

CEDEM

KORUPCIJA – PRAKSA, ISKUSTVA, PERCEPCIJA

Dr Miloš Bešić

Maj, 2011

USAID | GOOD GOVERNANCE
ACTIVITY IN MONTENEGRO
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Ova studija je omogućena uz podršku američkog naroda preko Američke Agencije za međunarodni razvoj, odnosno kroz njen Program Efikasnog upravljanja u Crnoj Gori. Mišljenja izražena u ovoj studiji su mišljenja autora i ne odražavaju neophodno stavove USAID-a kao ni vlade SAD-a.

IZVJEŠTAJ

REZULTATI ISTRAŽIVANJA O KORUPCIJI U CRNOJ GORI

April – Maj, 2011

SADRŽAJ

Osnovni elementi konceptualnog okvira	3
Povjerenje u institucije i iskustva sa institucijama	10
Politička participacija i aktivizam	20
Izdavanje građevinskih dozvola, učešće na tenderima i iskustva sa inspekcijskim postupcima	37
Stavovi, percepcija i iskustva o korupciji	47
Neki analitičko-sintetički nalazi važni za formulisanje javnih politika	57
Zaključna razmatranja.....	60

Osnovni elementi konceptualnog okvira

‘Problem korupcije je veoma izražen problem u zemljama u tranziciji’. Ovo je opštepoznata fraza koja je sastavni dio političkog diskursa zemalja u tranziciji, pa prema tome i u Crnoj Gori. Cjelokupna retorika o korupciji, zapravo, je sastavni dio analiza koje u najvećem broju slučajeva počivaju na pretpostavci o transformaciji društva, prije svega sa institucionalnog stanovišta, te rušenja vrijednosnih modela real-socijalizma, kao i problema legislative, uspostavljanja u funkcionisanja novih institucija. Korupcija se, prema tome, razumije kao patološka pojava koja ispunjava ‘vakum’ prostor između dva sistema koji se linearno smjenjuju. Naravno, i posebno značajno u ovoj terminologiji, korupcija uzima maha kao praksa koja je sastavni dio ‘preraspodjele’ društvenog bogatstva i državne imovine iliti, drugim riječima, ona je sastavni dio tzv. ‘prvobitne akumulacije kapitala’ u uslovima smjene autoritarnog ka demokratskom društvu, od socijalističkog ka kapitalističkom, od etatizma ka liberalizmu itd.

Gorepomenuti politički, a dobrim dijelom i naučni diskurs ima svoje opravdanje i može u solidnoj mjeri pružiti osnovni analitički okvir za razumijevanje problema korupcije u društvu u tranziciji. No ovakav diskurs sa sobom nosi čitav niz suštinskih nedostataka i važnih pitanja. Prvo, predloženi eksplanatorni okvir sasvim je pojednostavljen usljed činjenice da se veliki broj različitih zemalja postavlja na istu analitičku ravan, pri čemu se ne uvažavaju veoma značajne specifičnosti konkretnih društava. Drugo, ovakav okvir legitimizuje korupciju kao nužno zlo, funkcionalni supstitut disfunkcije sistema, i ni na koji način nam ne pomaže da predložimo javne politike koje bi bile u službi borbe protiv korupcije u konkretnim uslovima, osim, da ‘čekamo’ da tranzicija prođe, jer navodno, proističe iz ovakvog teorijskog okvira, uspostavljanje novog društvenog sistema će ‘po sebi’ dovesti do smanjenja korupcije. Treće, sama teza o ‘trajanju tranzicije’ je potpuno prozaična. Naime, danas govoriti o tranziciji je anahrono. Tranzicija (iliti društvena transformacija, sociološki preciznije rečeno) jeste kretanje društva iz tačke A u tačku B. Logički, tranzicija se završava dolaskom u tačku B. No mi danas, i nakon više od 20 godina početka ovog procesa, još uvek govorimo da smo u transformaciji. Pitanje je dokle će ta transformacija da traje? Koji to uslovi moraju / treba da budu ispunjeni ne bi li smo konstatovali da je tranzicija završena? Šta to još treba da se ‘transformiše’ da bi proglasili kraj tranzicije? U svojim analizama, Szeleny (1998) sa pravom konstatuje da je tranzicija već pre nekoliko godina završena, da je društvo koje je pred nama gotov proizvod procesa društvene transformacije. To što društvo u kome živimo nije u potpunosti nalik na društva koja su ‘markirana’ kao tačka B, drugi je problem. Zapravo, nije bilo ni za očekivati da ćemo kao rezultat procesa tranzicije imati Crnu Goru kao vjernu kopiju bilo koje države sa dugačkom demokratskom tradicijom, a ovo važi i za ostale zemlje regiona. Vjernost kopiranja bila je moguća, a i u tim slučajevima se samo djelimično ostvarila, kada je riječ o zemljama koje su prije socijalizma imale građansku tradiciju (Češka npr.). Nije problem u činjenicama, problem je u političkoj percepciji tih činjenica. Dakle, potpuno opravdana teorijska teza jeste da je proces tranzicije završen, te da je rezultat tu pred nama, društvo u

kome živimo, društvo, koje ima veliki broj nedostataka i daleko je od savršenstva. To je post-tranziciono društvo iliti društvo post-socijalističkog kapitalizma (Buroway, 2001) ili tzv. društvo kao 'imperfect democracy' (Szeleny, 1999).

No poseban je problem, ne naučni, već politički diskurs koji uporno koristi teze 'društva u tranziciji'. Pokazalo se kako je ovaj diskurs politički, te je prema tome javni diskurs veoma funkcionalan gotovo za sve aktere. Prvo, za predstavnike vlasti, to je opravdanje za sve neuspjehe, promašaje, lošu ekonomsku situaciju, nefunkcionisanje institucija, neprimjenjivanja zakona itd. Drugo, ovaj diskurs je zgodan kao sastavni dio opozicione kritike sa argumentom da bi 'oni' (sic. opozicija) brže i efikasnije priveli tranziciju 'kraju', iako nikome nije jasno kad se kraj tranzicije dešava. Treće, međunarodna zajednica i spoljni politički akteri vješto koriste diskurs o tranziciji kako bi opravdavali vlastiti značaj i ulogu u procesu transformacije svake pojedine zemlje koja je u tranzicionom periodu, a zapravo sa ciljem da oblikuju ove zemlje u skladu sa svojim potrebama. Ovo ne treba osuđivati, već jednostavno konstatovati, budući da se tranzicija dešava u eri globalizacije gdje se moć manifestuje i demonstrira na relaciji 'centar-periferija' (Lazić, 2002). Dalje, postoje i drugi akteri kojima tranzicioni diskurs ide u prilog. To su npr. NVO koje svojim aktivizmom postaju ključni propagatori 'nove ideologije' koja kao i svaka ideologija gradi i ustanovljava svoje mitove kao nužne, apsolutne i vječite istine. Kao rezultat, umjesto socijalističkog mita o 'jednakosti' javlja se kapitalistički mit o 'slobodi'. Umjesto mita o 'bratstvu i jedinstvu' javlja se mit o 'ljudskim pravima'. Umjesto kulta 'radnika' javlja se kult 'preduzetnika' itd. Svakako da je interes onih koji diseminiraju novu ideologiju (čitaj: teologiju) da tvrde kako se društvo još uvek nije transformisalo i da mora još puno da se učini na tom planu. Na ovaj način, oni pravdavaju vlastito postojanje. Konačno, u političkom diskursu latentno provijava i ideja da se tranzicija završava sa ulaskom pojedine zemlje u EU. Otud, na jedan skriven način se pretpostavlja da se 'mi transformišemo' dok ne postanemo članica EU i da se time proces završava, tj. stigli smo konačno iz tačke A u tačku B. Ovakva ideja sa argumetnima koje smo iznijeli, makar zasad odgovora svim gorepomenutim akterima. No besmislenost ovakve interpretacije ne treba posebno osporavati; naime, to bi značilo da su zemlje EU statične, da se nalaze u nekakvom idealnom stanju, i da jednom dostignuto stanje koje zovemo 'EU stanjem' samo po sebi rješava probleme, jer predstavlja 'obećani raj'.

Mi ćemo prema tome krenuti od teze da je tranzicija završena. Da ne treba probleme posmatrati i tumačiti sa stanovišta 'transformišućeg društva', već sa stanovišta društva koje se nalazi u stanju u kakvom jeste, društva koje ćemo zvati 'post-socijalističkim kapitalizmom'. Svako od ovih društava ima čitav niz specifičnosti, a stanje u kome se nalazi ima veoma distinktivna obilježja s obzirom na čitav niz faktora koji su oblikovali to društvo kako u istorijskom smislu, tako i u aktuelnom temporalnom presjeku. Crna Gora je jedno od takvih društava i biće nužno napraviti nekoliko analitičkih osvrti na konkretan društveni kontekst crnogorskog društva, kako bi bolje razumjeli konkretan problem kojim ćemo se istraživački baviti, tačnije, problem korupcije.

Smatramo da postoji nekoliko ključnih aspekata koje moramo imati u vidu kako bi na pravi način tretirali problem korupcije u Crnoj Gori. S obzirom na njihov značaj, elaboriraćemo ih pojedinačno u narednim redovima.

1. **Crna Gora je 'mala' zemlja, sa stanovišta broja stanovnika i teritorije** – Ova činjenica je veoma važna iz nekoliko razloga. Prvo, veličina zemlje u velikoj mjeri određuje njene ukupne kapacitete. Drugim riječima, ukupni kapaciteti Crne Gore kao nezavisne države nisu naročito veliki, a kad ovo kažemo mislimo i na institucionalne i na kadrovske kapaciteta, prije svega. Bez institucionalnih i kadrovskih kapaciteta, problemi koji se imaju riješiti postaju kompleksniji i teži za rješavanje. Drugo, u maloj zemlji gotovo da ne postoji anonimnost. Kada je riječ o Crnoj Gori ovo je posebno izraženo, jer osim što je riječ o malom broju stanovnika i kulturološki faktori doprinose intenzivnoj komunikaciji. Drugim riječima, ne postoji anonimnost, a događaji se u unutrašnjoj komunikaciji prenose 'prije nego što su se desili', figurativno rečeno. Ova konstatacija u velikoj mjeri definiše specifičnu mikrosocijalnu klimu, koja se odlikuje u mreži interakcija, te se konsekvantno formira jedna specifična, neformalna, ali uticajna javnost koja sluša, priča, sudi i presuđuje. Treće, u maloj zemlji, malih kapaciteta, uz intenzivnu neformalnu komunikaciju na svim nivoima, relativno je lako nametnuti određene teme, predimenzionirati njihov značaj i posebno važno, ponuditi dominantnu interpretaciju ovih tema, koje su, naravno u interesu interpretatora. Četvrto, i na kraju, male zemlje su u značajno većoj mjeri osjetljive na dešavanja 'sa strane', tačnije, kako na dešavanja u okolnim zemljama, tako i na spoljnopolitičke pritiske.
2. **U Crnoj Gori partija na vlasti se nije promijenila od početka procesa tranzicije do danas** – Ova činjenica je posebno važna za razumijevanje velikog broja problema, uključujući i korupciju. Stabilnost i ovako dug opstanak jedne partije na vlasti kuriozitet je kojim se može pohvaliti jedino Crna Gora od svih zemalja u tranziciji (Bjelorusiju ne računamo s obzirom da tamo tranzicija nije ni počela). Vladajuća partija je od prvog dana moćno preuzela vlast, vođena snažnim i mladim liderima, iskoristila sve resurse komunističke partije iz koje je nastala, i konačno, samodefinirajući se kao jedino moguće rješenje za budućnost Crne Gore. U svom istraživanju, partija na vlasti je uspješno mijenjala ideološke matrice krećući se po ideološkim ekstremima, od srpskog nacionalizma do evropskog neoliberalizma. Ideologija zapravo i nije važna za ovu partiju. Naime, sama vlast kao takva je njena ideologija. Vlast dugog trajanja prouzrokovala je nekoliko veoma važnih posljedica koje su nužno sastavni dio naše perspektive. Prvo, na ovaj način formirana je jedna manje – više stabilna kadrovska mreža koja se sastoji od funkcionera, pripadnika, simatizera i aparatčika, a koji u institucionalnoj praksi po jednom prilično 'uvježbanom' autoritarnom modelu rješavaju probleme na dnevno-političkoj ravni i za dnevno-političke svrhe. Drugo, kadrovsko vezivanje dugog trajanja proizvodi i stabilne socijalne mreže dugog trajanja, što često dovodi do devastacije institucija i

premještanje procesa donošenja odluka iz institucija na same pojedince koji pripadaju mreži. Treće, stabilnost ovih socijalnih mreža, i to je za nas posebno važno, olakšava širenje onih praksi koje su koruptivnog karaktera; naime, promjena socijalnih mreža i njihovih aktera, kao suprotnost, otežala bi koruptivne prakse. Četvrto, i posljednje, politička elita oličena u vladajućoj partiji direkto je sprovodila proces društvene transformacije, uključujući i privatizaciju (čitaj: prvobitnu akumulaciju kapitala), što dodatno opterećuje njihov položaj sa stanovišta mogućnosti koruptivnih praksi.

3. **Crna Gora ima status nezavisne države tek pet godina unazad** – Do 2006. godine Crna Gora je bila u zajednici sa Srbijom. U nekoliko državnih aranžmana, od vjernog pratioca autentične srpske politike do težnje ka nezavisnosti, Crna Gora je u velikoj mjeri samoodredila vlastiti identitet kao negativni identitet u odnosu na Srbiju. Ova činjenica je iz istorije prizvala stare podjele na Crnogorce i Srbe, izdajnike i patriote, tradicionaliste i moderniste, liberale i konzervativce itd. Sve ove podjele loše utiču na političku stabilnost Crne Gore i konsekvntno se prenose na sve slojeve društvenog života. Ove podjele su duboke, i često jesu fundament svih ostalih podjela. Drugim riječima, nerijetko se svaka tema, problem, diskurs, rasprava, zapravo ontološki može svesti na bazičnu podjelu, a da sam problem, diskurs, ili rasprava bude samo opravdanje da se 'ugrozi' suprotna strana. Tako, u našem kontekstu, korupcija se veoma često uzima kao floskula tj. negativno konotirajući politički argument, kako bi se napala vlast, pri čemu ne postoji namjera ozbiljnog bavljenja samim problemom korupcije. Kada, u našem slučaju, korupciju koristite na takav način, dakle, kao dobar izgovor za 'dublje' političke bitke, onda se vrši i predimenzioniranje ovog fenomena, pogrešno interpretiranje, krivotvorenje isl. (ovim se ne misli pravdati sam fenomen korupcije). Kao posljedica, dešavaju se promjene u percepciji građana, a konsekvntno se čitav problem dodatno opterećuje slojevima značenja koji maskiraju pravu sliku problema, a bez prave slike nema ni rješenja. Sa druge strane, odbrambena pozicija napadnute strane se, takođe, ne bavi problemima o kojima je riječ, u našem slučaju korupcijom, već se politički brani na ključnom frontu, pa se dodatno problemi (čitaj: korupcija) skrivaju, reinterpetiraju, umanjuju i negiraju.
4. **Kulturno-istorijske specifičnosti Crne Gore** – Svaki društveni problem, pa prema tome i problem korupcije, mora se sagledati i kroz prizmu kulturno-istorijske matrice ovog društva. Reći da je u ovom pogledu Crne Gora specifična jeste tautologija (naime, svaka zemlja je specifična), ali svakako se mora imati u vidu da nasljeđe i tradicija crnogorskog društva, koja se ogleda u još uvek vidnim tragovima plemensko-arhajskog modela interpretacije identiteta, te bratstveničke povezanosti i karakteristika koje dijele članovi ovih kolektiviteta, značajno određuje i prirodu društvenih odnosa, kako u institucionalnom aranžmanu tako i u vaninstitucionalnom smislu. Ovakvo nasljeđe, čini se, u dobroj mjeri pogoduje intenzivnoj i 'pouzdanjoj' komunikaciji i kada je riječ o koruptivnom ponašanju.

Korupcija: kontekstualna, konceptualna i operacionalna pitanja

Problem korupcije je veoma dobro poznat problem, kako u teoriji, tako i u realnom životu svakog društva. Tzv. 'kvarenje' posljedica je različitih faktora u različitim uslovima, dešava se na različitim nivoima i ima različite posljedice. Takođe, korupcija se različito doživljava, percipira i interpretira od strane različitih aktera. No, bez obzira na sve ove 'razlike', korupcija ima i određene zajedničke karakteristike u svakom pojedinom slučaju kada se pojavljuje. Prvo, i osnovno, korupcija je značajn uzrok problema u 'normalnom' funkcionisanju društva. Ona blokira ili otežava funkcionisanje institucija do mjere koja može gotovo da obesmisli značaj samih institucija. Drugo, korupcija je poseban problem usljed činjenice da u procesu korupcije učestvuju najmanje dvije strane, onaj ko je korumpiran i onaj koji korumpira, pri čemu su obje strane dobitnici. Gubitnik je, naravno, država, javni interes, sami građani. Usljed činjenice da direktni akteri, dakle obje strane koje učestvuju u koruptivnim radnjama ostvaruju benefite, svaka država ima veliki problem u borbi protiv korupcije. Treće, sama borba protiv korupcije zahtijeva jačanje birokratskih aparata, formiranje posebnih komisija, tijela, organizacija, pri čemu su rezultati ovih komisija, tijela i organizacija sasvim skromni, s obzirom na trošak koji sa sobom nose (nigdje u svetu ne postoje eksplicitni, validni podaci o kros-benefitima antikoruptivne birokratije, ali je stav o neefikasnosti manje – više uvijek prisutan). Četvrto, korupcija je po sebi veoma nejasan pojam, tačnije, pojam pod kojim se podrazumijeva različit sadržaj, nerijetko, i one radnje koje nisu koruptivne. Peto i posljednje, korupcija, kao nešto 'loše' se nerijetko koristi samo kao sastavni dio kritičkog diskursa, pri čemu se problem korupcije transformiše u interpretacijske okvire širih političkih frontovskih borbi i može se u velikoj mjeri objasniti motivima samih aktera koji se kreću od političkih ambicija do finansijskih benefita koji se ostvaruju samom borbom protiv korupcije.

Mi smo u ovom istraživanju operacionalni pojam korupcije formirali s obzirom na stvarnost koja nas okružuje. Ideja samog istraživanja nije bila da ovo istraživanje bude 'jedno od mnogih' koja su realizovana, kako bi se za potrebe birokratskog ritualizma dokazivala nečija volja da se bavi korupcijom. Stoga je i sam teorijsko-metodološki, a svakako i operacionalni okvir prilagođen ovim potrebama. Da bi sam koncept, korišćen u ovom istraživanju, bio razumljiv, nužno je elaborirati nekoliko aspekata koji su kontekstualne i operacionalne prirode u isto vrijeme (spajanje kontekstualnog i operacionalnog je zapravo ideja za predlog javnih politika na osnovu rezultata samog istraživanja).

Evropska komisija je u svom poslednjem (a i u prethodnom) Izvještaju o napretku Crne Gore ka EU posebno naglasila problem korupcije i njegovo rješavanje (uz problem organizovanog kriminala). Naglašavanje ovog problema je zapravo rezultat opšte 'percepcije' da je korupcija veoma izražena u Crnoj Gori. Ocjena stepena korupcije u Crnoj Gori ima nekoliko osnova. Prvo, to je činjenica da je ovaj fenomen zaista prisutan, i da je sama realnost dobrim dijelom uticala na 'percepciju'. Međutim, dobrim dijelom percepcija je rezultat i drugih procesa koji

nisu nužno ukorijenjeni u stvarnosti. Najprije, percepcija korupcije je anglomerirala kao sastavni dio kritičkog (dijelom političko-opozicionog) diskursa koji nije usmjeren na samu korupciju, već koji istu (korupciju) koristi kao argument borbe protiv vlasti. Dalje, 'percepcija' je proizvod djelovanja posebnih aktera NVO-a i političkih grupacija, koji takođe korupciju koriste kao jedno od važnih oružja u borbi protiv 'nesmjernljive vlasti'. Zatim, 'percepcija' korupcije je rezultat potrebe da se iz određenih spoljno-političkih krugova ovaj argument koristi kao mehanizam za disciplinovanje vlasti i njenog ponašanja, nerijetko sa svrhom da se sama vlast drži u pokornosti i bude poslušna kada se donose neke druge odluke, važne za ove spoljnopolitičke centre moći. Konačno, percepcija se dešava u vrlo konkretnom društveno-političkom i kulturno-istorijskom okruženju (koji smo opisali gore), a koje značajno doprinosi jačanju same percepcije. Kao rezultat svih ovih faktora, postoji visok stepen percepcije korupcije u Crnoj Gori, a onda sama percepcija jača korupciju, i tako *ad infinitum*.

Nema sumnje, prema tome, da je korupcija prisutna i da je percepcija korupcije visoka. Postoje jasni, nedvosmisleni, empirijski dokazani slučajevi 'krupne' korupcije u Crnoj Gori. U tom pogledu je jedna od organizacija (MANS) priložila veoma valjanu empirijsku evidenciju. Međutim, kada je riječ o krupnoj korupciji, valja imati u vidu nekoliko stvari. Prvo, krupna korupcija je relativno rijetka, zato što je 'krupna'. Drugo, kada je o krupnoj korupciji riječ, svaki slučaj je jedinstven, unikatan, gotovo neponovljiv. Usljed toga, nije moguće na osnovu analize ovih slučajeva razumjeti matrice, principe, pravila, pod kojima se korupcija kao širi društveni fenomen dešava, već je samo moguće ove slučajeve procesuirati (to što se ovi slučajevi ne procesuiraju, poseban je problem i govori puno o samom političkom sistemu). Treće, 'krupna' korupcija u velikoj mjeri utiče na opštu percepciju, koja je sastavni dio rješenja, ali i problema. Četvrto, i ključno, u životu građana i u okviru uobičajenog funkcionisanja društva, pored krupne korupcije, veoma je važna korupcija 'nižeg nivoa'. Drugim riječima, potrebna su nam znanja o uobičajenim praksama koje u različitim aspektima društvenog funkcionisanja omogućavaju koruptivne radnje. To je u najkraćem bio zadatak našeg istraživanja. Mi zapravo želimo da se bavimo korupcijom kao modelima ponašanja i institucionalnim disfunkcijama koje na srednjem i nižem nivou jesu obuhvaćene korupcijom.

Kada je riječ o percepciji, problem je posebno izražen sa epistemološkog stanovišta. Naime, sama 'percepcija', kao što smo gore elaborirali, jeste rezultanta velikog broja faktora. Izvještaj *transparency international* za 2010 god. ukazuje na visok stepen korupcije u Crnoj Gori. Po ovom izvještaju u konkurenciji od 178 zemalja, Crna Gora se nalazi na 69. mestu sa indeksom od 3.7. Interesantno je da ovo mjesto Crna Gora dijeli sa Kubom i Brazilom (interesantno bi bilo vidjeti koje su referentne informacije korišćene za formiranje Indexa u Kubi), ali i sa Rumunijom, koja je zemlja EU. Crna Gora je takođe ispred Bugarske, relativno novije članice EU, ali i značajno ispred Grčke, stare članice EU. Ako sagledate podatak u ovom svjetlu, onda su rezultati 'zadovoljavajući', naime, procjena da je korupcija u Crnoj Gori na nižem nivou nego u nekim zemljama EU je sasvim zadovoljavajuća, ali ovaj momenat traži posebnu analizu. Prvo, INDEX je INDEX percepcije korupcije, a ne same korupcije. A

percepcija nije 'bez lica', naime, percepcije je 'nečija' percepcija, a ne može biti percepcija 'uopšte'. Ako je riječ o percepciji građana Crne Gore, nema nikakve sumnje da se podatak može problematizovati. Naime, iz komparativnih istraživanja (EVS, SEESSP, ESS) znamo da je percepcija samih građana i u Rumuniji i u Bugarskoj i u Grčkoj (i u Srbiji koja je niže rangirana) 'niža' nego u Crnoj Gori. Postavlja se pitanje, prema tome, o čijoj percepciji je ovde riječ? Bez namjere da kritikujemo samu metodologiju izrade INDEX-a, ipak je važno reći da je INDEX proizvod dosta slobodnih procjena, prikupljanja informacija iz različitih izvora, i pokušaj da se 'percepcija' samih građana supstituiše ocjenom samog stepena korupcije. Drugo, istraživanja unutar Crne Gore (CEDEM) pokazuju da je percepcija korupcije samih građana jako visoka, i ponavljam, viša nego u velikom broju zemalja koje su lošije rangirane u INDEX-u od Crne Gore. Treće, i ključno, kada se mjeri percepcija, jako je važno razumjeti da pojedinci imaju različit položaj unutar perceptivnog polja, te da aktivna mikrosocijalna konstalacija, koja u Crnoj Gori treba da se sagleda sa stanovišta prvobitno izvedene analize u ovom radu, oličena je čitavim nizom faktora koji je određuju.

No kada je riječ o percepciji, važno je imati u vidu i povratnu spregu koju smo gore istakli. Naime, kada je riječ o borbi protiv korupcije, važno je istaći da sama borba protiv korupcije na način na koji se pojavljuje u javnosti može dodatno povećati percepciju korupcije. Drugim riječima, ako se o ovoj temi stalno govori nekritički i na uopšten način, to može dovesti do jačanja same percepcije korupcije (Rose-Akerman, 1998). Ali ovo nije najveći problem, tačnije, mnogo je veći problem što jačanje percepcije korupcije dovodi do legitimizirajućih praksi koruptivnog ponašanja ili tačnije, jačanje same percepcije može da inicira promjenu u bihejvioralnim modelima, upravo iz razloga što se koruptivna ponašanja legitimizuju kao 'uobičajena'. Ova povratna sprega jeste posebno značajna, i nju treba da imaju u vidu sve javne politike, zvanični nastupi, istraživanja i ostali elementi diskursa koji su 'javni' po svom karakteru. Drugim riječima, borba protiv korupcije nije samo borba sa bihejvioralnim obrascima, nego je i borba protiv štete koju pogrešni pristupi borbe protiv korupcije, različito motivisani, nužno proizvode.

Sve ove aspekte smo imali u vidu kada smo dizajnirali ovo istraživanje. Za razliku od ostalih istraživanja, koja su postala uobičajena, dizajn ovog istraživanja ima nekoliko ključnih distinktivnih karakteristika. Prvo, kada se bavimo percepcijom, to ćemo koristiti sa metodološkim oprezom, sagledavajući je iz više uglova, tačnije, neće nas zanimati samo percepcija, već i njeno porijeklo i interpretacijski okvir i to kod određenih kategorija ispitanika. Drugo, ići ćemo korak dalje od same percepcije, tačnije, istraživanjem ćemo pokušati da identifikujemo same obrasce ponašanja i prakse koje povećavaju vjerovatnoću koruptivnog ponašanja. Treće, osim opšteg nivoa istraživanja korupcije, u našem istraživanju mi se fokusiramo na nekoliko aspekata i područja društvenog i ekonomskog života, sa namjerom, ne da obuhvatimo 'cjelinu' fenomena korupcije, već da dublje analiziramo nekoliko područja u kojima se korupcija dešava. Četvrto, čitavo istraživanje je eksplicitno dizajnirano na način da se na osnovu istraživanja predlože konkretne mjere i instrumenti, koji će na jedan funkcionalan način predstavljati barijere borbe protiv korupcije. Peto, kako

bi smo ostvarili ove ciljeve, mi smo relizovali tri istraživanja, prvo, to je istraživanje stavova populacije, drugo to je istraživanje stavova preduzetnika i treće, to je istraživanje stavova sudija. Šesto, i posljednje, koristili smo dvije različite metode sa istim ciljevima, a to je anketni metod i individualni intervju.

Konačno, kada govorimo o samom operacionalnom pojmu 'korupcije', mi smo korupciju definisali kao bihejvioralni obrazac iliti kao oblike ponašanja i prakse aktera u koruptivnim radnjama. Ovakav pristup nije karakterističan za istraživanje korupcije, ali mi smo imali dobre razloge da upravo na ovaj način operacionalno definišemo korupciju. Razlog je u biti jednostavan i tiče se formiranja javnih politika i prevencije korupcije. Tačnije, mi smo pošli od pretpostavke da se korupcija može spriječiti ako razumijemo obrasce ponašanja aktera, tako što ćemo dešifrovati:

- situacije koje su karakteristične za nastanak koruptivnog ponašanja
- proces pregovaranja između aktera u vršenju koruptivnih radnji
- mehanizme koji omogućavaju zloupotrebu i proizvode korupciju
- disfunkcionalnost institucija usljed kojih se otvara mogućnost za korupciju

Prema tome, naš operacionalni pojam korupcije možemo definisati kao **one oblike ponašanja koji se generišu u tipičnim situacijama, a koji rezultiraju koruptivnim radnjama u određenom procesu pregovaranja između aktera i koji se dešavaju zahvaljujući aktiviranju određenih mehanizama koji omogućavaju zloupotrebu, te zahvaljujući disfonkcionalnosti institucija društva.**

Povjerenje u institucije i iskustva sa institucijama

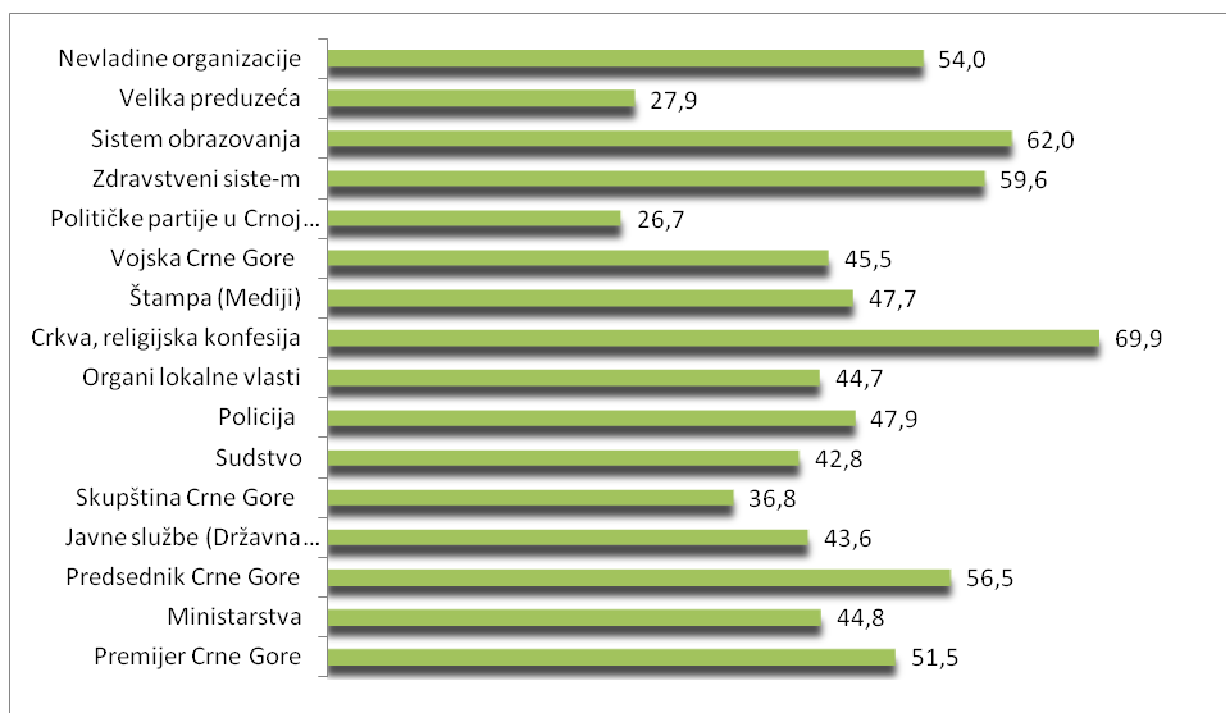
Prvi aspekt istraživanja bio je posvećen mjerenju povjerenja u institucije. Značaj ovog pitanja ogleda se u činjenici da odnos prema institucijama u velikoj mjeri određuje i ponašanja pojedinca kako prema tim institucijama, tako i u širem društvenom životu. Sa druge strane, opet na osnovu tranzicione teorije, znamo da u post-tranzicionim društvima institucije nemaju onu snagu, kapacitete i rutinu kao što je to slučaj sa tradicionalnim demokratskim državama. U svjetlu našeg poimanja korupcije, u kasnijem dijelu Izvještaja posebno će biti analiziran odnos prema korupciji u svjetlu povjerenja u institucije. Na ovom mjestu, međutim, za početak prezentujemo same rezultate mjerenja povjerenja u institucije (Fig 1 i Fig 2). **Rezultati istraživanja ukazuju da građani imaju najveći stepen povjerenja u Crkvu, tj. religijsku konfesiju (dakle ne SPC ili CPC, nego konfesija generalno). Zatim slijedi sistem obrazovanja, zdravstveni sistem, pa Predsjednik Crne Gore. Visoku vrijednost (preko 50% povjerenja) mjerimo i kada je riječ o nevladinim organizacijama i premijeru.** U srednjem ešalonu, sa približnim vrijednostima mjerimo povjerenje u policiju, štampu, ministarstva, vojsku, organe lokalne samouprave, državnu upravu i sudstvo. Najniži stepen povjerenja

mjerimo kada je riječ o Skupštini Crne Gore, velikim preduzećima i političkim partijama. Valja reći da se izmjerene vrijednosti mogu okvalifikovati kao 'sasvim solidne', tačnije, ne bi se moglo reći da građani Crne Gore nemaju povjerenja u institucije. Ono što je **analitički interesantno jeste visoka vrijednost povjerenja koje mjerimo kada je riječ o NVO**. Ovo ukazuje da NVO imaju značajno mesto u društvenom i političkom životu Crne Gore i da u velikoj mjeri predstavljaju funkcionalni supstitut za disfunkcije institucija sistema.

Fig 1. Povjerenje u institucije %

	Ima veliko povjerenje	Uglavnom ima povjerenja	Uglavnom nema povjerenja	Uopšte nema povjerenja	Nema mišljenje o tome
1. Premijer Crne Gore	19,0	32,6	15,5	15,2	17,8
2. Ministarstva	10,2	34,6	23,1	18,2	13,8
3. Predsjednik Crne Gore	22,5	34,0	17,3	14,9	11,2
4. Javne službe (Državna Uprava)	10,1	33,5	24,2	17,5	14,7
4. Skupština Crne Gore	8,7	28,1	23,6	25,4	14,2
5. Sudstvo	8,4	34,4	24,7	20,2	12,3
6. Policija	10,8	37,0	22,0	18,6	11,5
8. Organi lokalne vlasti	12,3	32,4	22,6	19,7	13,0
7. Crkva, religijska konfesija	43,2	26,7	6,9	8,5	14,6
8. Štampa (Mediji)	8,3	39,4	26,8	13,4	12,0
9. Vojska Crne Gore	12,8	32,7	16,0	15,8	22,7
10. Političke partije u Crnoj Gori	5,5	21,2	23,9	32,4	17,1
11. Zdravstveni sistem	13,4	46,1	17,4	14,5	8,5
12. Sistem obrazovanja	14,9	47,2	16,1	10,7	11,2
13. Velika preduzeća	7,1	20,8	19,5	26,1	26,5
14. Nevladine organizacije	18,5	35,5	11,7	12,9	21,4

Fig 2. Povjerenje u institucije – suma ima veliko i ima uglavnom poverenja %

Posebno važno pitanje u našem istraživanju ticalo se iskustva koja građani imaju sa institucijama sistema. Ovo iz više razloga, prvo, željeli smo da vidimo koliko generalno građani imaju kontakta sa institucijama koje su bile predmet našeg interesovanja. Drugo, željeli smo da vidimo u kakvim se oblicima to iskustvo pojavljuje za svaku od institucija koja je predmet našeg interesovanja. Treće, željeli smo da izmjerimo zadovoljstvo građana u kontaktu sa ovim institucijama. Četvrto, ideja je bila da utvrdimo način na koji je tekla komunikacija između građana i institucija, i posebno, u ovom pogledu, da utvrdimo stepen u kome su po iskustvu građana same institucije bile transparentne. Konačno, željeli smo i da iskoristimo podatak o iskustvu kao jedan od kriterijuma procjene same korupcije, a ovo ćemo prikazati u dijelu Izvještaja koji se eksplicite bavi korupcijom.

Najprije kada je riječ o ministarstvima, rezultati pokazuju da je 15% građana u poslednjih dvije godine imalo iskustvo sa jednim ili više ministarstava (Fig 3). To znači, da kada procjenjuju efikasnost ministarstava, **kada izražavaju povjerenje u ministarstva, te kada procjenjuju nivo korupcije u ovim ministarstvima, građani to čine jednim dijelom i na osnovu ličnih kontakata sa ministarstvima.** Analizom rezultata sa kojim ministarstvima su građani imali kontakt (Fig 4), otkrivamo da je **najveći broj građana imao iskustva sa Ministarstvom poljoprivrede, Ministarstvom prosvjete, Ministarstvom za rad i socijalno staranje, Ministarstvom unutrašnjih poslova, te Ministarstvom turizma i Ministarstvom finansija.** Drugim riječima, ovo su i najznačajnija ministarstva kada je riječ o samom kontaktu između građana i ministarstava, i na ova ministarstva treba posebno obratiti pažnju kako bi se poboljšala komunikacija i percepcija rada ministarstava od strane građana.

Fig 3 Da li ste u posljednje dvije godine Vi ili članovi Vaše uže porodice imali iskustvo sa nekim Ministarstvom?

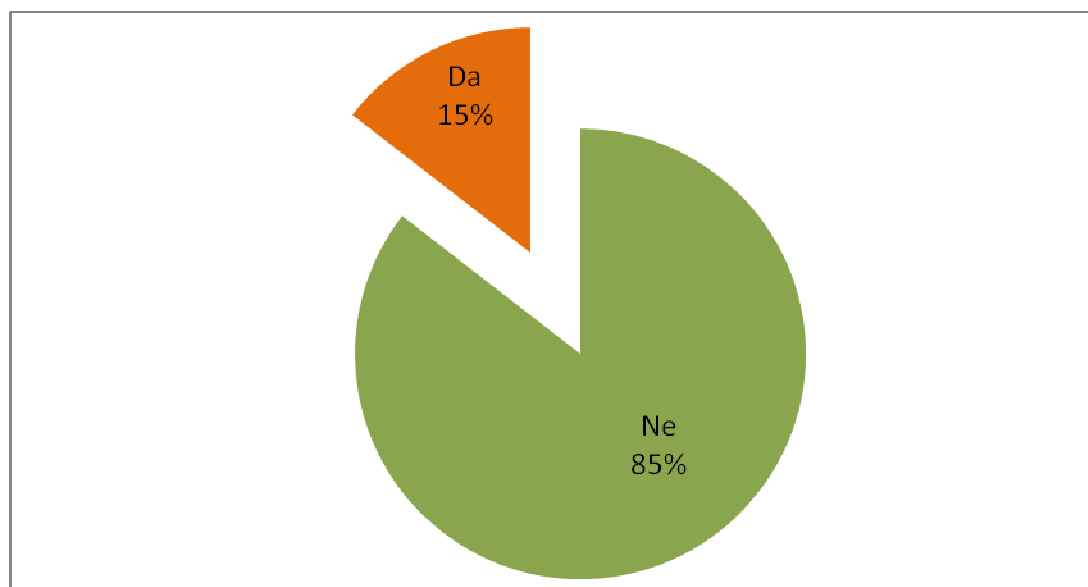
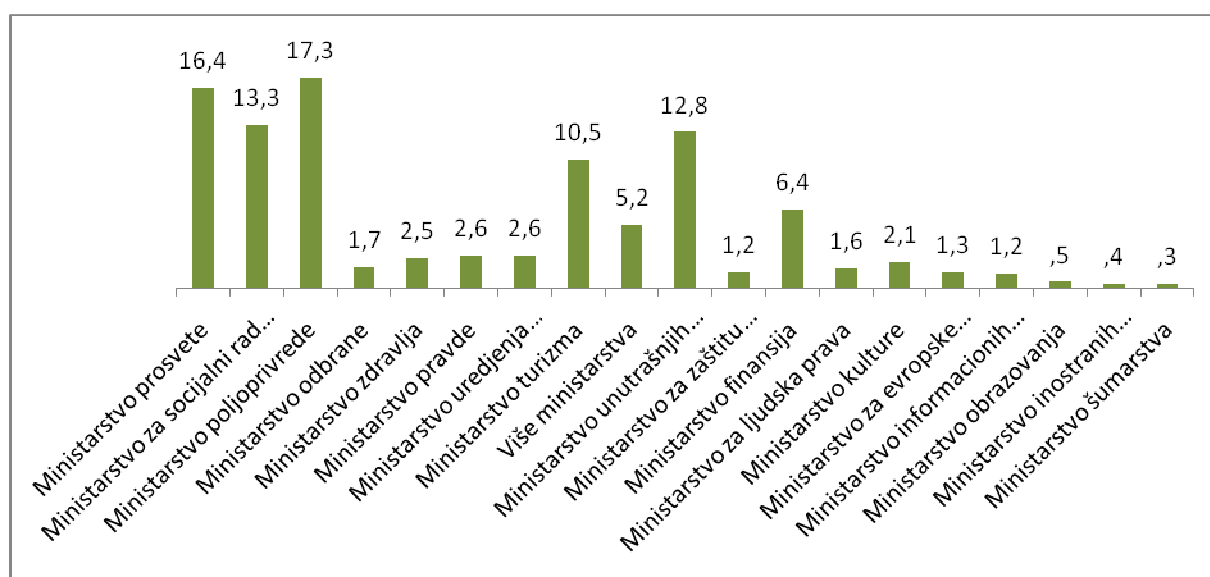

Fig 4. Sa kojim ministarstvom ste imali iskustva -% onih koji su imali iskustva sa ministarstvima

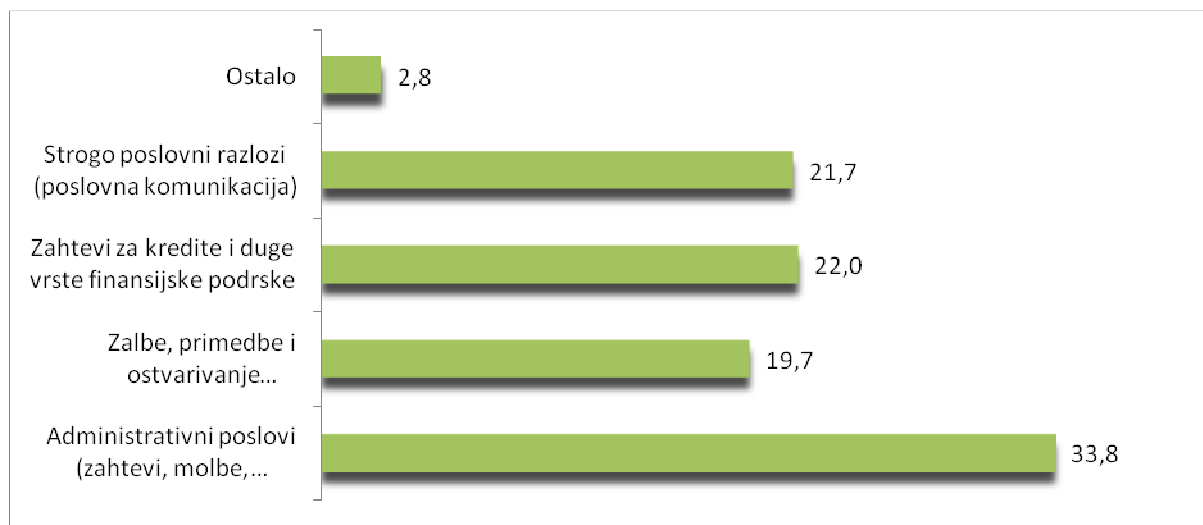

Note: nazivi ministarstava dati su autentično, tj. onako kako su ih ispitanici imenovali

Kada je riječ o samom iskustvu kontakta sa ministarstvima (Fig 5), najveći broj građana (1/3) je u kontaktu sa ministarstvom završavao administrativne poslove (izdavanje dozvola, zahtjevi, molbe isl.). Međutim, gotovo ujednačeno (manje – više svaki peti građanin od onih koji su imali kontakt sa ministarstvima) su imali iskustvo koje se ogleda u: zahtjevima za kredite i duge vrste finansijske podrške, poslovnu komunikaciju i žalbe/primjedbe za ostvarenje posebnih prava. Prema tome, ovo su **najčešći oblici komunikacije sa**

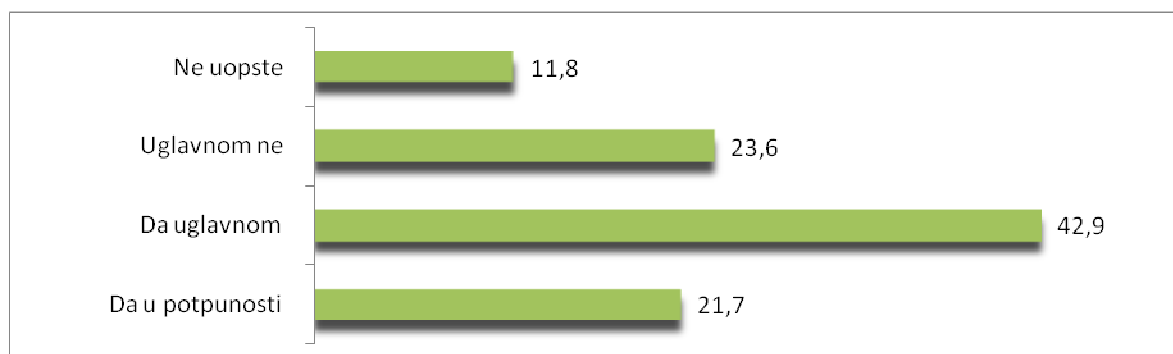
ministarstvima na koje treba posebno usmjeriti pažnju kada govorimo o prevenciji korupcije.

Fig 5. Iskustvo sa ministarstvima

Kada je riječ o komunikaciji sa ministarstvima, svakako je važno pitanje transparentnosti, a u okviru samog koncepta transparentnosti jedan od najvažnijih aspekata jeste pitanje da li su građani u rješavanju svojih problema sa ministarstvima imali uvid u procedure i način na koje je dato ministarstvo rješavalo njihov slučaj (Fig 6). Rezultati istraživanja ukazuju da je veći broj građana imao uvid u odnosu na one koji nisu imali uvid. Kumulativno, u većoj ili manjoj mjeri gotovo 2/3 građana je imalo uvid u procedure, dok nešto preko 1/3 tvrdi da nije imalo uvid.

Fig 6. Da li ste imali uvid u procedure i način na koje je Ministarstvo rješavalo Vaš slučaj?

Dalje, građani su procjenjivali efikasnost ministarstava sa kojima su ostvarivali kontakt u posljednje dvije godine (Fig 7). I kada je riječ o efikasnosti, rezultati ukazuju da postoji diskrepanca u stavovima građana. Naime, preko 54% građana kumulativno u manjem ili većem stepenu iskazuje zadovoljstvo efikasnošću ministarstava, dok nešto manje od 46% nije zadovoljno efikasnošću. Dakle, očito da je u ovom pogledu potrebno napraviti određeni

napredak. Dalje, ako podatak o efikasnosti ministarstava posmatramo s obzirom na vrstu iskustva koju su građani ostvarivali (Fig 8), možemo vidjeti da su 2/3 građana zadovoljni kada je riječ o administrativnim uslugama ministarstava, te kada je riječ o zahtjevima za finansiranje i kreditiranje. Manji broj građana (ispod polovine) zadovoljan je efikasnošću kada je riječ o poslovnoj komunikaciji, a najmanji (1/3) kada je riječ o načinima na koji su ministarstva rješavala njihove tužbe i primjedbe.

Fig 7. Kako bi procijenili brzinu i efikasnost ministarstva u konkretnom slučaju?

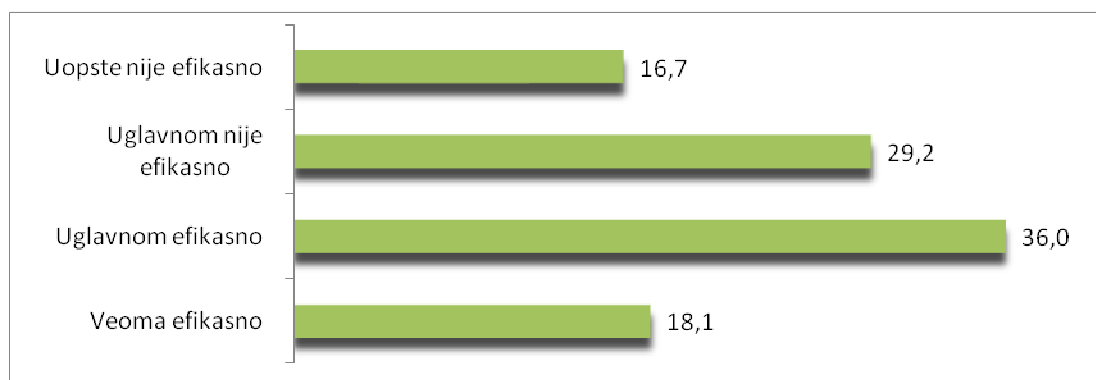
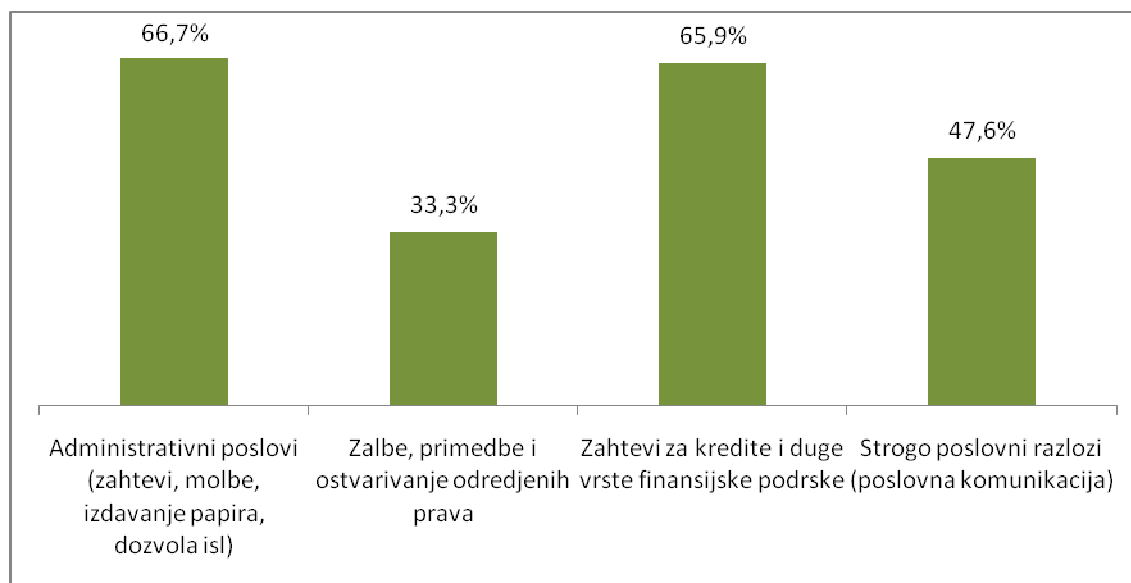

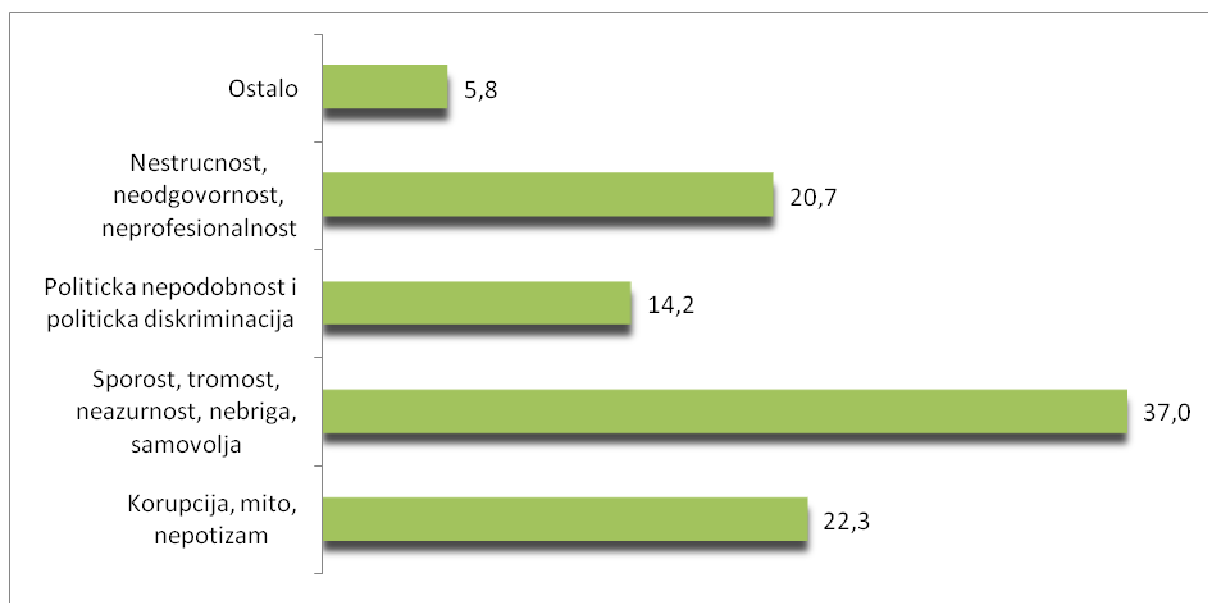
Fig 8. Procjena efikasnosti ministarstava s obzirom na oblik komunikacije sa ministarstvima – SUM uglavnom i veoma zadovoljni

No jako je važno bilo istražiti razloge nezadovoljstva efikasnošću ministarstava onih koji nijesu zadovoljni (Fig 9). Najveći broj građana (37%) kao razlog nezadovoljstva navodi sporost, tromost, neažurnost, nebrigu i samovolju. Ovo je zapravo **ključni aspekt kada govorimo o unaprjeđenju rada ministarstava**. Naprosto, građani negativno ocjenjuju brzinu kojom se rješava njihov slučaj, a kao razlog za neefikasnost oni navode ponašanje samih službenika ministarstava. Drugi razlog neefikasnosti, po građanima je stav da je za njihov slučaj prisutan problem korupcije, mita i nepozitma, ali gotovo jednako je prisutan problem

nestručnosti, neodgovornosti i neprofesionalnosti. U značajno nižem procentu, kao razlog neefikasnosti navodi se politička nepodobnost i politička diskriminacija.

Fig 9. Razlozi nezadovoljstva neefikasnošću ministarstava

Sljedeća institucija koja je po identičnom metodološkom obrascu bila predmet našeg interesovanja bilo je sudstvo. Mi smo jednako kao i za ministarstva željeli da identifikujemo iskustva ispitanika kada je riječ o kontaktu sa Sudovima. Podaci ukazuju da je 16% građana (ili članova njihove porodice) imalo iskustvo sa jednim ili više sudova (Fig 10). Ovaj broj slučajeva nam daje sasvim solidnu bazu da analiziramo iskustva onih koji su imali kontakt sa sudom. Dalje, kada je o samim iskustvima riječ, najveći broj ispitanika je imao iskustva sa osnovnim sudom (Fig 11), te prema tome u najvećoj mjeri iskustva koje u daljoj analizi opisujemo tiču se kontakta sa osnovnim sudovima.

Fig 10. Da li ste u posljednje dvije godine Vi ili članovi Vaše uže porodice imali iskustvo sa nekim Sudom?

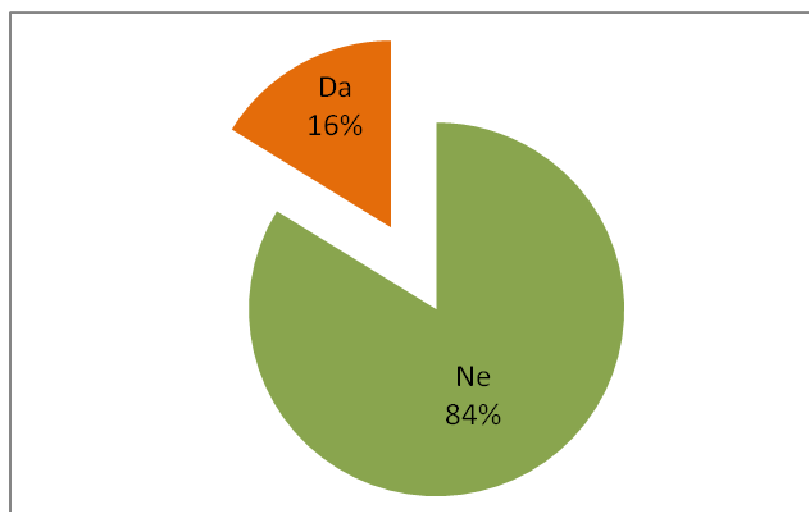
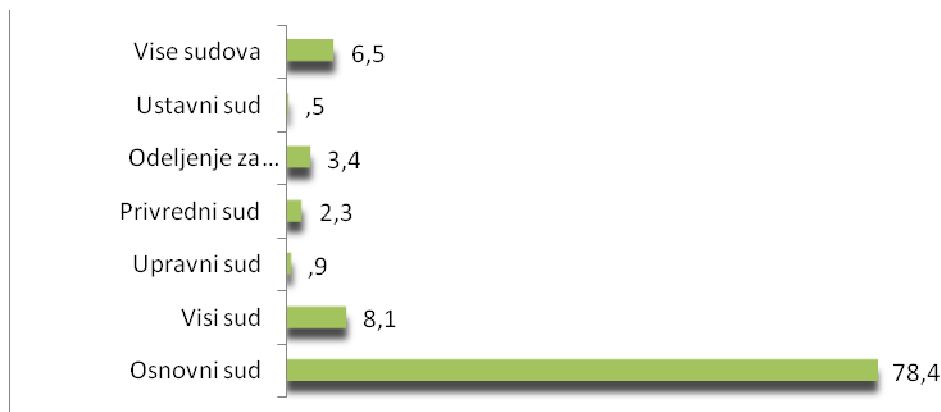
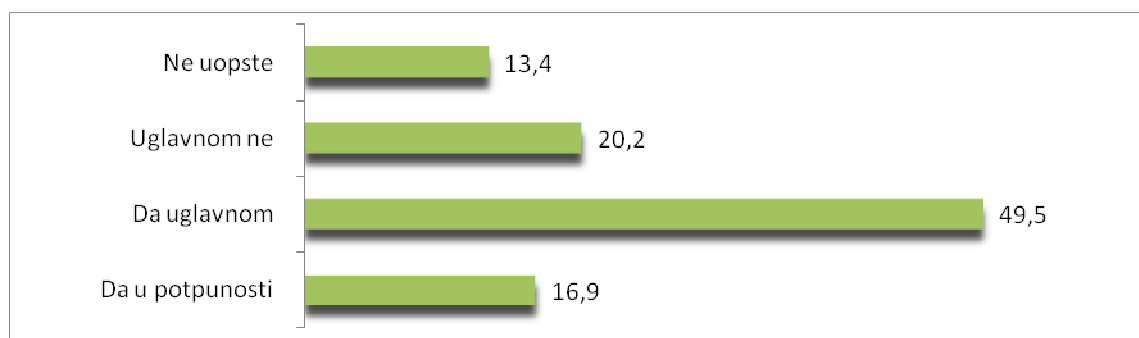

Fig 11. Sud sa kojim su ispitanici imali iskustvo %

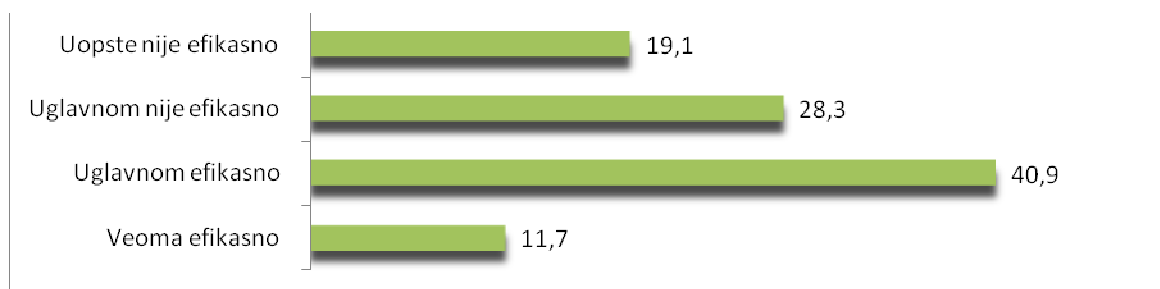
Kada je riječ o procjeni transparentnosti rada sudova (Fig 12), na osnovu procjene ispitanika, kumulativno 2/3 je manje ili više zadovoljno uvidom u procedure i načine na koje je rješavan njihov slučaj na sudu, dok 1/3 izražava nezadovoljstvo u ovom pogledu.

Fig 12. Da li ste imali uvid u procedure i način na koje je Sud rješavao Vaš slučaj? %

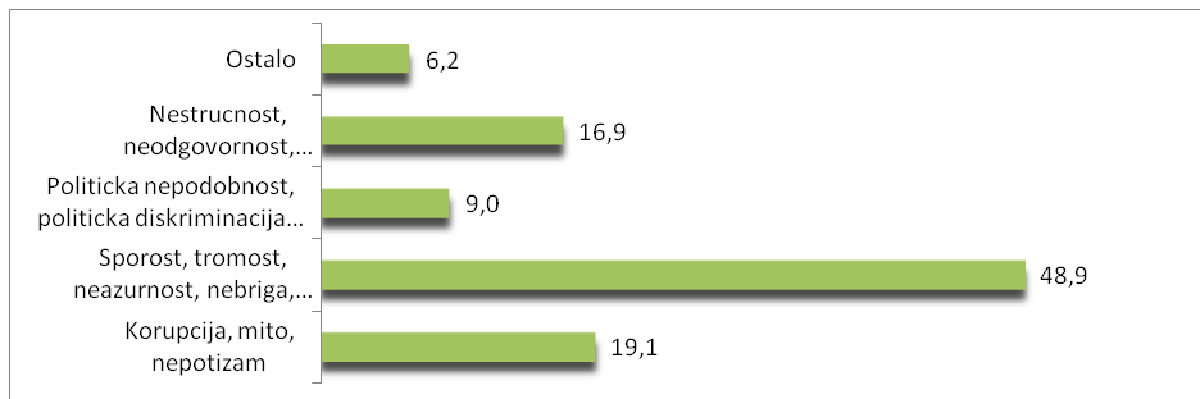
Sa druge strane kada je riječ o efikasnosti (Fig 13), procjene građana su podijeljene, pa tako, naspram gotovo 53% onih koji ističu da je rad sudova u njihovom slučaju bio manje – više efikasan, brojimo preko 47% onih koji nijesu zadovoljni efikasnošću. Dakle, isto kao i kada je riječ o ministarstvima, efikasnost je značajno izraženiji problem od transparentnosti.

Fig 13. Kako biste procjenili brzinu i efikasnost Suda u konkretnom slučaju %

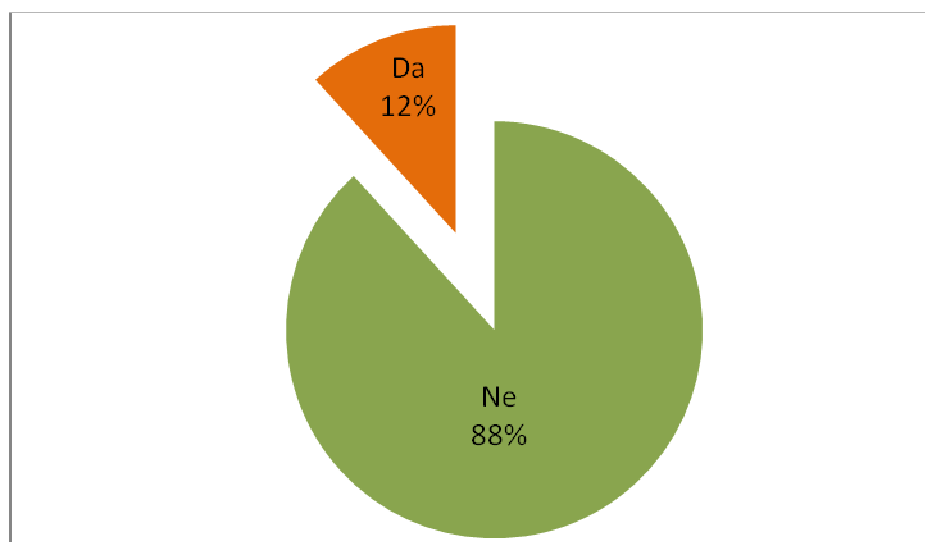
Ključni razlozi nezadovoljstva efikasnošću rada sudova su sporost, tromost, neažurnost, nebržnost i samovoljnost (Fig 14). Dakle, isti razlozi kao i kada je riječ o ministarstvima, i ono što je analitički ključno, građani se žale na 'ljudski faktor'. Svaki peti građanin ima primjedbu na rad suda usljed njegove/njene procjene da je riječ o korupciji, a gotovo 17% se žali na nestručnost, neodgovornost i neprofesionalizam. Na političku nepodobnost i političku diskriminaciju žali se gotovo svaki deseti ispitanik, koji je negativno ocijenio efikasnost sudova.

Fig 14. Razlozi neefikasnosti sudova

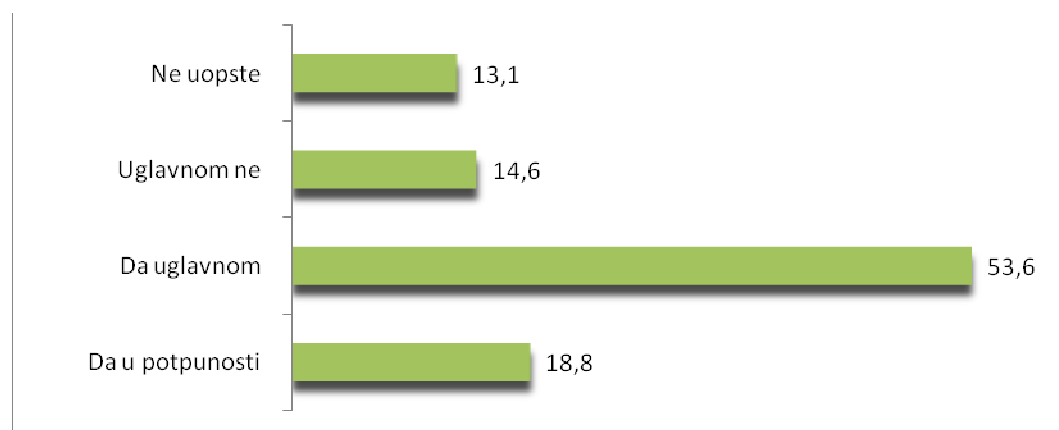
Treći sektor koji je bio predmet našeg interesovanja u inicijalnom dijelu istraživanja jeste lokalna samouprava. Najprije, utvrdili smo da je 12% ispitanika ili članova njihove porodice imalo iskustva sa nekim organom lokalne vlasti (Fig 15).

Fig 15, Da li ste u posljednje dvije godine Vi ili članovi Vaše uže porodice imali iskustvo sa nekim organima lokalne vlasti?

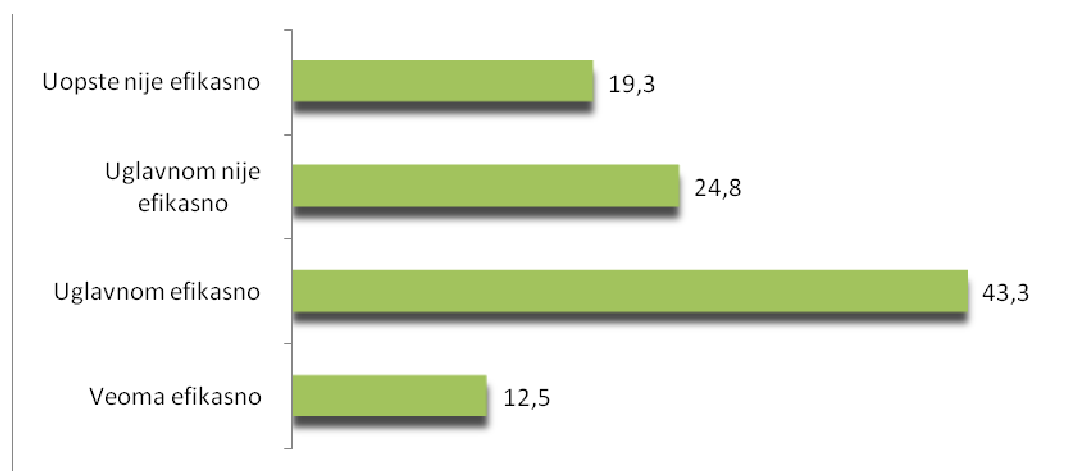
Kada je riječ o transparentnosti rada opštinskih služba, preko 72% građana ističe da su imali uvid u procedure i način na koji je rješavan njihov slučaj, dok manje od 28% ističe da nije imalo uvid u manjoj ili većoj mjeri (Fig 16). Na osnovu iskustava ispitanika, može se reći da su opštinske službe transparentnije u odnosu na sudstvo i ministarstva.

Fig 16. Da li ste imali uvid u procedure i način na koje je opština rješavala Vaš slučaj? %

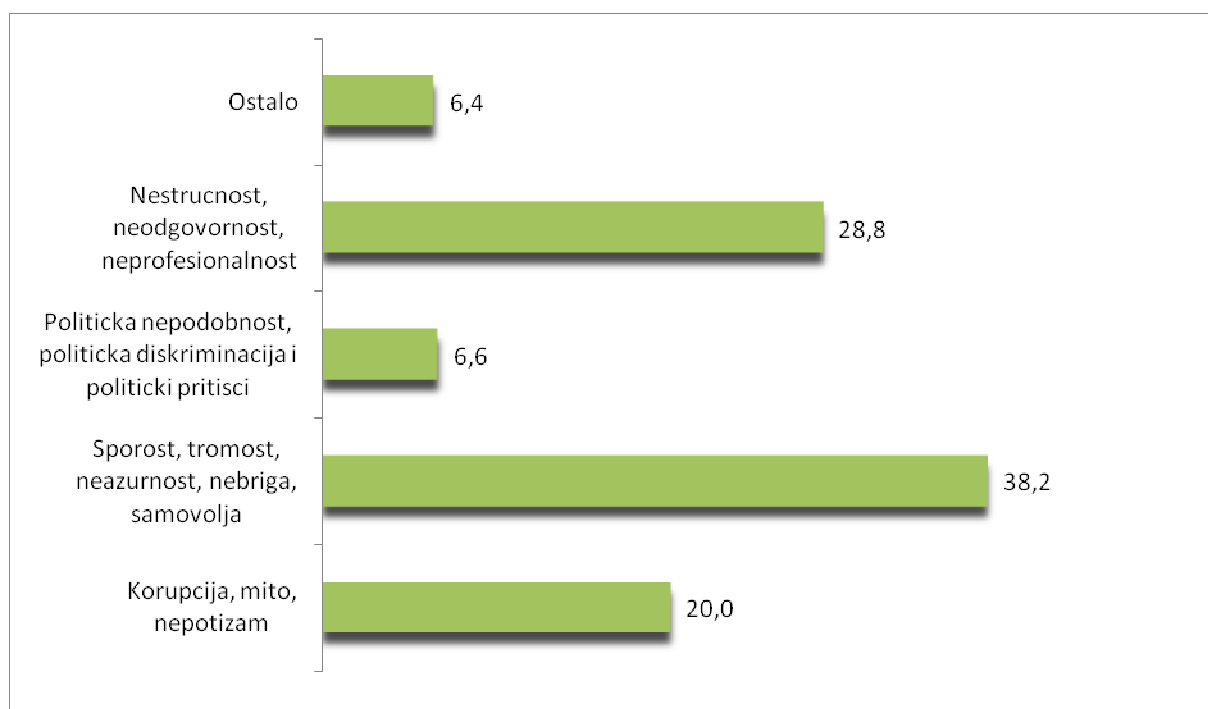
Dalje, kada govorimo o efikasnosti opštinskih službi, najveći broj ispitanika (43%) ocjenjuje da su službe uglavnom efikasne, a kumulativno uz procjenu najvećeg stepena efikasnosti, zadovoljstvo u ovom pogledu izražava preko 55% građana, dok sa druge strane, gotovo 45% ispitanika ističe da su opštinske službe manje – više neefikasne (Fig 18).

Fig 17. Kako biste procijenili brzinu i efikasnost opštinskih službi u konkretnom slučaju? %

Kao razloge neefikasnosti građani i u ovom slučaju najprije navode sporost, tromost, nebrigu i samovolju službenika (38,2%). Dakle, i kada je o opštinskim službama riječ, razlog je ljudski faktor, tačnije, ponašanje i odsustvo motivacije službenika. Drugi faktor neefikasnosti opštinskih službenika, po stavovima ispitanika, jeste nedovoljna stručna osposobljenost samih službenika (28.8%), dok korupciju, mito i nepotizam kao razloge navodi svaki peti ispitanik. Politička nepodobnost i politička diskriminacija je po mišljenju 6,6% ispitanika razlog neefikasnosti (Fig 18).

Fig 18. Razlozi neefikasnosti opštinskih službi

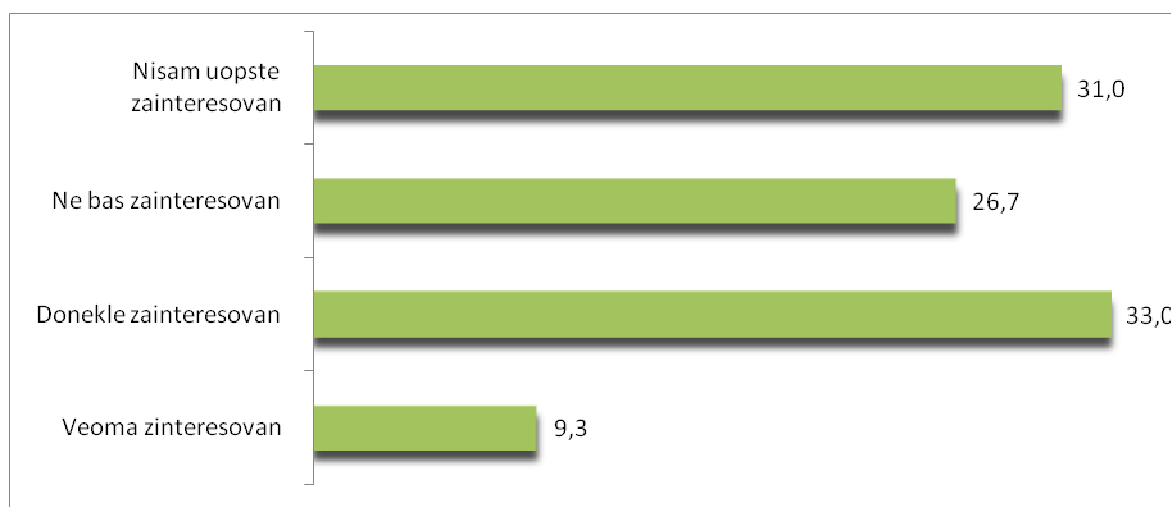

Politička participacija i aktivizam

Sljedeći segment istraživanja bio je posvećen ključnim aspektima političke participacije i aktivizma. Cilj je bio da se izmjeri stepen i način na koji su građani uključeni u određene prakse koji se tiču političkog života, da se izmjeri njihova informisanost, te da se utvrdi njihov akcioni potencijal.

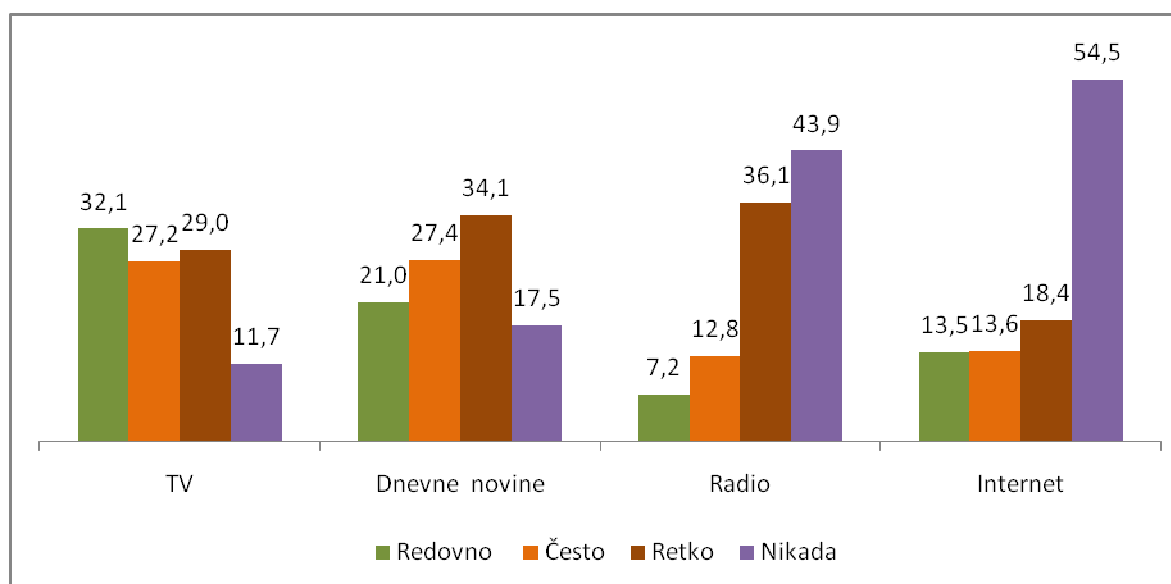
Najprije, kada je riječ o interesovanju građana za politiku i politička pitanja (Fig 19), suprotno stereotipnim i zdravorazumskim predstavama da je interesovanje u Crnoj Gori za politiku veoma visoko, naši podaci ukazuju da je ono sasvim umjereno. Tačnije, donekle zainteresovan je svaki treći građanin, dok je veoma zainteresovan manje nego svaki deseti. Sa druge strane, nešto manje od trećine nije uopšte zainteresovano (interesantno je da ovaj podatak odgovara prosječnoj izbornoj apstinenciji), dok je nešto više od četvrtine građana 'ne baš zainteresovano'.

Fig 19. Koliko ste zainteresovani za politiku? %

Kada je riječ o političkoj informisanosti (Fig 20), možemo vidjeti da je TV ključni kanal koji koriste građani kako bi se informisali, a slijede dnevne novine. Interesantno je da je internet značajniji kanal informisanja od radija. Više nego svaki četvrti građanin redovno ili često koristi internet kao kanal informisanja, što ostavlja solidan prostor za eksploataciju ovog kanala kada je riječ o informisanju građana.

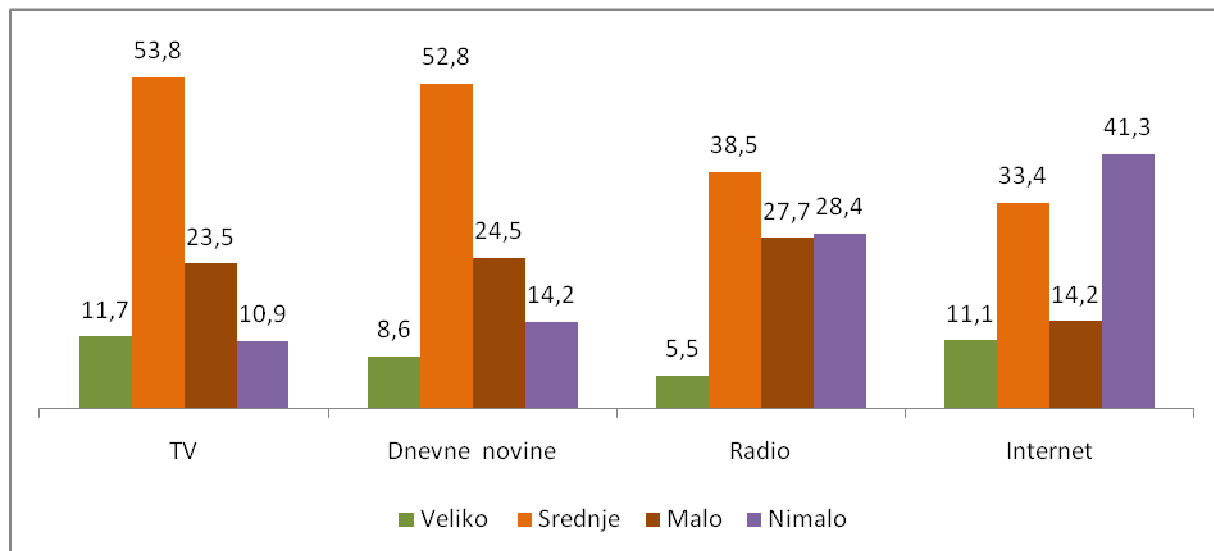
Fig 20. Koliko često pratite socio-politička dešavanja na: %

Kada je riječ o povjerenju (Fig 21), možemo vidjeti da građani uglavnom imaju povjerenja u informacije koje dobijaju putem medija. Razlike u ovom pogledu između tipa medija nisu naročito izražene, osim kada je riječ o internetu. Jedino kada je o internetu riječ, preko 41% građana nema nimalo povjerenja, što svakako jeste pozitivan podatak s obzirom na činjenicu

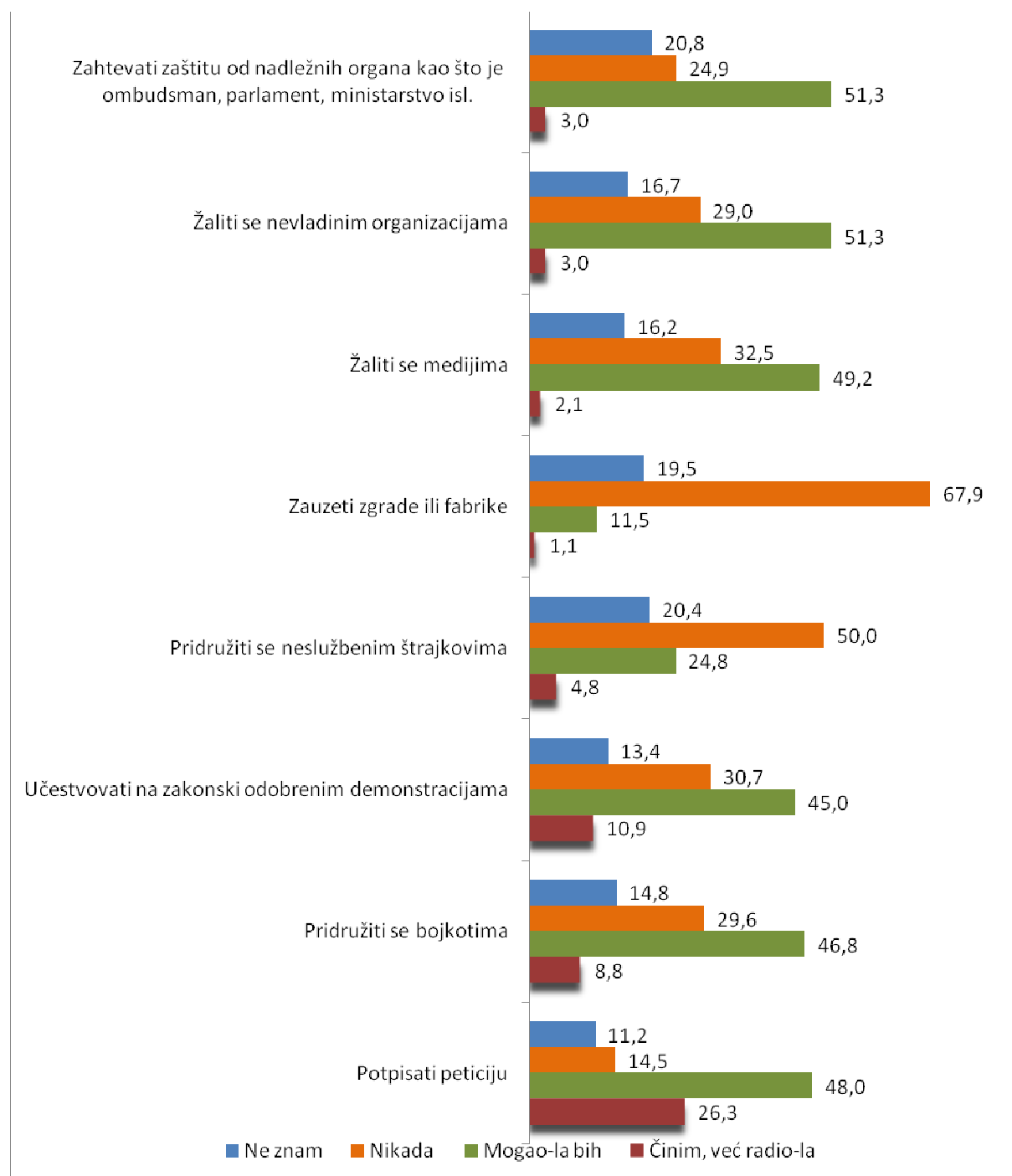
da internet kao medij omogućava diseminaciju bez ikakve kontrole neprovjerenih i netačnih informacija.

Fig 21. Koliko imate povjerenja u informacije koje dobijate od: %

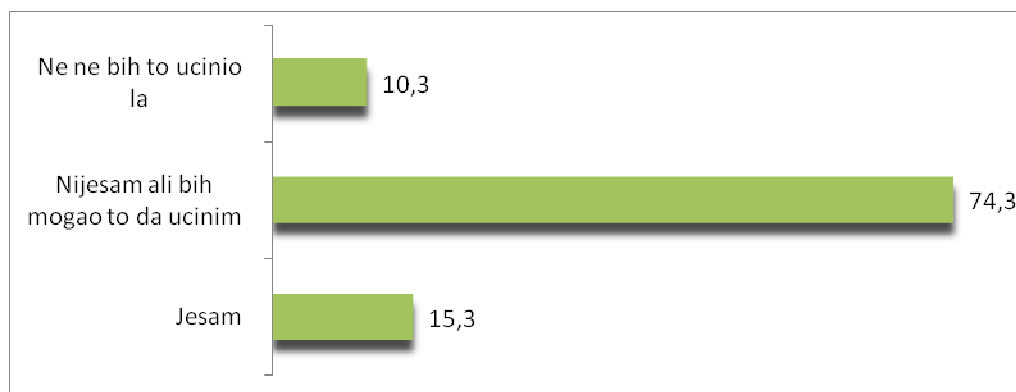
Kada je riječ o političkom aktivizmu, mjerili smo posebno i 'nekonvencionalnu političku participaciju' (Fig 22). Rezultati ukazuju da su građani u ovom pogledu stvarno ili potencijalno najaktivniji kada je riječ o potpisivanju peticije. Dalje, i kada je riječ o učešću u zakonski odobrenim demonstracijama te bojkotima, mjerimo solidan nivo spremnosti na ove oblike akcija. Visok potencijal u pogledu spremnosti, građani izražavaju i kada je riječ o traženju zaštite od nadležnih, žalbama nevladinim organizacijama i medijima. Relativno nizak potencijal nekonvencionalne političke participacije mjerimo kada je riječ o zauzimanji zgrada i fabrika i neslužbenim štrajkovima.

Fig 22. Da li bi ili ne bi građani preduzeli sljedeće oblike političke akcije %

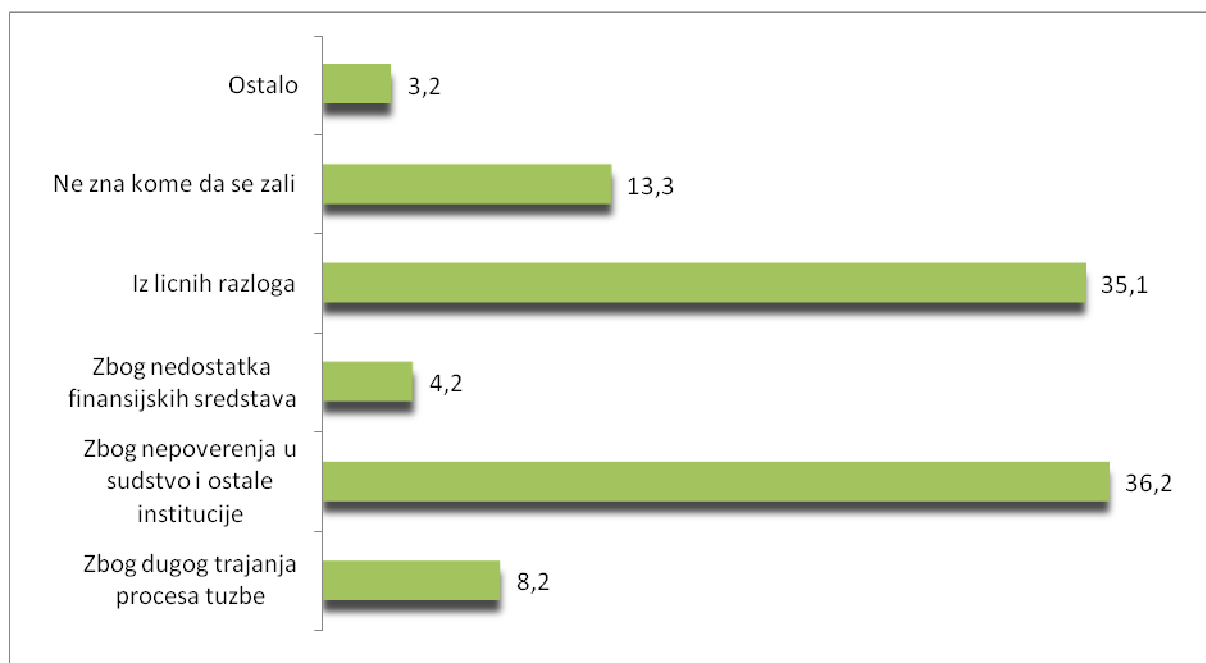
Posebno pitanje kada je riječ o socijalno-političkom aktivizmu u našem istraživanju ticalo se i prakse/spremnosti da građani podnesu tužbu u situaciji kada procjenjuju da su njihovi interesi oštećeni (Fig 23). U ovom pogledu rezultati su savsvim zadovoljavajući, naime tek svaki deseti građanin nije spreman na podnošenje tužbe; drugim riječima, izgleda da su građani spremni da se bore kada su lični interesi u pitanju.

Fig 23. Da li ste ikada podnijeli tužbu zato što su Vaši interesi bili oštećeni? %

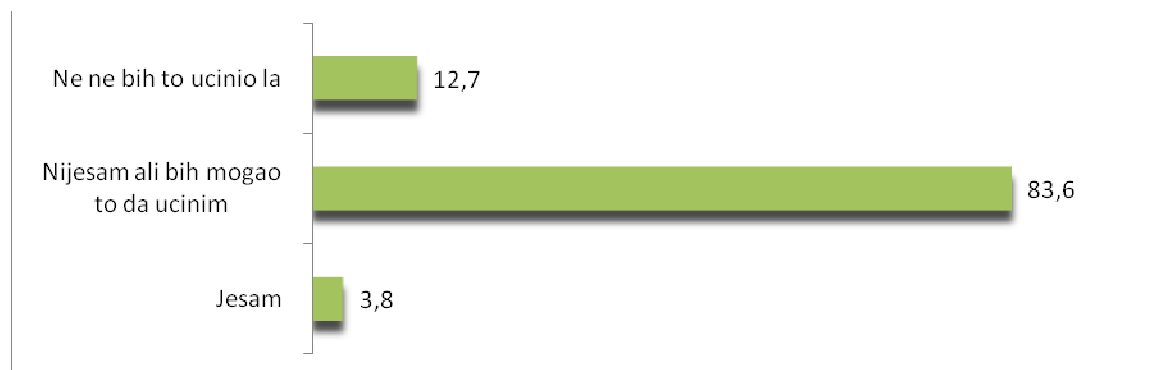
Dalje, mi smo željeli da identifikujemo razloge zbog kojih oštećeni građani ne bi podnijeli tužbu (Fig 24). Dva su ključna razloga u ovom pogledu: prvo, to je nepovjerenje u sudstvo i ostale institucije društva, ali je drugi posebno interesantan; naime, navode se lični razlozi. Ova kategorija je zapravo sumariizacija stavova koji su kulturološkog karaktera i kreću se od pseudo-hrišćanske argumentacije do karakternih samoidentiteta.

Fig 24. Razlozi zbog kojih ne bi podnijeli tužbu %

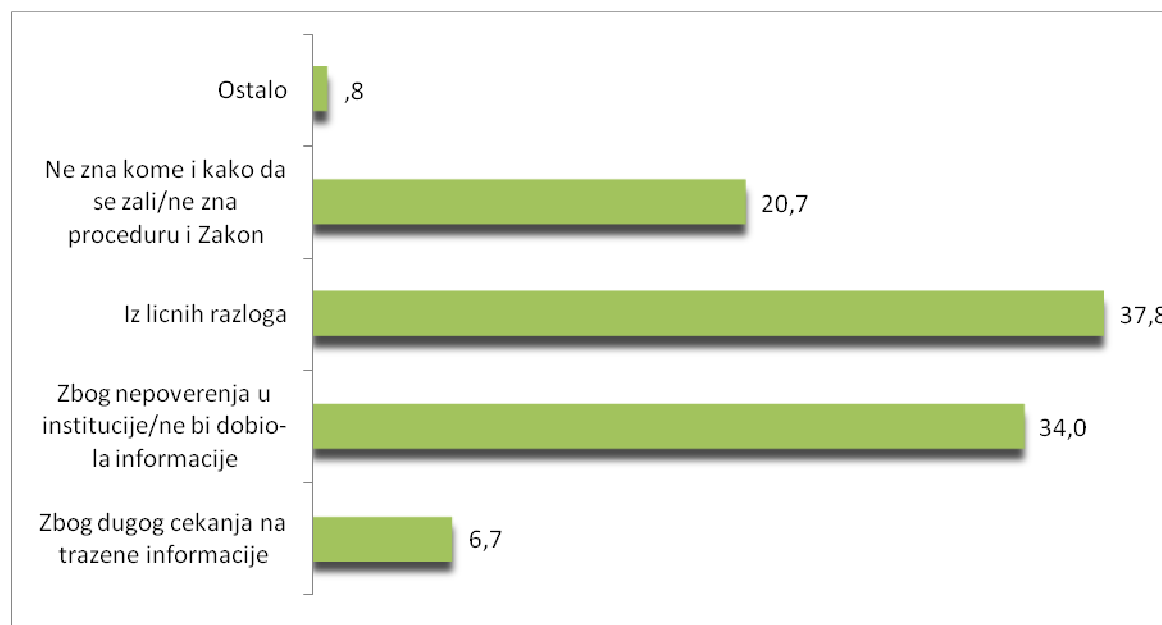
Konačno, u ovom dijelu istraživanja bavili smo se i spremnošću građana da koriste Zakon o slobodnom pristupu informacijama kao načinu da zaštite svoje interese (Fig 25). U ovom pogledu, iako je relativno mali broj građana dosada podnio zahtjev, veliki broj građana izražava spremnost da to učini (Fig 25).

Fig 25. Da li ste ikada podnijeli zahtjev nekom od državnih organa na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama? %

Od onih koji nijesu spremni da podnesu zahtjev na osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama (Fig 26), kao ključni se opet navode 'lični razlozi', gotovo identični u opisnom smislu kao one koje smo već naveli (nijesam ja takav čovjek, neću da se tužakam, ja sam vjernik i sl). Drugi po značaju razlog je nepovjerenje u institucije društva. Treći razlog, koji svakako treba imati u vidu zbog svog značaja, jeste neinformisanost građana; tačnije, oni ne znaju kome i kako da podnesu zahtjev. Ovdje svakako ima prostora za afirmativnu akciju.

Fig 26. Ukoliko NE biste podnijeli zahtjev za slobodan pristup informacijama, recite nam koji su to razlozi? %

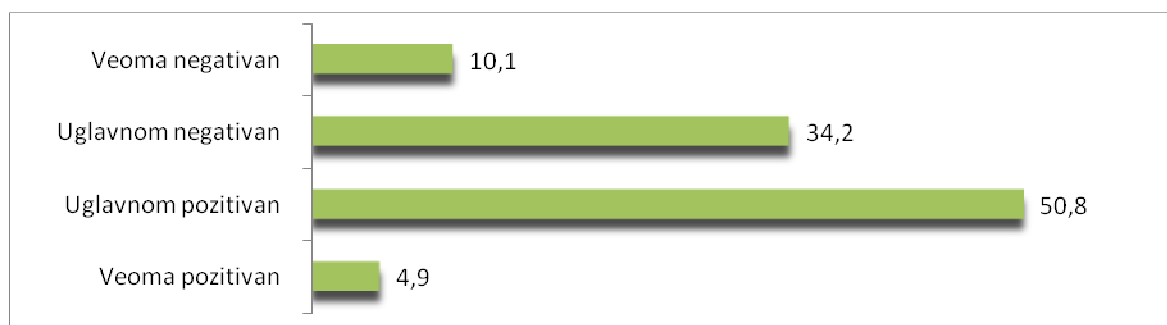

Stavovi o sudstvu i sudijama

Stavovi građana o sudstvu i sudijama bili su poseban segment ovog istraživanja. U ovom pogledu mi smo se fokusirali na nekoliko ključnih aspekata značajnih kako za mjerenje samih stavova građana, tako i za faktore koji eventualno generišu stavove. Stavovi prema sudstvu su posebno važni iz dva ključna razloga. Prvo, sudstvo i efikasnost primjene zakona jesu kamen temeljac pravne države i osnovni uslov efikasnosti borbe protiv socijalno patoloških pojava, te prema tome i korupcije. Drugo, u opštoj političkoj debati, a i na osnovu Izveštaja i informacija koji su pisani na ovu temu od strane različitih institucija i pojedinaca, stanje u sudstvu se generalno loše ocjenjuje i formiran je stav da je od velike važnosti napraviti pomak u ovom pogledu u narednom periodu.

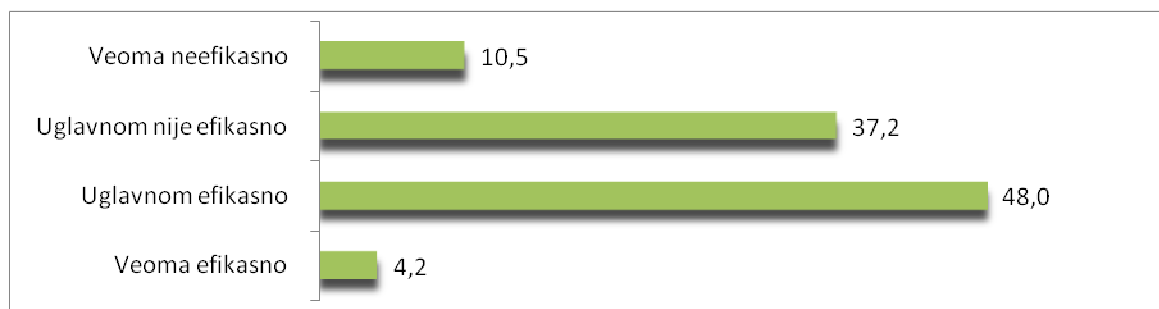
U istraživanju, mjerili smo najprije generalni stav građana prema sudstvu (Fig 27). Više nego svaki drugi građanin ima uglavnom pozitivan stav u ovom pogledu. Sa druge strane, više nego svaki treći građanin ima uglavnom negativan stav. Međutim, na ekstremima, svaki deseti ima veoma negativan stav, naspram svakog dvadesetog koji ima veoma pozitivan stav. Prema tome, stavovi su podijeljeni, a relativno je veliki broj građana koji kumulativno ima manje ili više negativan stav o sudstvu.

Fig 27. Kada je riječ o sudstvu u Crnoj Gori, biste li rekli da je Vaš stav: %

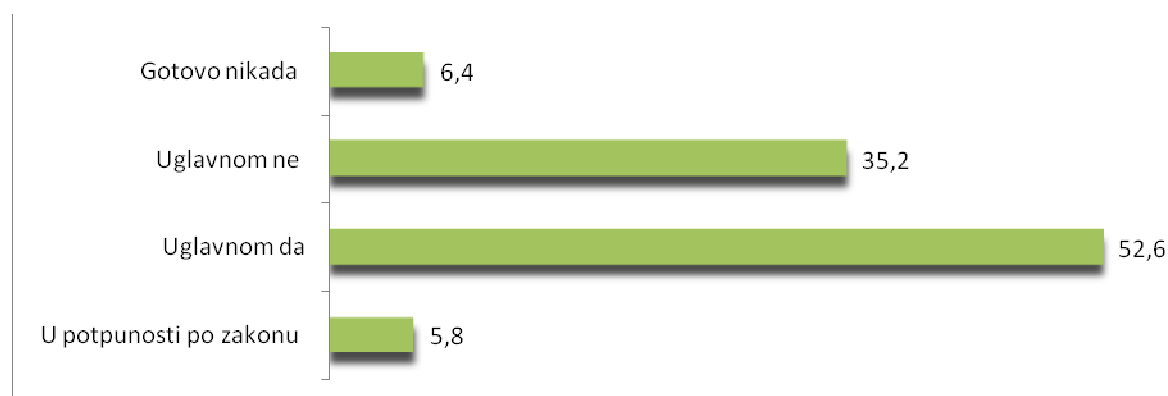
Kada je riječ o procjeni efikasnosti sudstva (Fig 28), stavovi su takođe podijeljeni. Naime, naspram preko 52% onih koji ocjenjuju da je sudstvo manje ili više efikasno, gotovo 48% je onih koji kažu da je sudstvo manje ili više neefikasno, sa opet svakim desetim građaninom koji iskazuje najviši mogući stepen nezadovoljstva neefikasnošću sudstva.

Fig 28. Kako biste procijenili efikasnost rada sudstva u Crnoj Gori ? %

Posebno važno je bilo pitanje procjene građana samog rada sudija, tačnije, njihova procjena da li sudije rade po zakonu ili po nekim drugim kriterijumima (Fig 29). Da sudije sude u potpunosti po zakonu smatra tek svaki dvadeseti građanin, uz njih preko 52% je onih koji smatraju da sudije uglavnom rade po zakonu. Naspam njih je preko 35% građana koji smatraju da sudije uglavnom ne rade po Zakonu, uz preko 6% onih koji kažu da sudije gotovo nikada ne rade po zakonu. Ovaj aspekt je, dakle, kao istraživački nalaz veoma indikativan. Tačnije, **u velikoj mjeri u javnosti postoji uvjerenje da sudije ne sude po zakonu, već po nekim drugim, ličnim, političkim, interesnim ili drugim kriterijumima.**

Fig 29 Uopšteno govoreći, kada sudije sude, u kojoj mjeri oni to čine po slovu zakona, pravu i pravilima, a ne po nekim drugim, ličnim, političkim, interesnim ili bilo kojim drugim kriterijumima? %

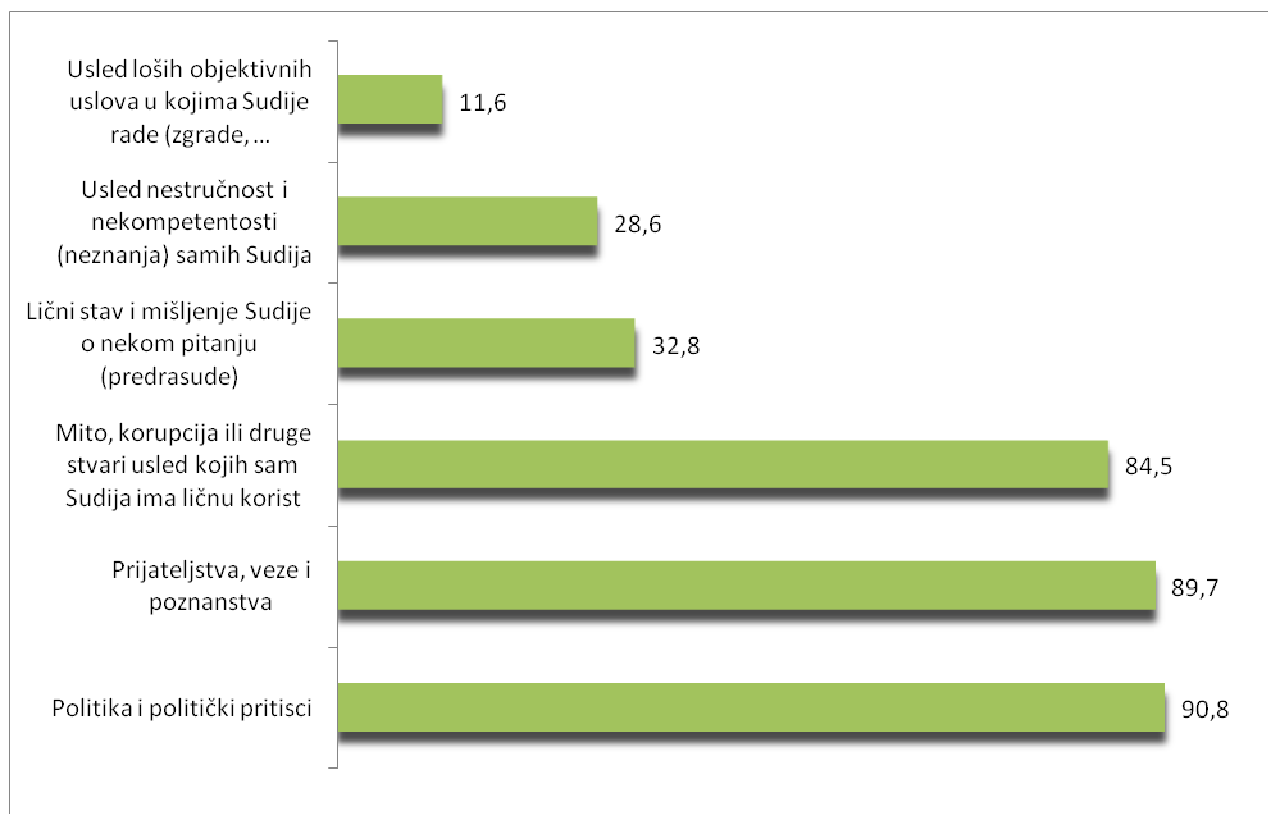

Konsekventno, budući da veliki broj građana smatra da sudije manje ili više ne rade po zakonu, nas je naročito zanimalo koji su to razlozi zbog kojih sudije ne rade po zakonu (Fig 30 i Fig 31). Po mišljenju građana, tri su ključna razloga: prvo, to je politika i politički pritisak na sudije, drugo, to je korišćenje veza i poznanstava kao načina pritiska na sudije, i treće, to je korupcija i mito. U značajno manjoj mjeri kao razlog navode se lični stavovi sudija i njihova nestručnost, a uslovi rada nisu značajan razlog, po mišljenju građana.

Fig 30. Ukoliko NE sude po zakonu, koji su to po Vama razlozi? %

	Ključni razlog	Važan razlog	Više nije nego što jeste razlog	Nije razlog
Politika i politički pritisci	50,4	40,3	6,9	2,3
Prijateljstva, veze i poznanstva	42,2	47,5	7,3	3,0
Mito, korupcija ili druge stvari usljed kojih sam sudija ima ličnu korist	43,0	41,5	11,9	3,6
Lični stav i mišljenje sudije o nekom pitanju (predrasude)	9,8	23,0	41,0	26,3
Usljed nestručnosti i nekompetentosti (neznanja) samih sudija	6,0	22,6	28,5	42,9
Usljed loših objektivnih uslova u kojima sudije rade (zgrade, kancelarije, kompjuteri isl.)	4,7	6,9	15,8	72,6

Fig 31. Ukoliko NE sude po Zakonu, koji su to razlozi po Vama? – SUM % ključni i važan razlog

Pitanje zakonitosti rada sudova kao institucije nije samo pitanje rada sudija, već i administrativnog osoblja. Ovo je bio razlog da istraživanjem obuhvatimo stavove građana i kada je riječ o njihovoj procjeni u kojoj mjeri administrativno osoblje u sudovima radi po zakonu (Fig 32). Iako i u ovom pogledu značajan broj građana ističe da administrativno osoblje u većoj ili manjoj mjeri ne radi po zakonu, ključni je nalaz da je rad administracije u sudovima u većoj mjeri u skladu sa zakonom u odnosu na rad sudija. Tačnije, gotovo ¾ građana smatra da administracija u sudovima radi po zakonu naspram 1/3 koja ima suprotan stav.

Fig 32. Kada je riječ o administrativnom osoblju, u kojoj mjeri oni to čine po slovu zakona, pravu i pravilima, a ne po nekim drugim, ličnim, političkim, interesnim ili bilo kojim drugim kriterijumima?

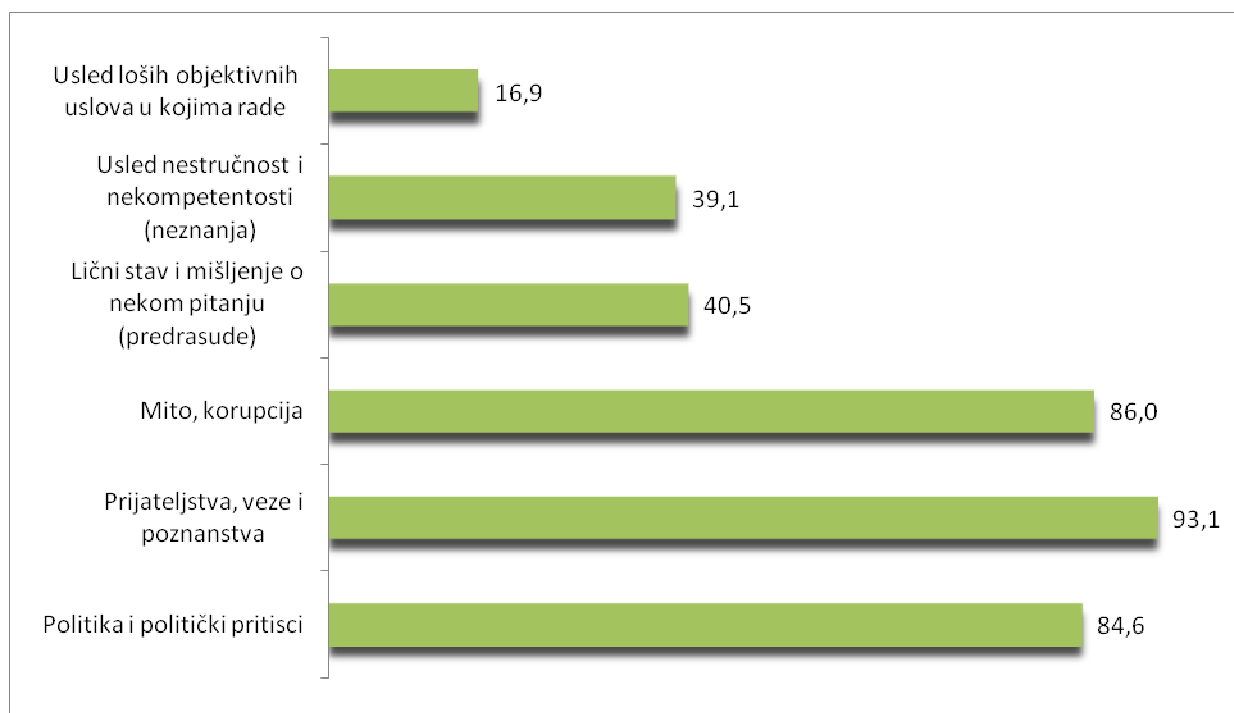

Kada je riječ o mišljenju ispitanika o razlozima nezakonitog ponašanja zaposlenih u administraciji, ista tri su ključna kao i kada je riječ o radu sudija, a to su politika, nepotizam i korupcija, s tim što je nepotizam ocijenjen kao najznačajniji razlog. Međutim, u odnosu na sudije, kada je riječ o administraciji, kao mnogo značajniji se ocjenjuje problem predrasuda i nekompetentnosti, pa donekle i objektivnih uslova u kojima administracija radi (Fig 33 i Fig 34)

Fig 33. Ukoliko administrativno osoblje NE radi po zakonu, koji su to po Vama razlozi? %

	Ključni razlog	Važan razlog	Više nije nego što jeste razlog	Nije razlog
Politika i politički pritisci	43,1	41,6	10,0	5,3
Prijateljstva, veze i poznanstva	42,9	50,2	4,2	2,7
Mito, korupcija ili druge stvari usljed kojih ima ličnu korist	41,3	44,7	9,0	5,0
Lični stav i mišljenje o nekom pitanju (predrasude)	10,3	30,1	36,1	23,5
Usljed nestručnost i nekompetentosti (neznanja)	11,9	27,2	28,6	32,3
Usljed loših objektivnih uslova u kojima rade (zgrade, kancelarije, kompjuteri isl.)	6,3	10,6	19,5	63,6

Fig 34 Ukoliko administrativno osoblje NE radi po zakonu, koji su to po Vama razlozi? – SUM % ključni i važan razlog

Kada je riječ o sistemu sudstva, mi smo posebnu pažnju u istraživanju posvetili načinu na koji funkcionišu parnični i krivični postupci. U ovom pogledu istraživanje je dizajnirano tako da pruži uvid u sam proces, kao i pitanja eventualne korupcije.

Najprije, kada je riječ o parnicama, rezultati (Fig 35) ukazuju da je 8% građana Crne Gore imalo iskustva sa građanskom parnicom u posljednje tri godine, i to ili lično, ili je neki član njihove porodice imao parnicu. U preko 40% slučajeva onih koji su imali iskustvo, riječ je bilo o imovinskom postupku; svaki peti ispitanik od onih koji su imali iskustva je podnio tužbu za neostvarena prava, a preko 14% je bilo u postupku zbog naplate potraživanja (Fig 36). Ostali građani bili su u parničnom postupku zbog razvoda braka (7,4%), problema sa međuljudskim odnosima (5,4%), nasljedstva (4,3%) i prekršajnog postupka (3%).

Fig 35. Da li ste Vi ili članovi Vaše bliže porodice imali iskustva sa građanskim parnicama na sudu u poslednje tri godine?

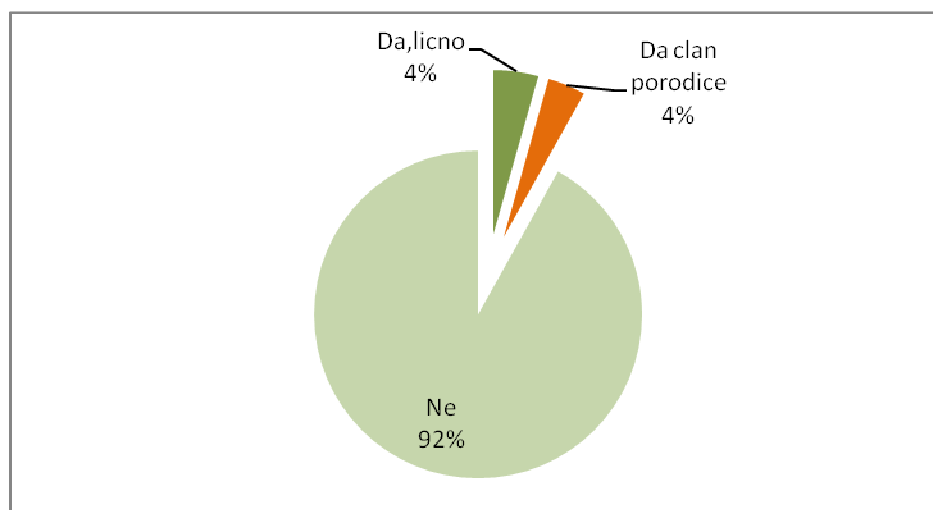
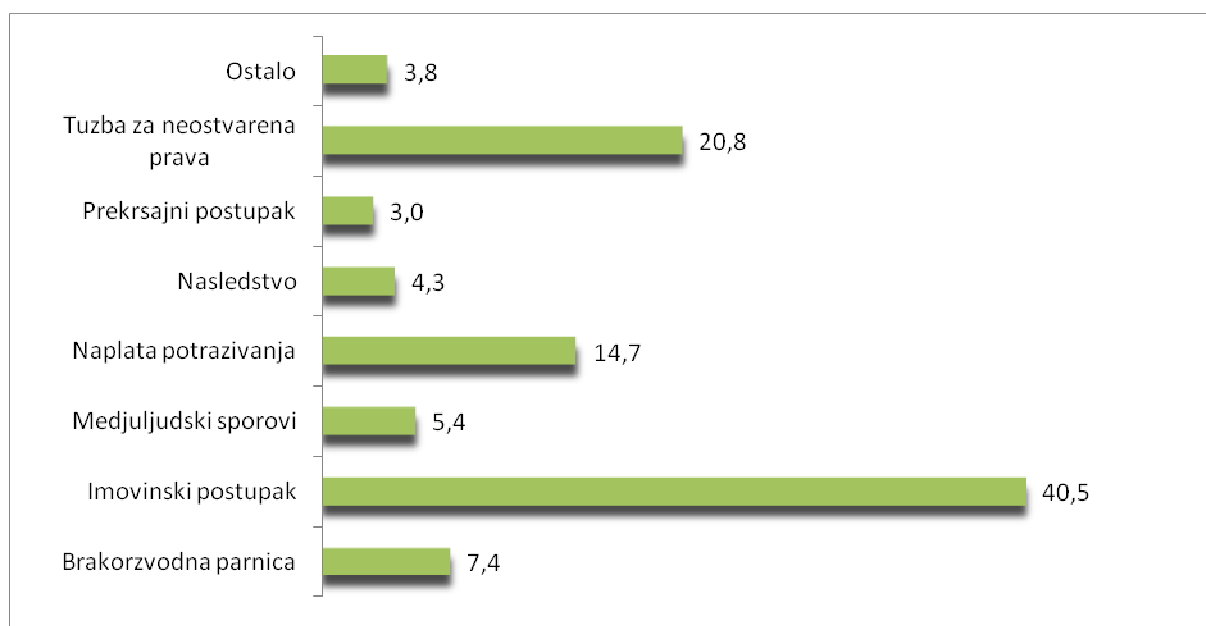
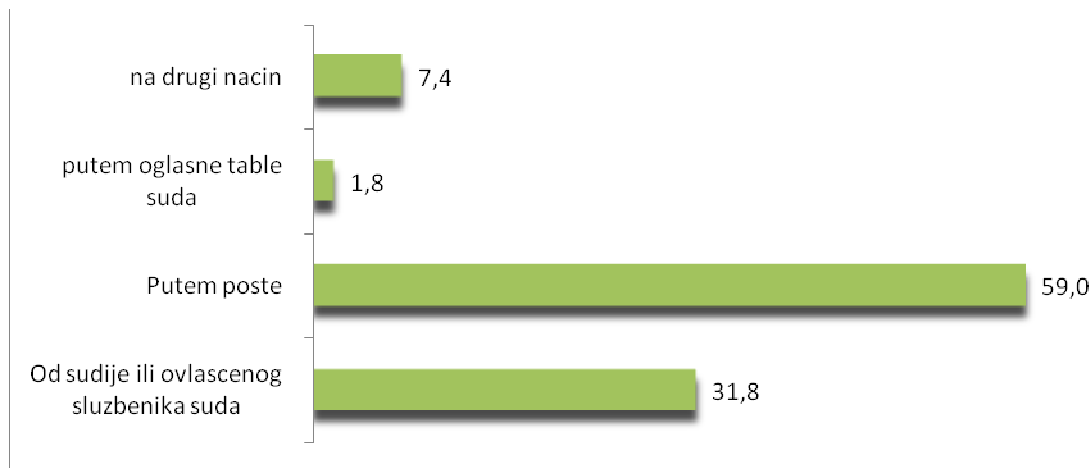

Fig 36. Vrsta iskustva sa građanskom parnicom %

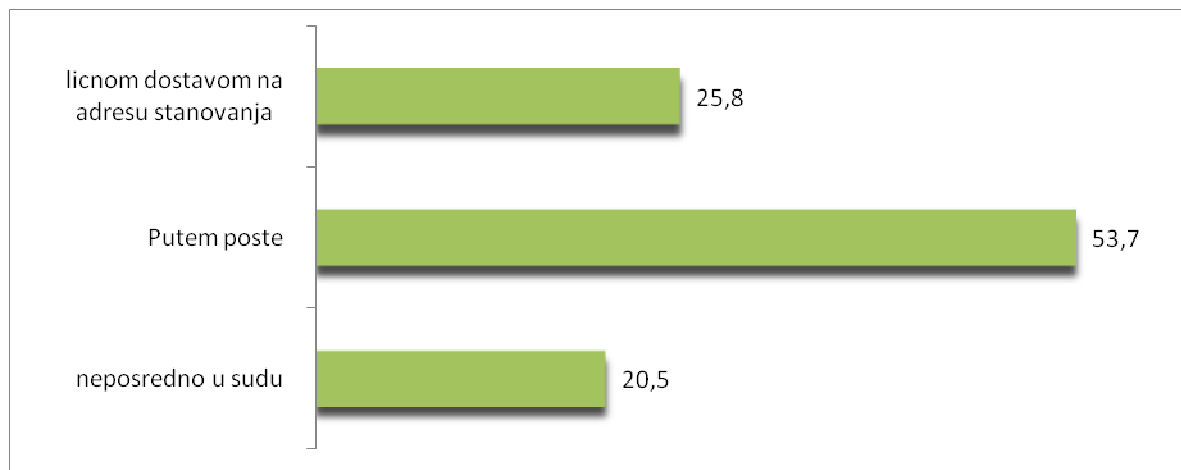
Kada je riječ o informisanju o parničnom postupku (Fig 37), najveći broj ispitanika koji su imali iskustvo sa parničnjem, informacije dobija putem pošte (59%), dok nešto manje od 1/3 dobija informacije od sudije, odnosno, ovlašćenog službenika suda.

Fig 37. Na koji način ste dobijali informacije o rasporedu saslušanja? %

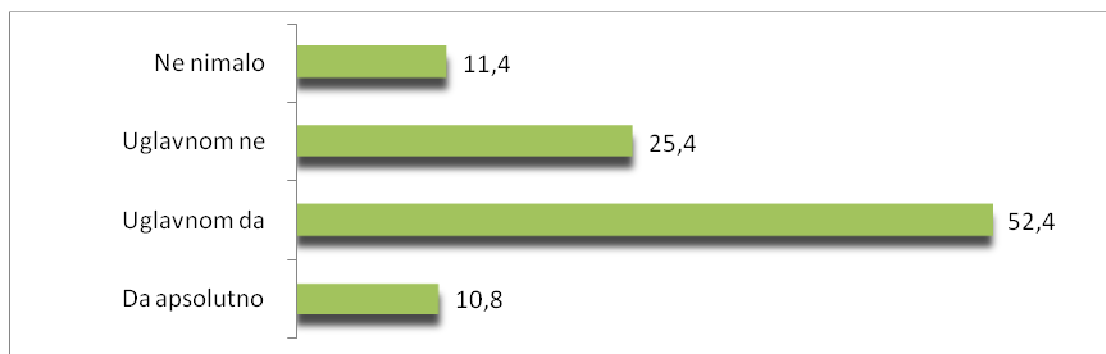
Dokumentaciju vezanu za parnični postupak, građani, odnosno njihovi advokati, dobijali su uglavnom putem pošte (53,7%). Ličnom dostavom putem pošte dokumentaciju je dobijala ¼ građana, dok je 1/5 dokumentaciju dobijala direktno u sudu (Fig 38).

Fig 38. Na koji način ste Vi ili Vaš advokat dobijali dokumentaciju vezanu za Vaš slučaj? %

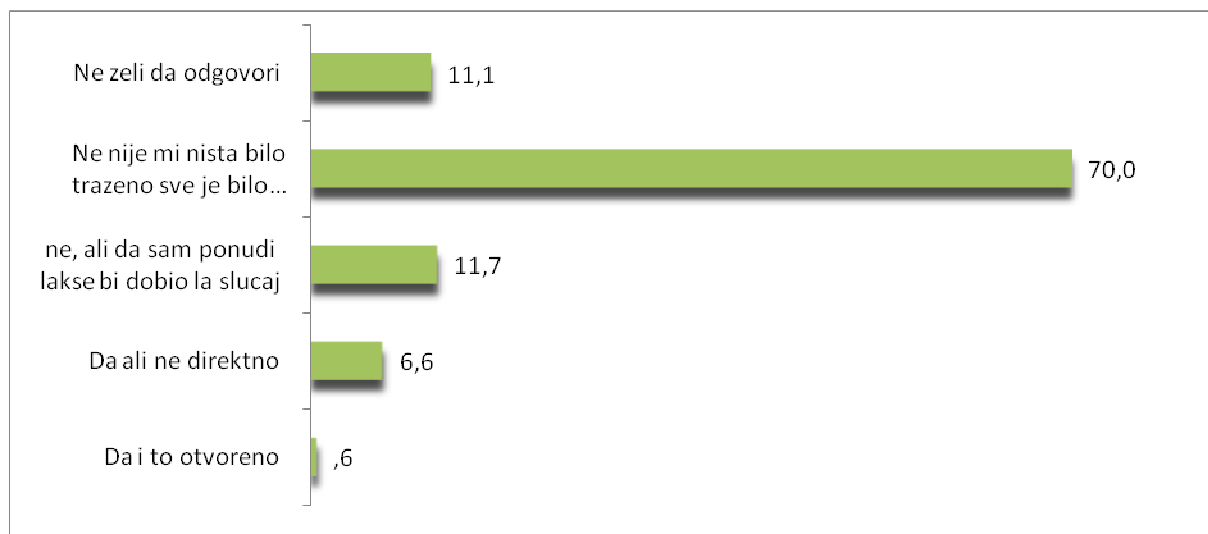
Najveći broj građana koji su imali iskustvo sa parnicama ističu da su uglavnom imali suđenje u skladu sa vremenski predviđenim rasporedom (52,4%), dok svaki četvrti građanin uglavnom nije imao suđenje u skladu sa rasporedom. Na ekstremima, svaki deseti građanin ističe da je raspored suđenja apsolutno poštovan, a nešto više od toga (preko 11%) kaže da apsolutno raspored nije poštovan (Fig 39).

Fig 39. Smatrate li da je sud u ovom slučaju radio u skladu sa vremenski predviđenim rasporedom? %

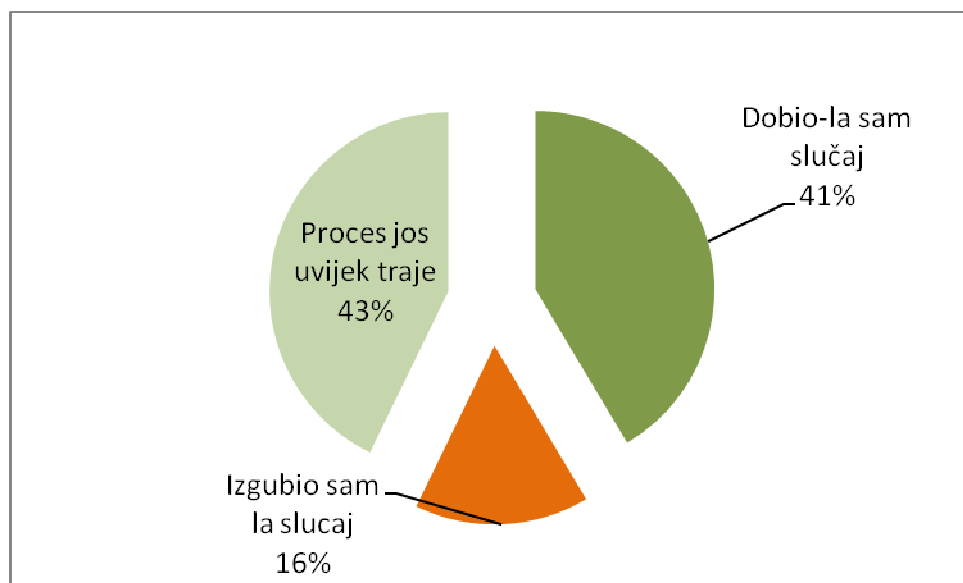
Na eksplicitno pitanje da li im je tražen novac, ili bilo šta drugo kako bi parnični postupak bio riješen u njihovu korist, 70% ispitanika tvrdi da im ništa nije traženo i da je sve bilo uobičajeno. No 11.7% ispitanika kaže da im nije traženo, ali oni smatraju da su ponudili novac da bi lakše riješili slučaj u svoju korist. U našem istraživanju je bilo 6.6% onih koji kažu da im je tražen novac, ali ne direktno, dok samo 1 ispitanik (0.6%) tvrdi da mu je novac tražen direktno. Podaci nisu zabrinjavajući, ali jesu indikativni, naročito u svjetlu činjenice da njih 11,1% koji su učestvovali u parnici ne želi da odgovori na ovo pitanje (Fig 40)

Fig 40. Da li Vam je tražen novac, usluga ili bilo šta drugo kako bi slučaj bio riješen u Vašu korist?

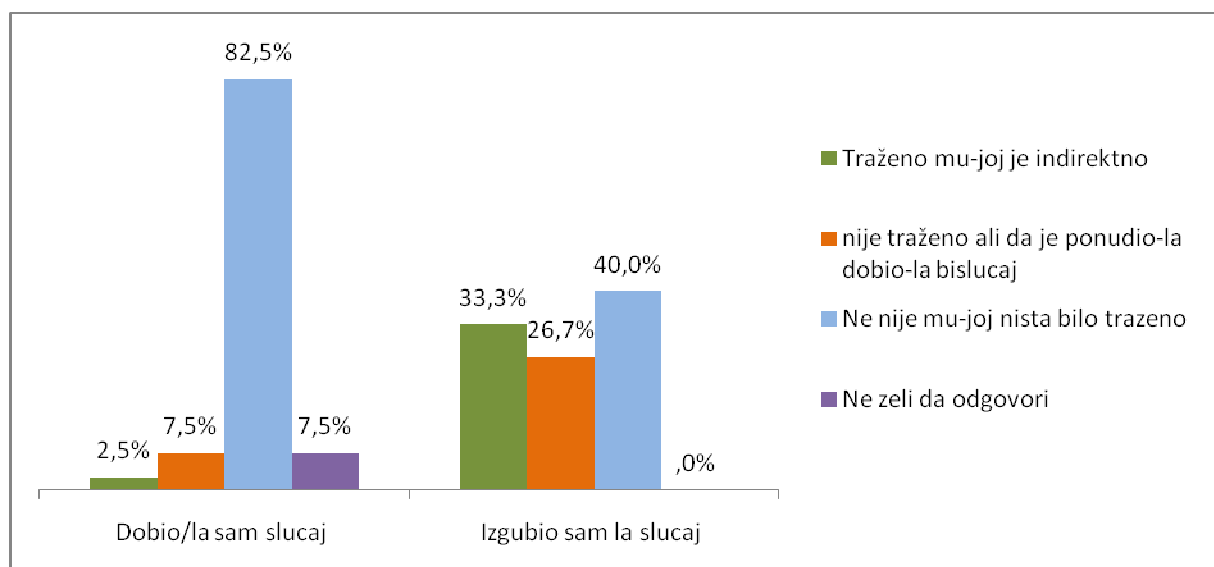
Kada je riječ o ishodu suđenja, najveći broj ispitanika u našem istraživanju koji su učestvovali u parničnom postupku riješili su slučaj u svoju korist (41%), dok je samo 16% izgubilo proces, a imali smo 43% ispitanika kojima je proces još uvek u toku.

Fig 41. Kakav je bio ishod suđenja?

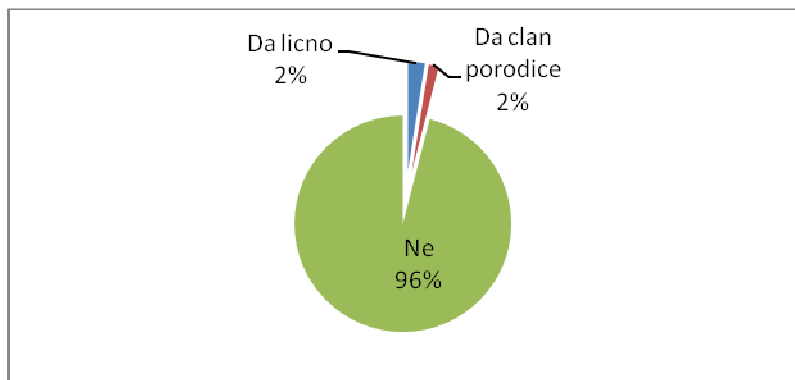
Posebno interesantna je distribucija odgovora na prethodno pitanje, tj. da li im je nešto traženo kako bi slučaj bio riješen u njihovu korist u odnosu na sam ishod suđenja, ako uporedimo samo dvije kategorije, tj. one koji su dobili i one koji su izgubili parnicu (Fig 42). Veoma je interesantno da je značajno veći broj onih koji tvrde da im je indirektno tražen novac u slučajevima kada su izgubili suđenje, nego li u situacijama kada su dobili parnicu. Disproporcija u ovom pogledu postoji takođe i kada se procjenjuje da li bi se lakše dobio slučaj da su ponudili novac u toku parnice. Ovaj podatak je indikativan i može imati dva moguća tumačenja. Prvo, moguće je da građani koji su izgubili parnicu negativan ishod suđenja interpretiraju na način da je druga strana dobila parnicu zato što je 'potkupila' slučaj, ili, drugo, moguće je da se jednostavno na ovaj način izražava nezadovoljstvo rezultatom parničenja.

Fig 42. Da li im je tražen novac za dobijanje parnice obzirom na ishod suđenja.

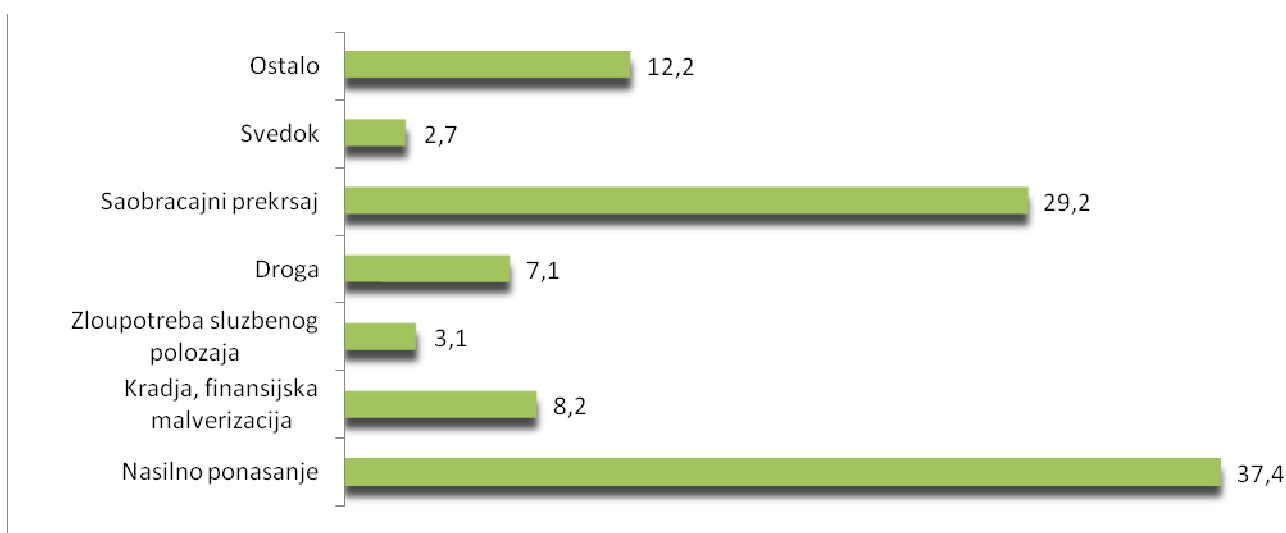
Dalje, po istom obrascu kao kada je riječ o parnicama tretirali smo krivične postupke. S obzirom da krivični postupci u odnosu na ukupnu populaciju i nijesu naročito učestali, razumljivo je da smo istraživanjem obuhvatili relativno mali broj ispitanika koji su imali iskustva u krivičnom postupku (Fig 43).

Fig 43. Da li ste Vi ili članovi Vaše bliže porodice imali iskustva sa krivičnim slučajevima na sudu u posljednje tri godine? %

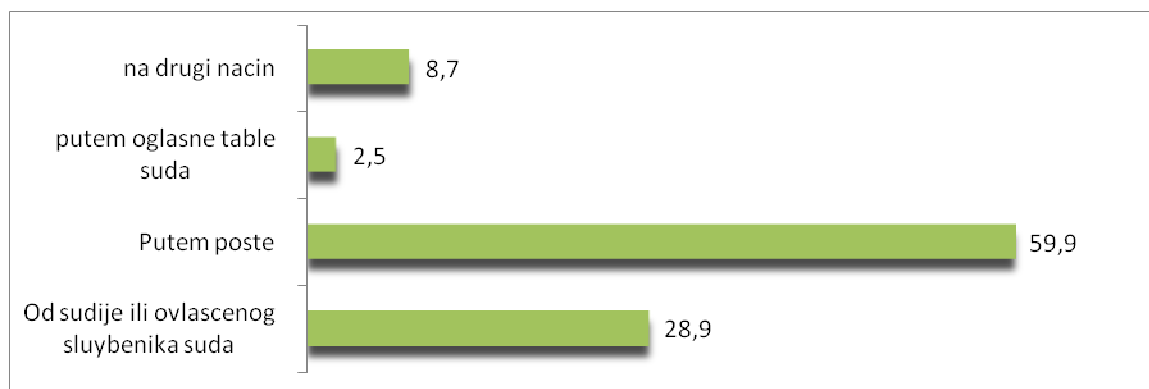
Sam krivični postupak, kod onih ispitanika koji su imali iskustva, u najvećem broju slučajeva bio je vezan za nasilno ponašanje (37,4%) i saobraćajne prekršaje sa težim posljedicama (29,3%). Manji broj slučajeva vezan je za krađu i finansijsku malverzaciju (8,2%), posjedovanje i/ili distribuciju opojnih sredstava (7,1) i zloupotrebu službenog položaja (3,1%). U 12% slučajeva spektar postupaka je toliko širok da se nije mogao kategorizovati (Fig 44).

Fig 44. Iskustvo u krivičnom postupku %

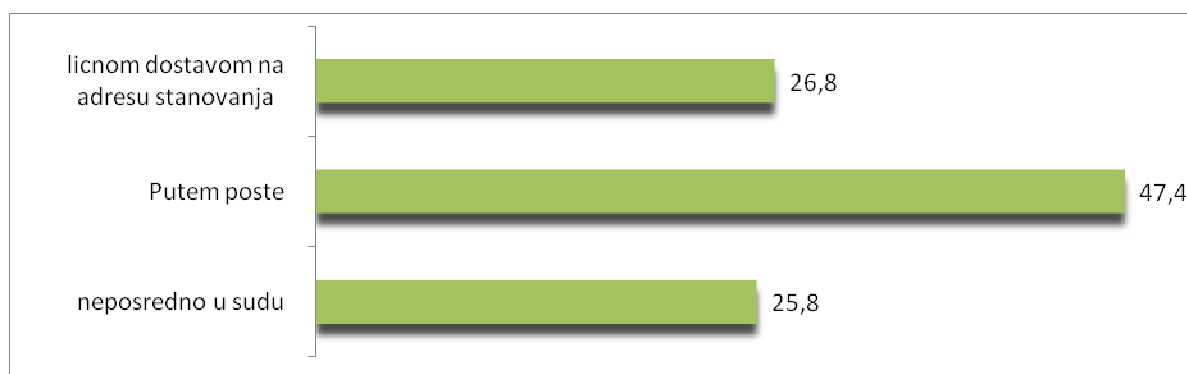
Dalje, u gotovo 60% slučajeva informacije o rasporedu saslušanja, ispitanici koji su imali iskustva u krivičnom postupku dobijali su putem pošte, a u gotovo 29% slučajeva direktno od sudije, odnosno ovlašćenog službenog lica. Oglasna tabla kao kanal informisanja je u ovom pogledu malo značajna (Fig 45)

Fig 45. Na koji način ste dobijali informacije o rasporedu saslušanja? %

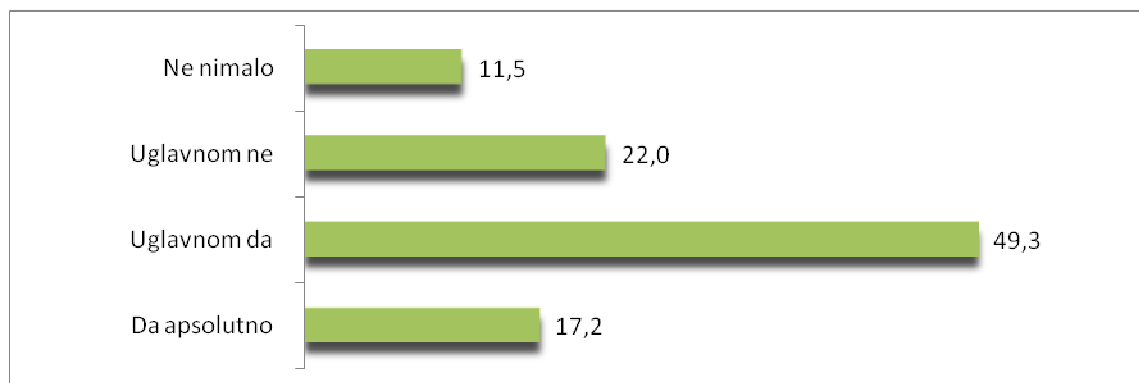
I kada je riječ o dobijanju dokumentacije u vezi za suđenjem, građani, odnosno njihovi advokati u najvećem broju slučajeva informacije su dobijali putem pošte (47,4%), a svaki četvrti je dokumentaciju dobijao-la neposredno na sudu, a gotovo isti broj je dokumentaciju dobijao-la ličnom dostavom na adresu stanovanja (Fig 46)

Fig 46. Na koji način ste Vi ili Vaš advokat dobijali dokumentaciju vezanu za Vaš slučaj? %

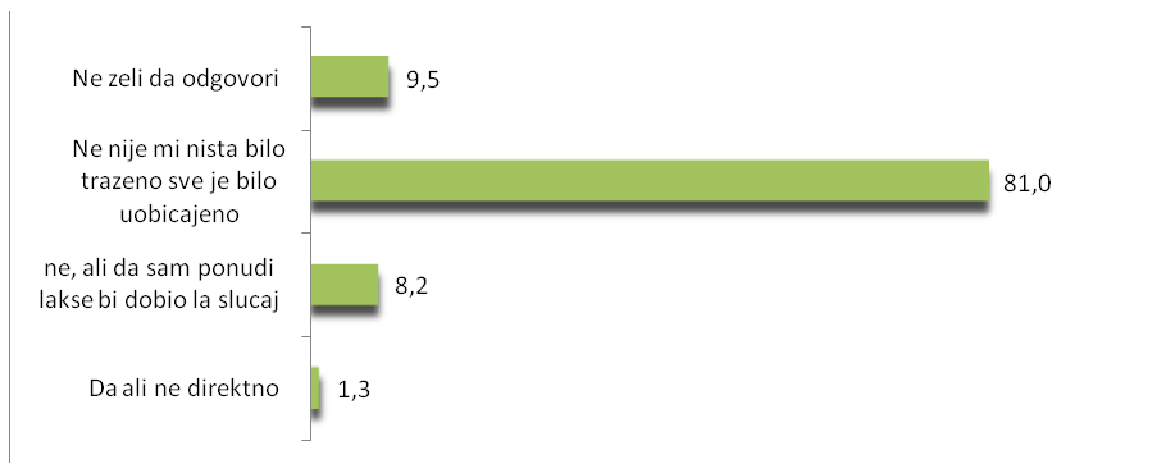
Svaki drugi ispitanik sa iskustvom u krivičnim postupcima tvrdi da je sud uglavnom radio u skladu sa predviđenim vremenskim rasporedom, dok više nego svaki peti tvrdi da to uglavnom nije bio slučaj. Da je sud apsolutno poštovao raspored tvrdi preko 17% ispitanika dok za preko 11% sud nimalo nije poštovao redosljed suđenja (Fig 47).

Fig 47. Smatrate li da je sud u ovom slučaju radio u skladu sa vremenski predviđenim rasporedom? %

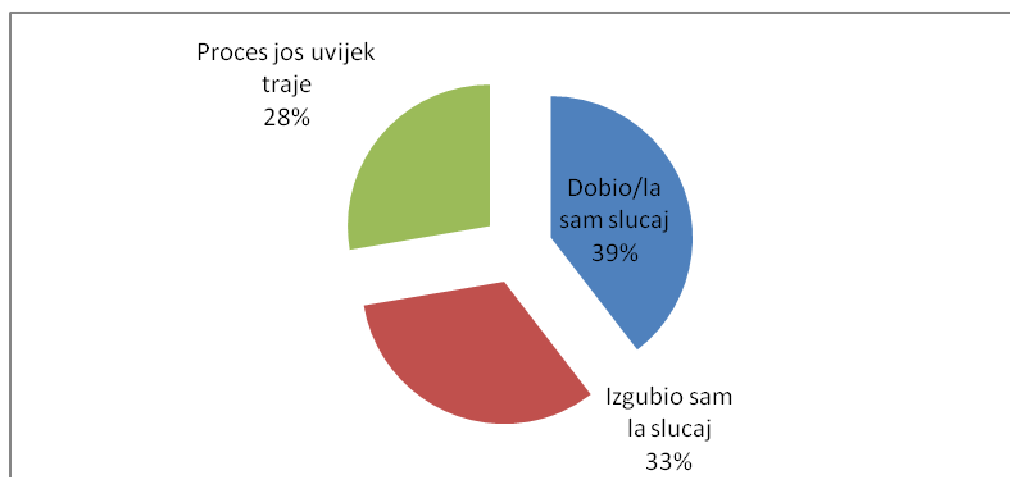
Na pitanje da li im je tražen novac kako bi ishod suđenja bio u njihovu korist (Fig 48), 81% ispitanika odgovara negativno i tvrdi da je sve bilo uobičajeno. Sa druge strane, 8,2% ispitanika tvrdi da im ništa nije traženo, ali da vjeruju da su ponudili novac da bi slučaj bio lakše riješen u njihovu korist, dok samo 1,3% tvrdi da im je indirektno tražen novac. Međutim, treba imati u vidu da skoro svaki deseti ispitanik ne želi da odgovori na ovo pitanje i ostaje otvoreno koji su njihovi razlozi da se ne pruži eksplicitan odgovor.

Fig 48. Da li Vam je tražen novac, usluga ili bilo šta drugo kako bi slučaj bio riješen u Vašu korist? %

Upitani za ishod suđenja (Fig 49), interesansno je da nije velika razlika u broju onih koji su dobili i koji su izgubili suđenje. No, za razliku od parničnih postupaka, ne postoje statistički značajne razlike između onih koji su dobili i onih koji su izgubili suđenje u pogledu tvrdnje da im je tražen novac za pozitivan ishod suđenja.

Fig 49. Kakav je bio ishod suđenja? %

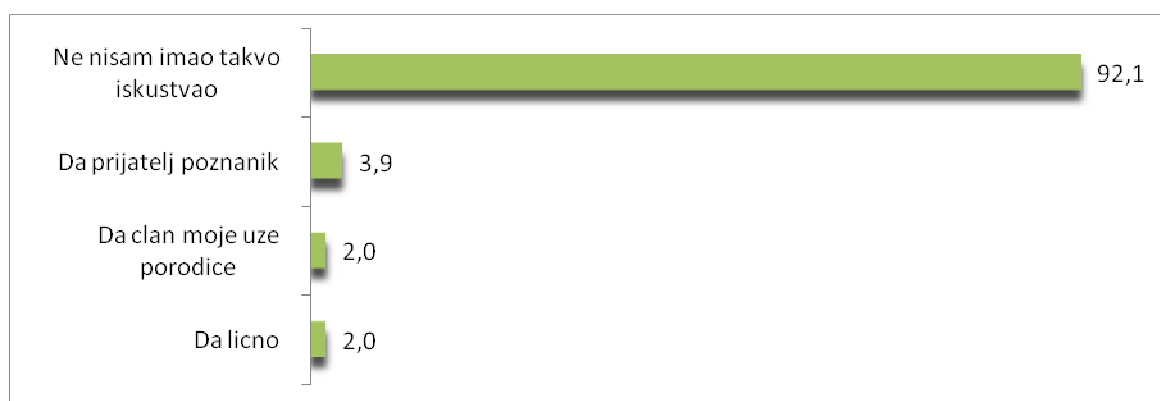

Izdavanje građevinskih dozvola, učešće na tenderima i iskustva sa inspekcijskim postupcima

Ovaj segment istraživanja bio je posvećen iskustvima građana prilikom postupaka izdavanja građevinskih dozvola, njihovog učešću na tenderima kao i inspekcijskih postupaka državnih organa. Za ovu svrhu napravili smo identičnu metodološku platformu sa referentnom baterijom pitanja koju smo primijenili na ova tri aspekta. Ova baterija dizajnirana je tako da na jedan dubok i sveobuhvatan način istraži ne stavove, već iskustva građana u goreopisanim aspektima.

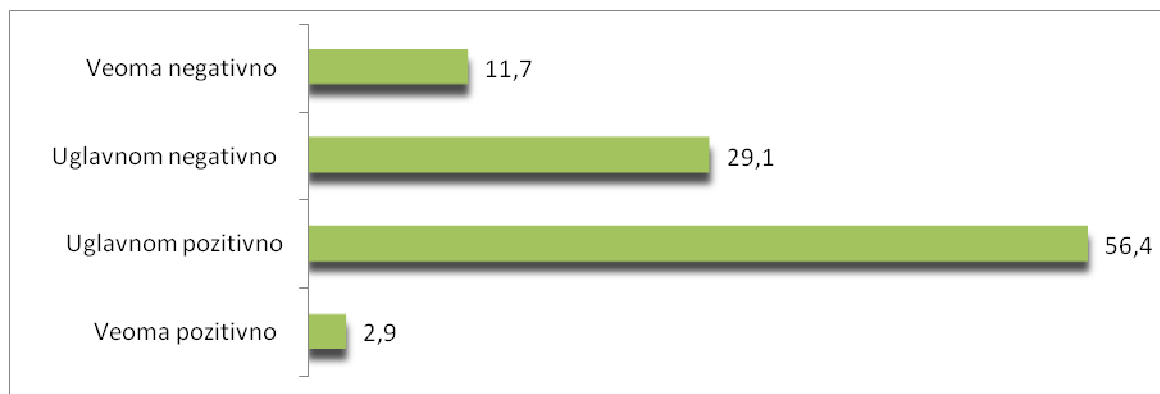
Najprije, kada je riječ o postupku izdavanja građevinskih dozvola, 2% naših ispitanika lično je imalo to iskustvo, uz još 2% onih kojima je uži član porodice imao to iskustvo. Dodatno, još 4% ispitanika tvrdi da je prijatelj/poznanik imao iskustvo sa građevinskim dozvolama (Fig 50).

Fig 50. Da li ste Vi, član Vaše porodice ili neko koga dobro poznajete u posljednje dvije godine imali iskustvo za izdavanjem građevinskih dozvola? %

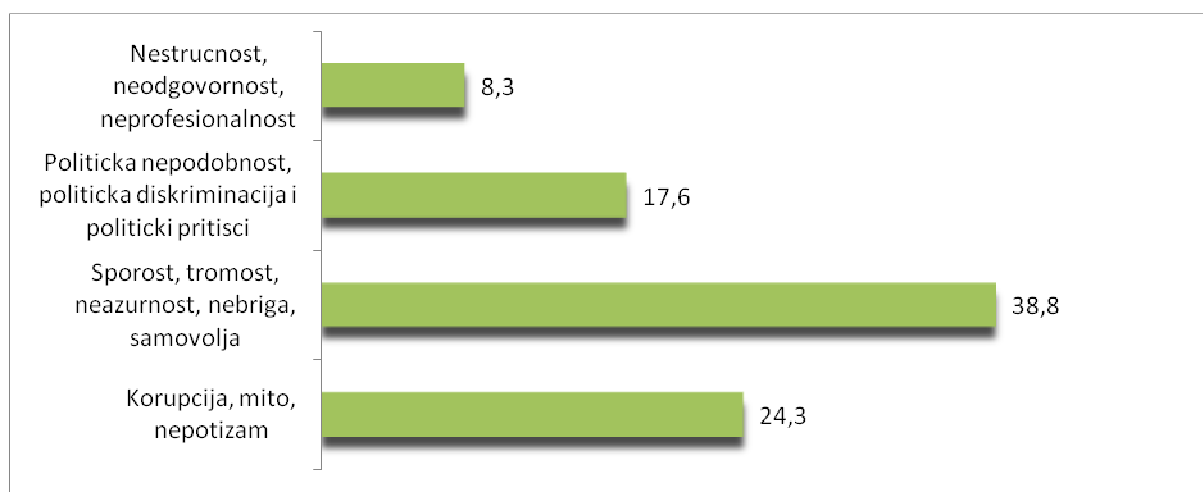
Kada je riječ o samom iskustvu u izdavanju građevinskih dozvola, ono se generalno ocjenjuje kao uglavnom pozitivno u gotovo 60% slučajeva i kao uglavnom negativno u gotovo 30% slučajeva. Dalje, 11,7% ispitanika je veoma negativno doživjelo postupak izdavanja dozvole, a manje od 3% je iskustvo ocijenilo kao veoma pozitivno (Fig 51).

Fig 51. Kako biste generalno ocijenili to iskustvo? %

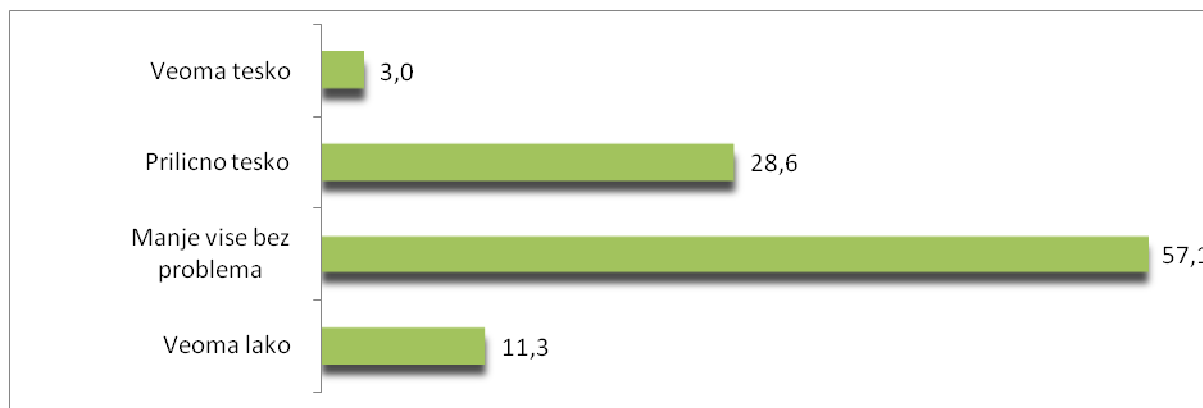
U postupku izdavanja građevinske dozvole od onih koji su imali negativno iskustvo i izražavaju nezadovoljstvo samim procesom dobijanja dozvole, njih 38,8% kao razlog nezadovoljstva navodi sporost, tromost, neažurnost, nebrigu i samovolju službenika koji su zaduženi za izdavanje dozvole. Svaki četvrti, dakle, značajan broj, ističe da je imao-la iskustva sa korupcijom, mitom i nepotizmom (ili pak tvrde da je ovo trebalo biti pravi put za dobijanje dozvole). Na političku nepodobnost i političku diskriminaciju žali se njih 17,6%, dok 8,3% izražava nezadovoljstvo kroz stav da su nadležni službenici nestručni i neprofesionalni (Fig 52). Dakle, kao i u ranijim slučajevima, kada se izražava nezadovoljstvo, to je dominantno usljed ljudskog faktora.

Fig 52. Razlozi negativnog iskustva u postupku izdavanja građevinske dozvole %

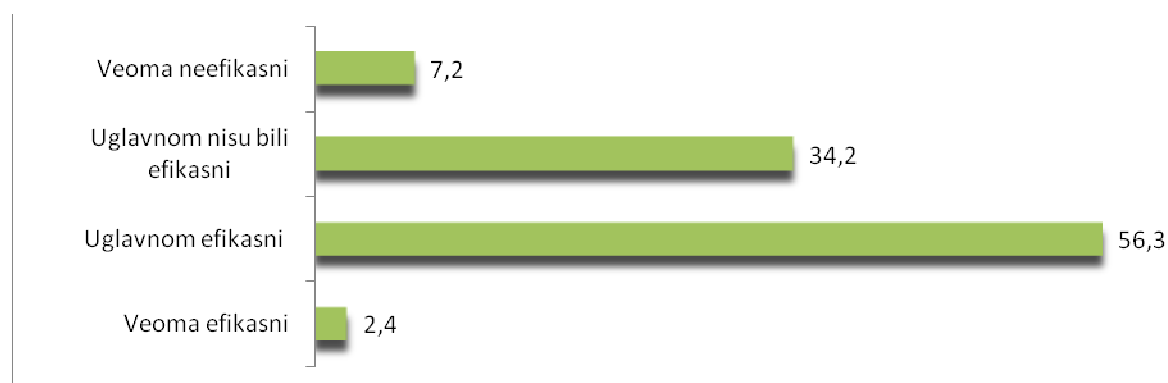
Građani koji su bili u postupku dobijanja građevinske dozvole ocjenjuju da su informacije o tome šta je sve potrebno za dozvolu dobijali manje – više bez problema (57,1%). Uz njih, mjerimo i 11,3% onih koji kažu da su informacije dobili veoma lako. Međutim, gotovo 29% njih tvrdi da je informacije dobio-la prilično teško, uz 3% onih koji tvrde da su veoma teško dobijali informacije (Fig 53).

Fig 53. Kako ste dobili informacije o tome šta je sve potrebno za izdavanje građevinske dozvole? %

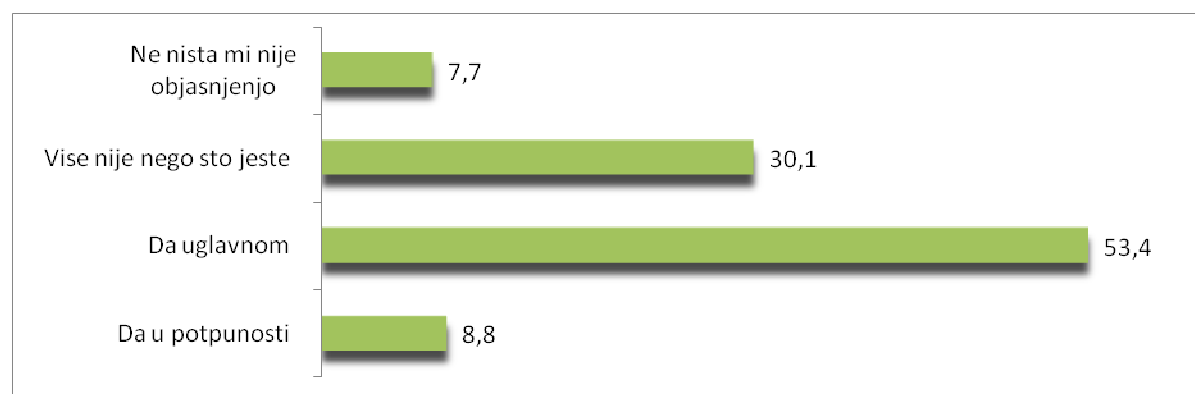
U procjeni efikasnosti samih službi koje su nadležne za izdavanje građevinske dozvole, preko 56% ispitanika ocjenjuje da su oni bili uglavnom efikasni, uz 2,4% onih koji kažu da su službe bile veoma efikasne. Sa druge strane, preko 1/3 ispitanika ocjenjuje da službe uglavnom nijesu bile efikasne, uz preko 7% onih koji smatraju da su službe bile veoma neefikasne (Fig 54).

Fig 54. Kako biste ocijenili efikasnost nadležnih službi u samom procesu izdavanja građevinske dozvole? %

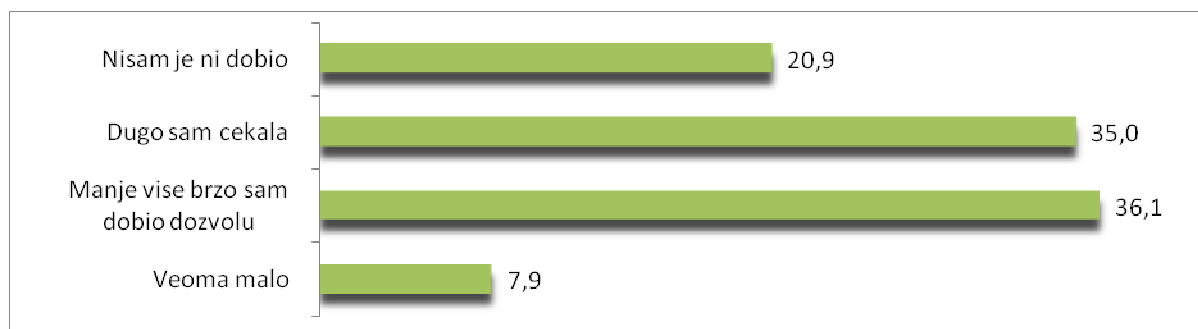
Baveći se aspektom transparentnosti u postupku dobijanja građevinske dozvole, naši ispitanici su odgovarali na pitanje da li im je objašnjen način na koji se dozvola dobija? Preko 53% građana ističu da su uglavnom dobili objašnjenja u ovom pogledu, uz 8,8% onih koji ističu da su u potpunosti dobili sva objašnjenja. Na dugom polu, preko 30% građana ističe da uglavnom nijesu dobili sva potrebna objašnjenja, uz njih 7,7% koji ističu da nisu dobili nikakva objašnjenja (Fig 55).

Fig 55. Da li Vam je objašnjen način donošenja odluke u nadležnim službama u procesu dobijanja građevinske dozvole?

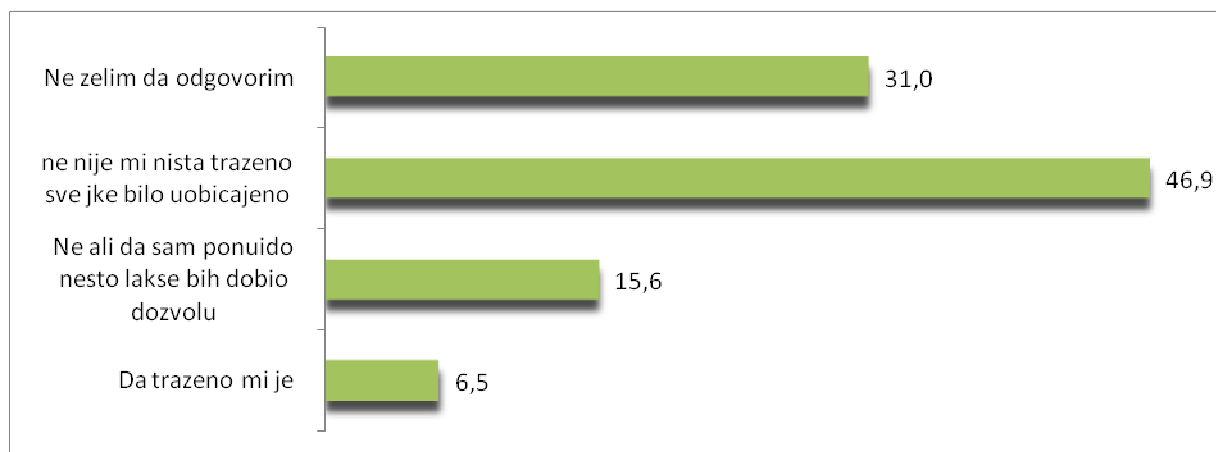
Upitani za vrijeme koje im je bilo potrebno da dobiju građevinsku dozvolu, ujednačen je broj onih koji kažu da su manje – više brzo dobili dozvolu (36,1%) i 35% onih koji kažu da su dugo čekali dozvolu. Svaki peti građanin nije ni dobio dozvolu, a samo 7,9% ocjenjuje da je za dobijanje dozvole bilo potrebno veoma malo vremena (Fig 56).

Fig 56. Koliko je vremena bilo potrebno za dobijanje same građevinske dozvole? %

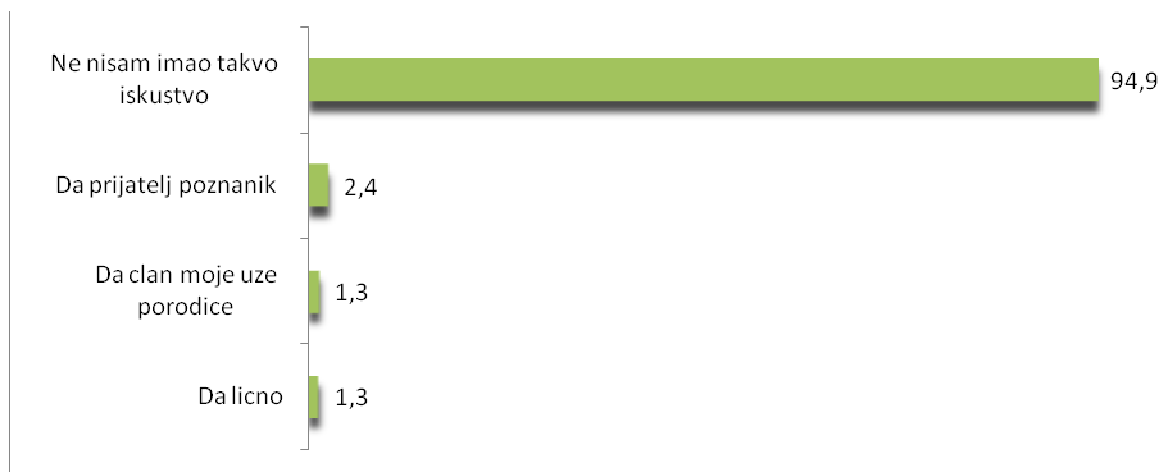
Upitani da li im je tražen novac, usluga ili bilo šta drugo kako bi dobili dozvolu, gotovo 47% tvrdi da im ništa nije traženo i da je sve bilo uobičajeno. Njih 15,6% kaže da im ništa nije traženo, ali da oni smatraju da bi lakše dobili dozvolu da su nešto ponudili. U 6,5% slučajeva, ispitanici ističu da im je tražen novac ili nešto drugo. Međutim, veoma je indikativan podatak da čak 31% ispitanika ne želi da odgovori na ovo pitanje, i naravno ostaje otvoreno koji su to razlozi zbog kojih ne žele da odgovore (Fig 57). Od onih koji su rekli da im je nešto traženo, samo je njih troje eksplicitno odgovorilo da im je tražen novac, po jedan ispitanik tvrdi da mu-joj je nešto traženo direktno odnosno posredno, i samo jedan ispitanik kaže da je riječ o ucjenjivanju od strane inspektora, te da mu je novac tražen ne na početku, već nakon izvjesnog vremena.

Fig 57. Da li Vam je tražen novac, usluga ili bilo šta drugo kako biste dobili građevinsku dozvolu od strane službenika?

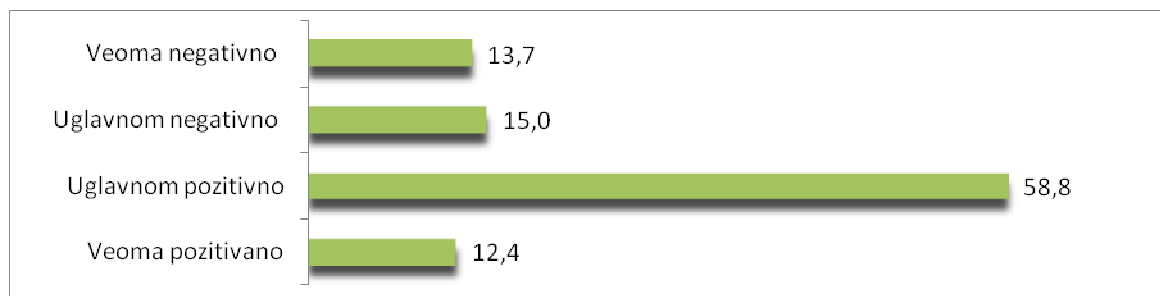
Drugi segment ovog dijela istraživanja, kao što smo gore naveli, ticao se iskustva građana u tenderima. S obzirom da ova vrsta iskustva i nije naročito učestala za građane, za očekivati je bilo da najveći broj, u našem slučaju gotovo 95% nije imalo takvo iskustvo (Fig 58). Prema tome, u daljem bavljenju iskustvima sa tenderom bavimo se relativno malim brojem ispitanika, njih 95, što donekle ograničava mogućnost snažnije analitike.

Fig 58. Da li ste Vi, član Vaše porodice ili neko koga dobro poznajete u posljednje dvije godine imali iskustvo sa učešćem na tenderima? %

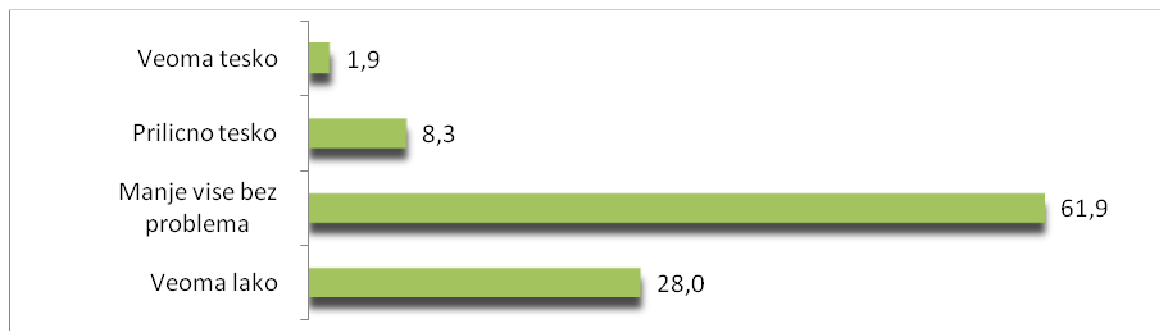
Od onih koji su imali iskustva sa tenderima, 58,8% njih ocjenjuje to iskustvo kao uglavnom pozitivno uz 12,4% njih koji su to iskustvo doživjeli kao veoma pozitivno. Da je iskustvo bilo manje ili više negativno ističe 28,7% ispitanika (Fig 59). **Od svih koji kažu da su imali negativno, iskustvo, navodi se da postoji jedan jedini razlog za takav stav, a to je po njihovom iskazu, namještanje tendera.**

Fig 59. Kako biste generalno ocjenili to iskustvo %

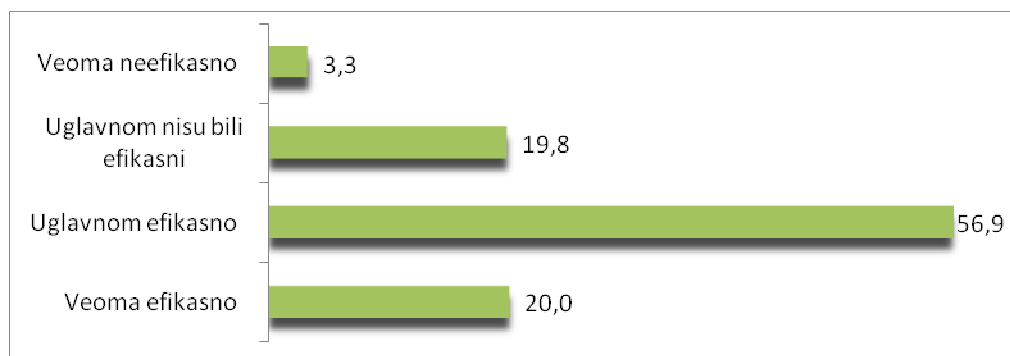
Kada je riječ o dobijanju relevantnih informacija o tenderu, gotovo 62% građana tvrdi da je manje-više bez problema dobilo sve što je bilo potrebno za prijavu uz 28% njih koji kažu da je sve potrebne informacije dobilo veoma lako. Sa druge strane, da je manje ili više teško dobio-la potrebne informacije ističe svaki deseti ispitanik koji je učestvovao na tenderu (Fig 60).

Fig 60. Kako ste dobili informacije o tome šta je sve potrebno za prijavu na tenderu? %

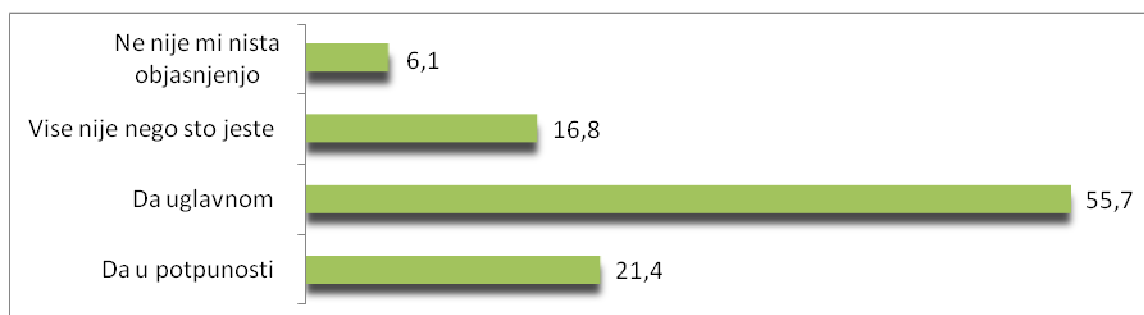
Dalje, gotovo 57% ispitanika koji su imali iskustvo sa tenderima ocjenjuje rad nadležnih službi kao uglavnom efikasan, uz svakog petog ispitanika koji kaže da su nadležne službe bile veoma efikasne. Međutim, takođe svaki peti građanin smatra da su službe u ovom pogledu bile uglavnom neefikasne, uz 3,3% onih koji smatraju da su nadležni bili veoma neefikasni (Fig 61).

Fig 61. Kako biste ocijenili efikasnost nadležnih službi u samom tenderskom procesu %

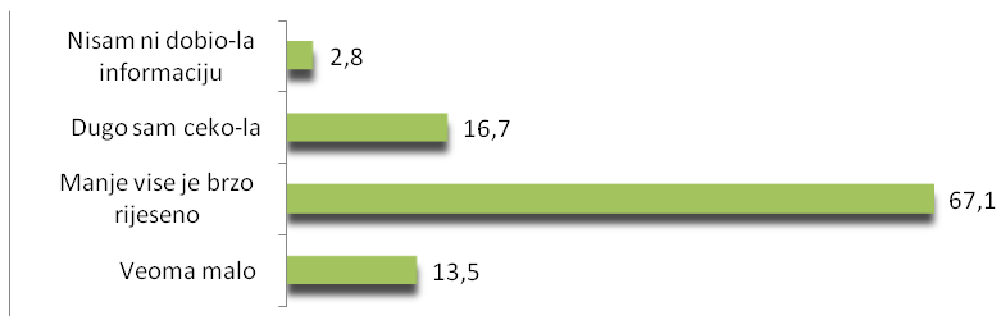
Da im je uglavnom objašnjen način o tome kako se donose odluke o tenderu tvrdi 55,7% ispitanika, uz više nego svakog petog koji tvrdi da su u potpunosti dobili sva objašnjenja. Na drugom polu, kumulativno nešto manje od od ¼ ispitanika tvdi da uglavnom ili uošte nije dobila potrebna objašnjenja o tome kako nadležni donose odluke o tenderu (Fig 62).

Fig 62. Da li Vam je objašnjen način donošenja odluke u nadležnim službama u procesu tendera? %

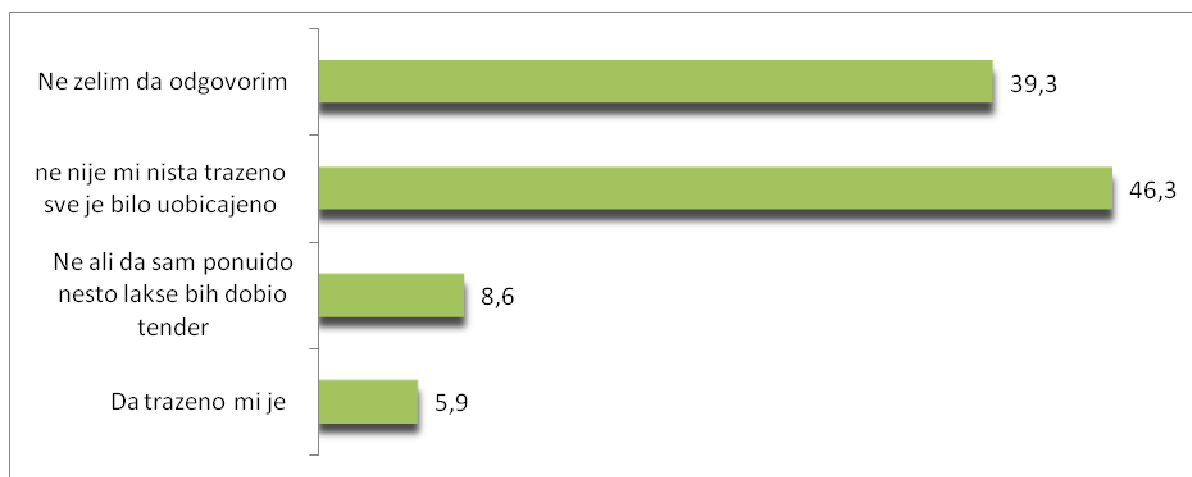
Najveći broj ispitanika koji su učestvovali na tenderu ističe da su manje – više brzo dobili tendersku odluku (67,1%), uz njih 13,5% koji kažu da je veoma malo vremena bilo potrebno. Njih 16,7% ističe da su dugo čekali, dok 2,8% kaže da nisu ni dobili informaciju o rezultatima tendera na kome su učestvovali (Fig 63).

Fig 63. Koliko je vremena bilo potrebno za rješavanje o tome ko je dobio tender? %

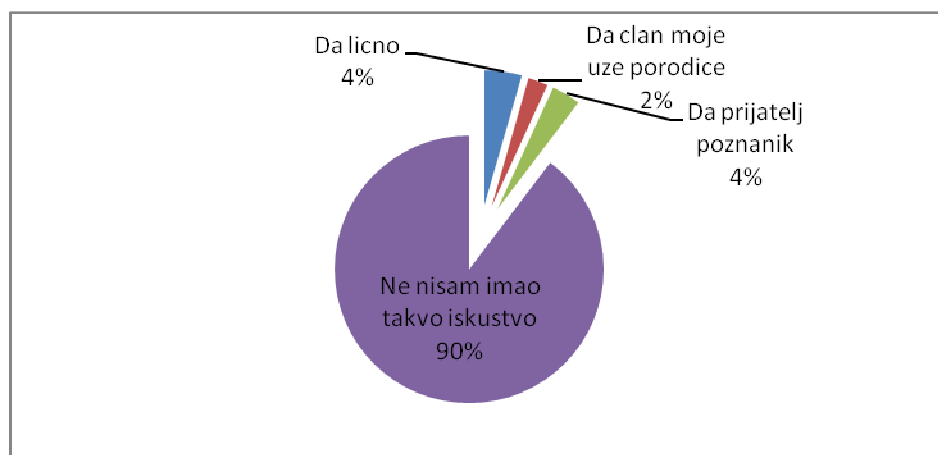
Na eksplicitno pitanje o tome da li im je tražen novac ili bilo šta drugo kako bi dobili tender, 46% ispitanika tvrdi da im ništa nije traženo, ali njih gotovo 40% 'ne želi da odgovori' na ovo pitanje, što je veoma indikativan podatak. Njih 8,6% kaže da im ništa nije traženo, ali oni su uvjereni da bi lakše dobili tender da su ponudili nešto. Konačno, 5,9% ispitanika tvrdi da im je eksplicitno nešto traženo kako bi dobili tender (Fig 64). Od njih šest koji tvrde da im je traženo, četiri ističu da im je tražen novac, i po jedan da im su im tražene usluge, odnosno materijalne stvari. Dalje, jedan od njih tvrdi da mu je nešto traženo direktno, a drugi preko posrednika, i to preko zajedničkog poznanika na samom početku procesa tendera.

Fig 64. Da li Vam je tražen novac, usluga ili bilo šta drugo kako biste dobili tender od strane službenika?%

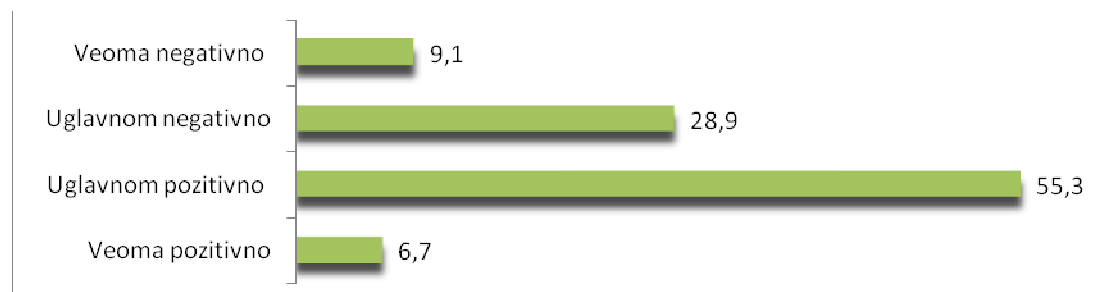
Treći segment ovog dijela istraživanja posvećen je iskustvima građana u postupcima inspekcijskog nadzora preduzeća od strane državnih organa. Najpre, 90% ispitanika nije imalo ovu vrstu iskustva, a od preostalih 10% ispitanika, njih 4% su imali lična iskustva dok 2% su imali ta iskustva preko člana porodice, uz opet 4% onih koji su imali ovu vrstu iskustva posredstvom prijatelja/poznanika (Fig 65).

Fig 65. Da li ste Vi, član Vaše porodice ili neko koga dobro poznajete u posljednje dvije godine imali iskustvo sa nadzorom preduzeća od strane državnih inspekcija? %

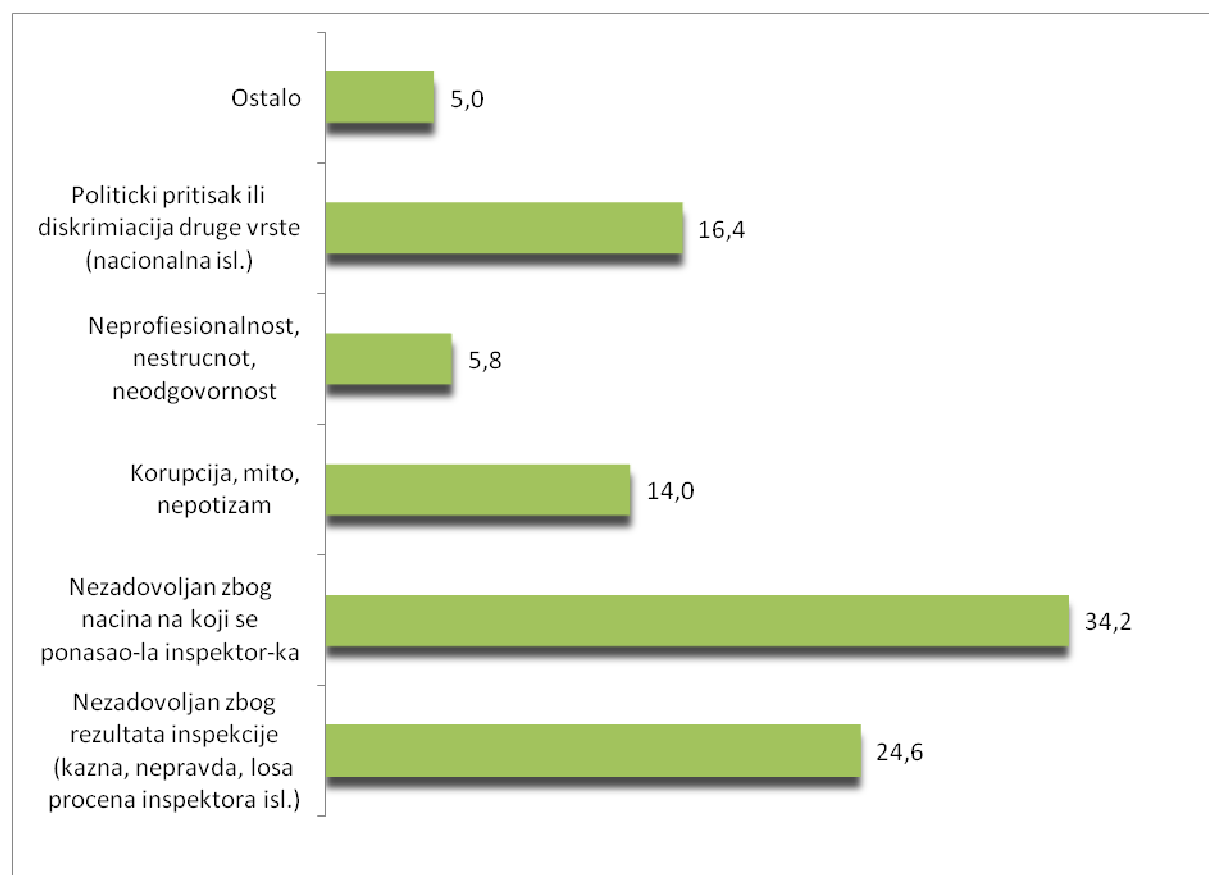
U opštoj procjeni iskustva sa inspekcijom, preko 55% ispitanika tvrdi da je iskustvo bilo uglavnom pozitivno, uz 6,7% onih koji ističu da je iskustvo bilo veoma pozitivno. Sa druge strane, kao uglavnom negativno iskustvo, ocijenilo je gotovo 29% ispitanika, a svaki deseti ističe da je iskustvo sa inspekcijom bilo veoma negativno (Fig 66).

Fig 66 Kako biste generalno ocijenili to iskustvo %

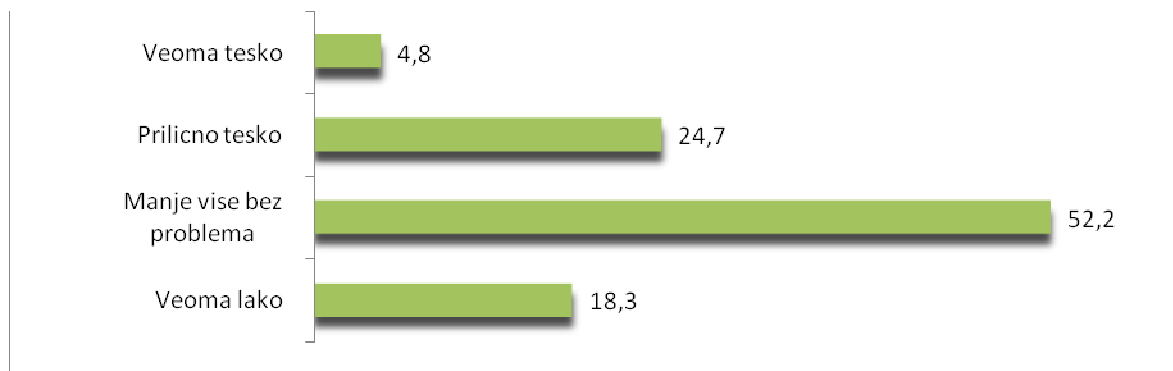
Najveći broj onih koji su nezadovoljni radom inspeksijskih organa, to nezadovoljstvo izražava zbog načina na koji se ponašao-la inspektor-ka (34,2%). Svaki četvrti je nezadovoljan usljed rezultata same inspekcije, 16,4% tvrdi da je postojao politički pritisak ili diskriminacija druge vrste, dok se čitavih 14% žali na korupciju, mito i nepotizam. Na neprofesionalnost i nestručnost ukazuje 5,8% ispitanika (Fig 67). Dakle, i u ovom pogledu je ponašanje nadležnih najveći problem.

Fig 67. Razlozi negativnog iskustva %

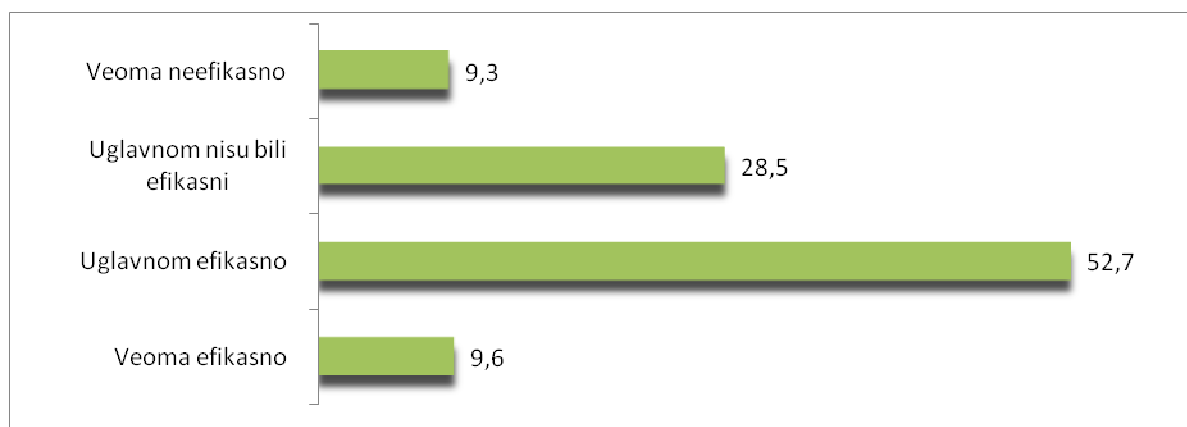
Najveći broj onih koji imaju iskustvo sa inspekcijskim nadzorom (preko 52%) tvrdi da je informacije o inspekcijskom postupku dobio-la manje – više bez problema, uz njih 18,3% koji ističu da su do relevantnih informacija došli veoma lako. Svaki četvrti tvrdi da je do informacija došao-la prilično teško, a gotovo svaki dvadeseti da je informacije dobio-la veoma teško (Fig 68).

Fig 68. Kako ste dobili informacije o tome kako rade inspekcijski organi države? %

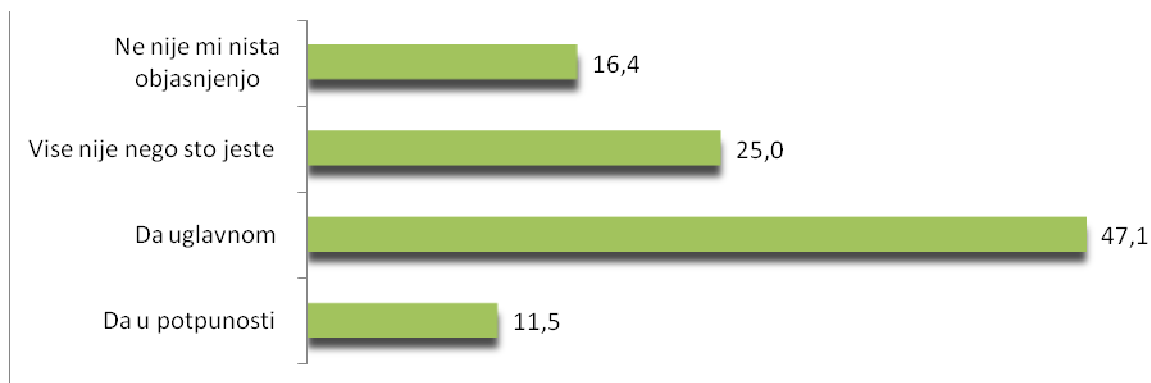
Da su inspektori radili uglavnom efikasno tvrdi 52,7% ispitanika, uz svakog desetog koji ističe da je njihov rad bio veoma efikasan. No, sa druge strane, 28,5% ispitanika kaže da su inspektori bili uglavnom neefikasni, uz svakog desetog koji procjenjuje njihov rad kao veoma neefikasan (Fig 69).

Fig 69. Kako biste ocijenili efikasnost nadležnih službi u samom procesu inspekcije? %

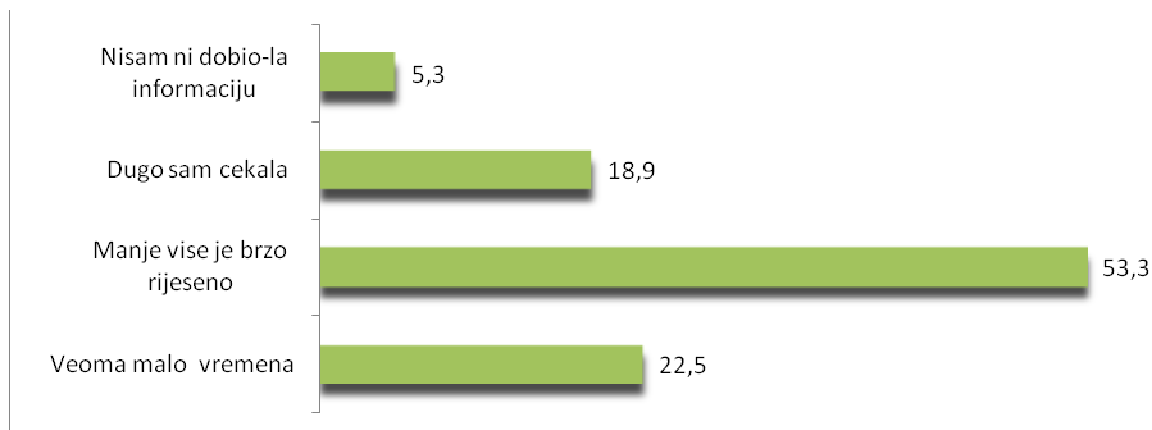
Kada je riječ o donešenim odlukama vezanim za inspekcijski nadzor, preko 47% ispitanika ocjenjuje da im je uglavnom objašnjen način na koji se donose odluke, uz njih 11,5% koji kažu da im je u potpunosti objašnjen proces donošenja odluka. Međutim, svaki četvrti ispitanik tvrdi da im više nije nego što jeste objašnjeno kako se donose odluke, uz preko 16% ispitanika koji tvrdi da u ovom pogledu nijesu dobili nikakve informacije (Fig 70).

Fig 70. Da li Vam je objašnjen način donošenja odluke u nadležnim službama u procesu inspekcijskog nadzora? %

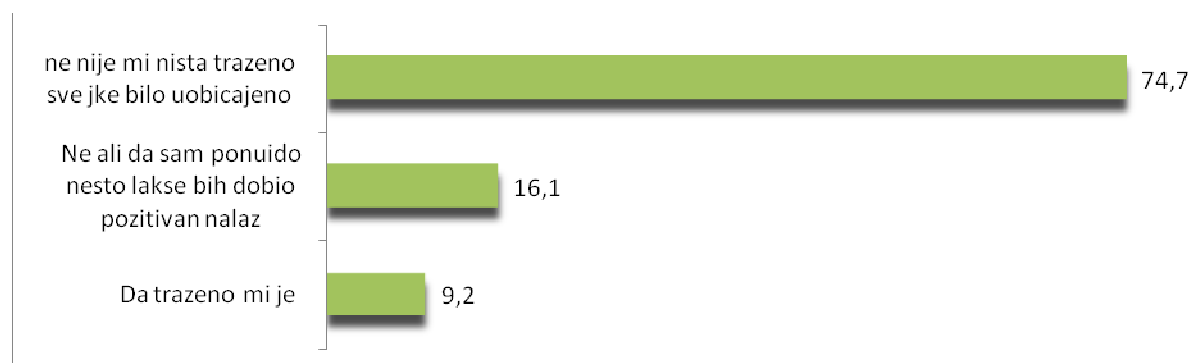
Da je odluka inspekcijskog nalaza riješena manje – više brza ocjenjuje preko 53% ispitanika, uz 22,5% onih koji kažu da je odluka donešena veoma brzo. Sa druge strane, kumulativno, nezadovoljstvo u ovom pogledu izražava gotovo svaki peti ispitanik, pri čemu svaki dvadeseti nije ni dobio informaciju o inspekcijskom nalazu (Fig 71).

Fig 71. Koliko je vremena bilo potrebno za nalaz i odluku inspekcijskih službi? %

Dalje, $\frac{3}{4}$ ispitanika tvrdi da im ništa nije traženo kako bi inspekcijski nalaz bio u skladu sa njihovim potrebama, dok preko 16% ističe da im ništa nije traženo, ali da je nešto ponudio-la, vjeruje da bi dobio-la poželjan nalaz. No, svaki deseti ispitanik koji je imao iskustva sa inspekcijom tvrdi da mu je traženo nešto kako bi dobio pozitivan nalaz inspekcije. Međutim, od njih 13 koji su specificirali šta im je traženo, 8 ističe da je riječ o usluzi, 4 da je riječ o novcu, dok jedan ispitanik kaže da su tražene materijalne stvari. Konačno, samo njih četvoro je odgovorilo da im je nešto traženo direktno od strane inspektora (Fig 72).

Fig 72. Da li Vam je tražen novac, usluga ili bilo šta drugo kako bi nalaz inspekcije bio u skladu sa Vašim potrebama? %

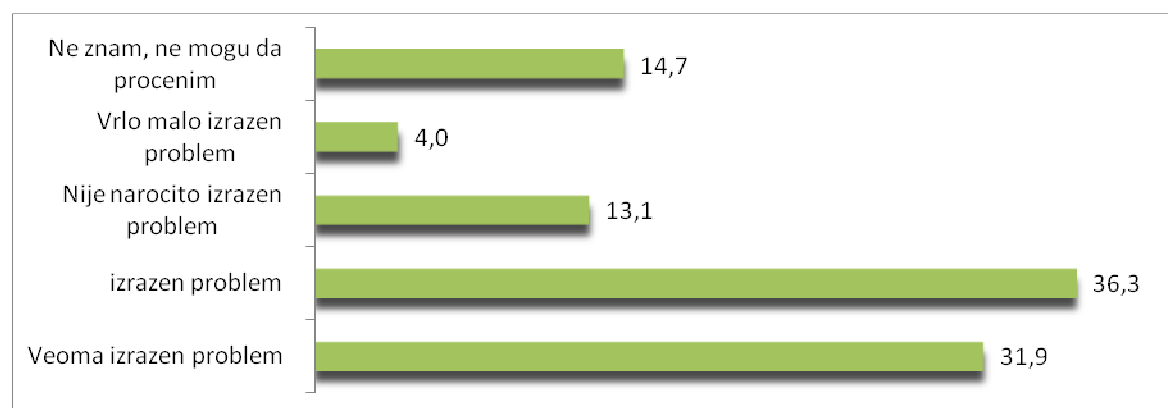

Stavovi, percepcija i iskustva o korupciji

Poslednji segment našeg istraživanja bio je eksplicitno posvećen problemima korupcije. U ovom dijelu mjerili smo percepciju, ali osim percepcije, postavljen je i čitav niz pitanja koji treba da nam ukaže na porijeklo stavova, ali i na određena iskustva koje su ispitanici eventualno imali kada je riječ o korupciji.

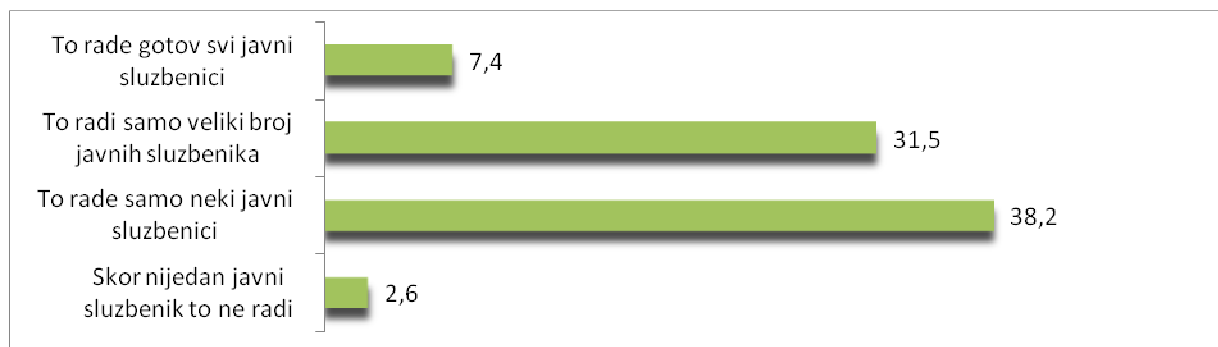
Najprije, pitali smo građane koliko je korupcija, po njihovom mišljenju izražen problem u Crnoj Gori (Fig 73). Rezultati ukazuju da veliki broj ispitanika smatra da je korupcija ozbiljan problem, i to da je 'izražen' smatra preko 36% uz gotovo 32% koji ističu da je reč o 'veoma' izraženom problemu. Njih 14,7% ne može da procijeni, a preko 13% smatra da korupcija nije naročito izražen problem, dok samo 4% ima stav da je korupcija veoma malo izražena. Dakle, kada je riječ o uvjerenjima, građani su u velikoj mjeri uvjereni da je korupcija veoma raširena u Crnoj Gori i da kao takva predstavlja ozbiljan problem (Fig 73).

Fig 73. Koliko je korupcija izražen problem u današnjoj Crni Gori? %

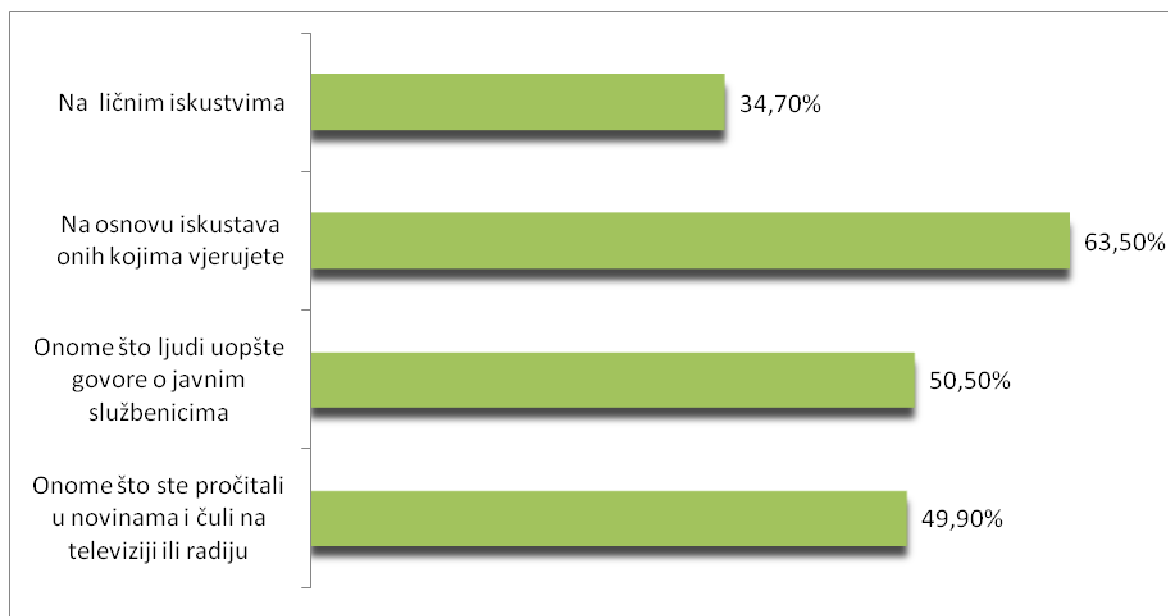
Posebno nas je zanimala procjena stanja korupcije u javnim službama (Fig 74). Da to rade samo neki službenici smatra preko 38% ispitanika, ali njih 31,5% smatra da to radi veliki broj službenika. Dodatno, 7,4% ispitanika smatra da to rade gotovo svi javni službenici, a da skoro niti jedan javni službenik ne prima mito smatra samo 2,6% ispitanika. Prema tome, u javnosti postoji uvjerenje da je korupcija u javnim službama veoma raširena pojava.

Fig 74. Koliko su, po Vašoj ocjeni, raširene pojave korupcije i uzimanja mita u javnim službama? %

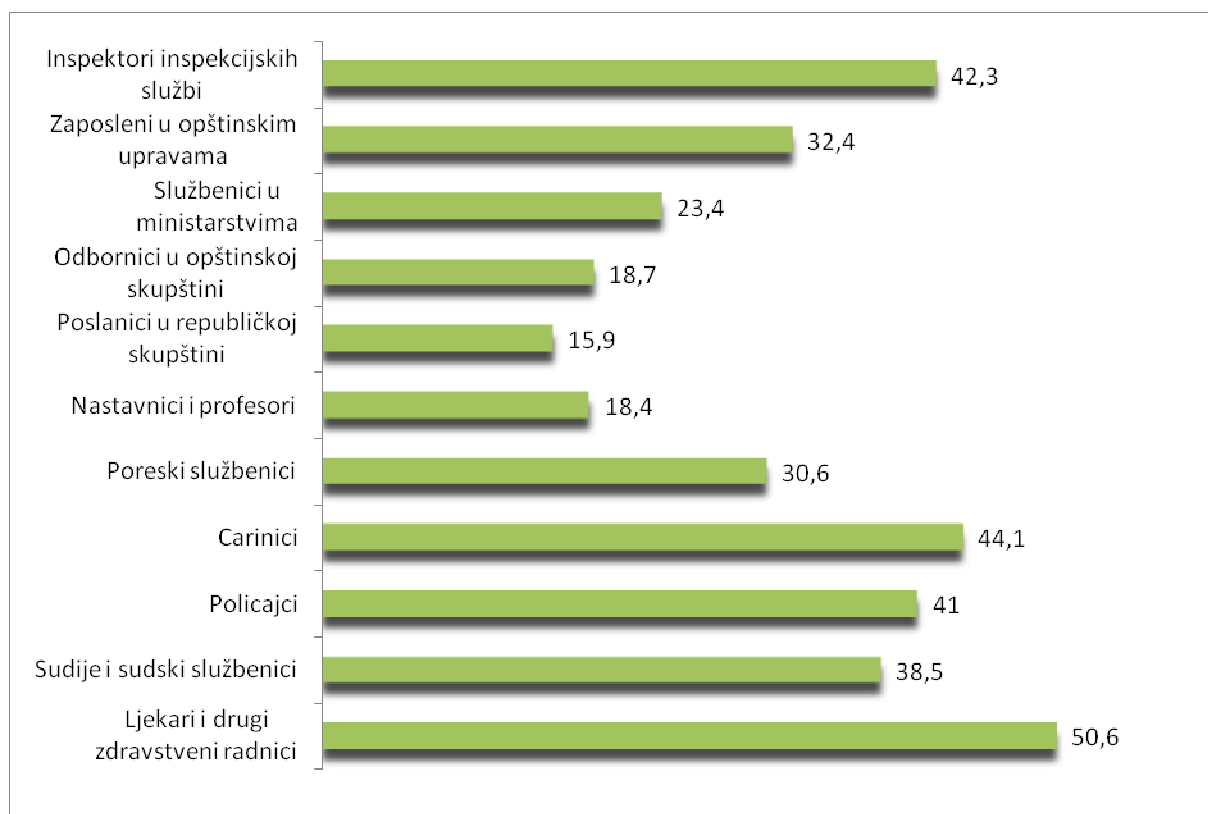
Stav da je korupcija prisutna u javnim službama je u najvećoj mjeri zasnovan na iskustvima ljudi kojima građani veruju (Fig 75). Drugim riječima, neformalna komunikacija je veoma važna kada je reč o formiranju stava o korupciji. Ovome ide u prilog i činjenica da je drugi izvor ovog stava, po značaju, ono što se uopšte govori o javnim službenicima. Dalje, i mediji su veoma značajni za formiranje stava, a komparativno, lično iskustvo je najmanji faktor koji generiše stav o korupciji u javnim službama. No, iako lično iskustvo u ovoj konkurenciji ima najmanji značaj za formiranje stava, treba istaći da preko 1/3 građana svoj stav o korupciji u javnim službama formira na osnovu ličnog iskustva, što je svakako značajan broj.

Fig 75. Stav da je korupcija prisutna u javnim službama zasnovan je na: % DA odgovora

Kada je riječ o uvjerenjima (Fig 76), više nego svaki drugi građanin vjeruje da se ljekarima mora nešto ponuditi, i ovo je komparativno najveća vrijednost koju mjerimo. Zatim slijede: carina (44,1%) uz inspektore i inspeksijske službe (42,3%), policajce (41%), sudije i sudske službenike (38,5%), te zaposleni u opštinskim službama (32,4%) i poreski službenici (30,6%). U nešto manjoj mjeri postoji uvjerenje da se mora nešto ponuditi službenicima u ministarstvima (23,4%), odbornicima u opštinskim skupštini (18,7%), nastavnicima i profesorima (18,4%) i konačno poslanicima u republičkoj skupštini (15,9%).

Fig 76. Da li je vjerovatno ili ne, da čovjek mora ponuditi novac, poklon ili uslugu dolje navedenim službenim licima, da bi ona uradila ono što su i onako dužna da urade? - % VEROVATNO DA odgovora

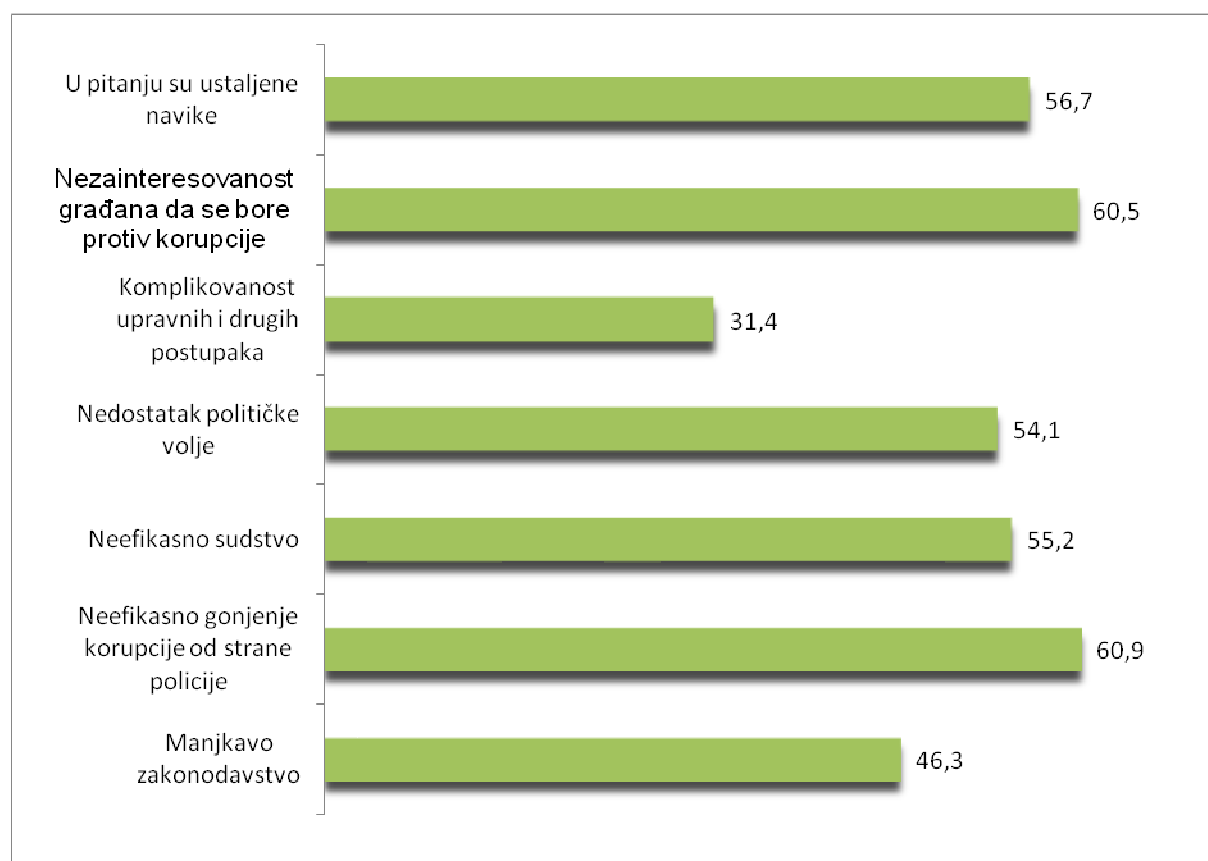

Građani identifikuju dva ključna razloga za neefikasnu borbu protiv korupcije (Fig 77.1 i Fig 77.2) i to su neefikasno gonjenje korupcije od strane nadležnih (60,9%) i nespremnost građana da se bore protiv korupcije (60,5%). Dalje, 56,7% smatra da je riječ o ustaljenim navikama, 55,2% neefikasnost sudstva identifikuje kao razlog, dok 54,1% smatra da je riječ o nedostatku političke volje. Konačno, kao nešto manji, ali i dalje značajni razlozi neefikasnosti borbe protiv korupcije identifikuju se manjkavost zakonodavstva (46,3%) te komplikovanost upravnih i drugih postupaka (31,4%).

Fig 77.1 koliko navedeni razlozi utiču na postojanje korupcije u Crnoj Gori? %

Razlozi	To je jedan od ključnih razloga	To je veoma važan razlog	To više nije nego što jeste razlog	To nije razlog	Ne znam
Manjkavo zakonodavstvo	19,5	26,8	15,1	14,5	24,1
Neefikasno gonjenje korupcije od strane policije	27,2	33,7	8,5	7,8	22,8
Neefikasno sudstvo	22,3	32,9	13,1	8,7	23,0
Nedostatak političke volje	25,2	28,9	11,4	8,6	25,9
Komplikovanost upravnih i drugih postupaka	9,5	21,9	16,8	17,5	34,4
Nezainteresovanost građana da se bore protiv korupcije	28,8	31,7	7,7	11,6	20,2
U pitanju su ustaljene navike	24,7	32,0	7,7	11,2	24,4

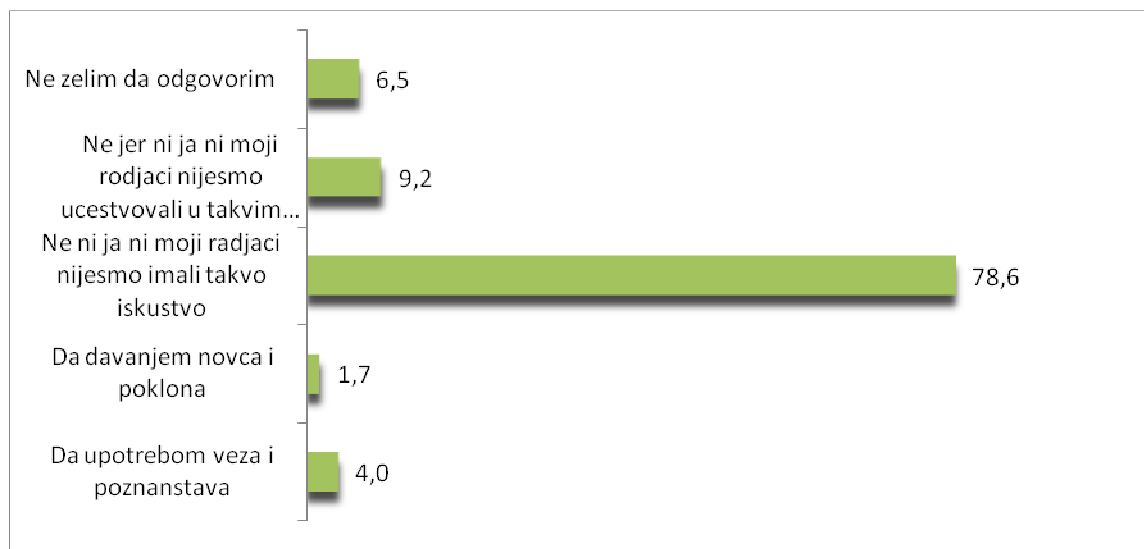
Fig 77.2 Razlozi postojanja korupcije – SUM ključan i važan razlog %

U sljedećem segmentu ovog dijela istraživanja, išli smo korak dalje od samih uvjerenja i pitali ispitanike da li su oni ili članovi njihove porodice imali iskustva sa korupcijom u nekoliko važnih oblasti društvenog života.

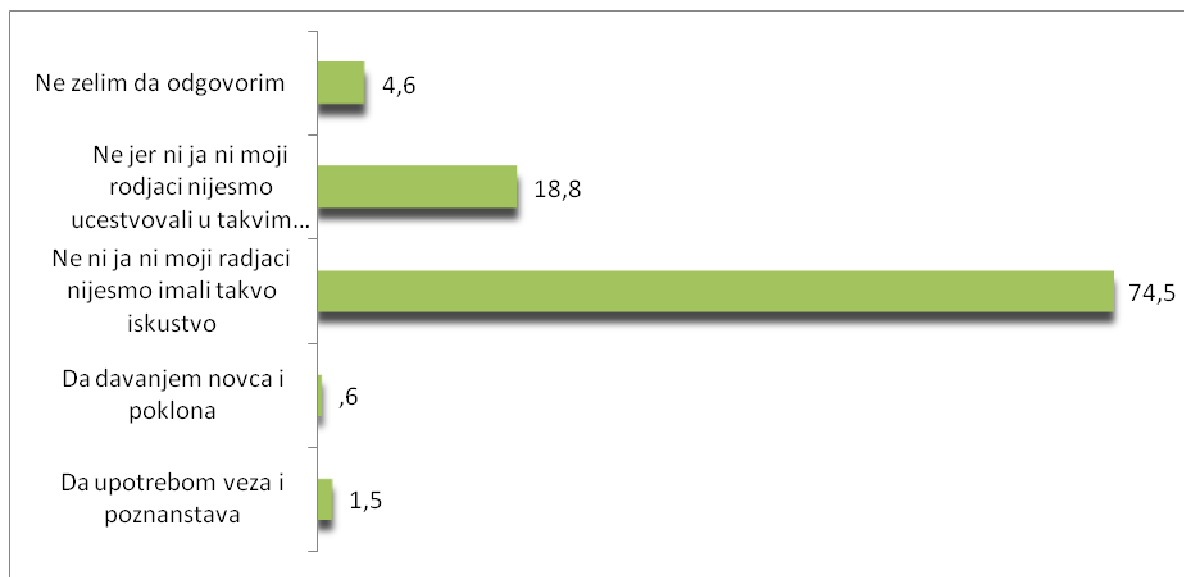
Najprije, preko ¾ ispitanika tvrdi da nije imalo takva iskustva prilikom utvrđivanja ili plaćanja poreza (Fig 78), a da su imali to iskustvo tvrdi 4% građana koji su koristili veze i poznanstva uz 1,7% onih koji su koristili novac i poklone.

Fig 78. Iskustvo sa korupcijom pri utvrđivanju ili plaćanju poreza %

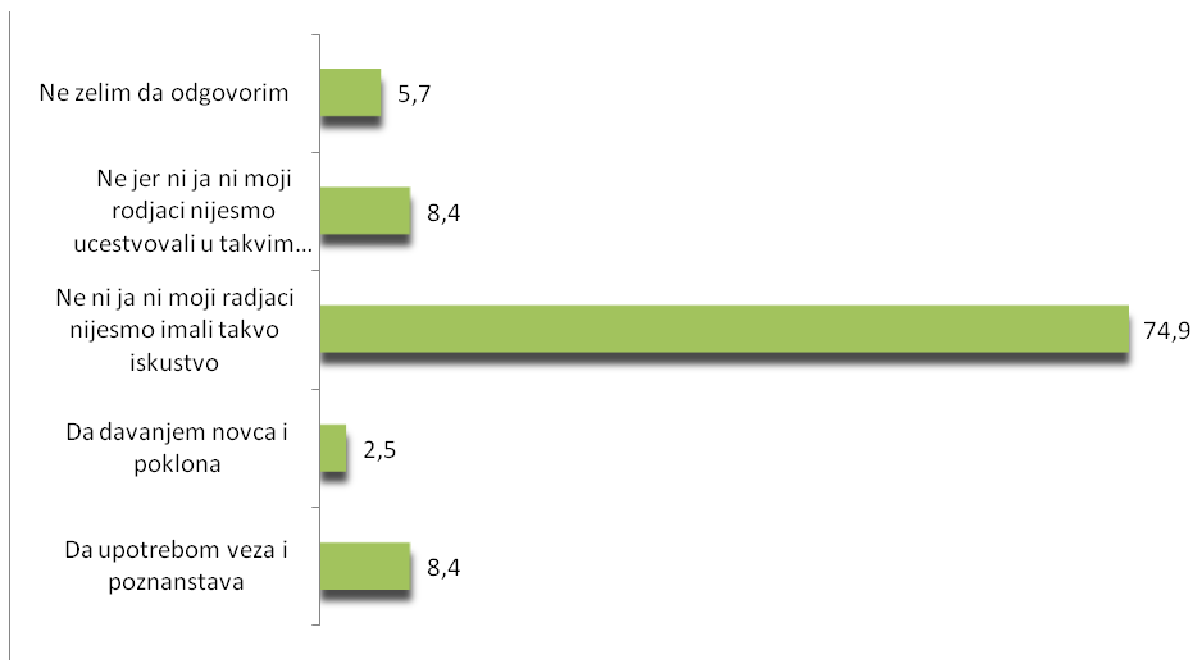
Da je imao iskustva sa korupcijom u postupku javnih oglasa putem upotrebe veza i poznanstava pozitivno je odgovorilo 1,5% ispitanika, uz njih 0,6% koji kažu da su davali novac (Fig 79).

Fig 79. Iskustvo sa korupcijom pri davanju ponude u postupcima javnih oglasa %

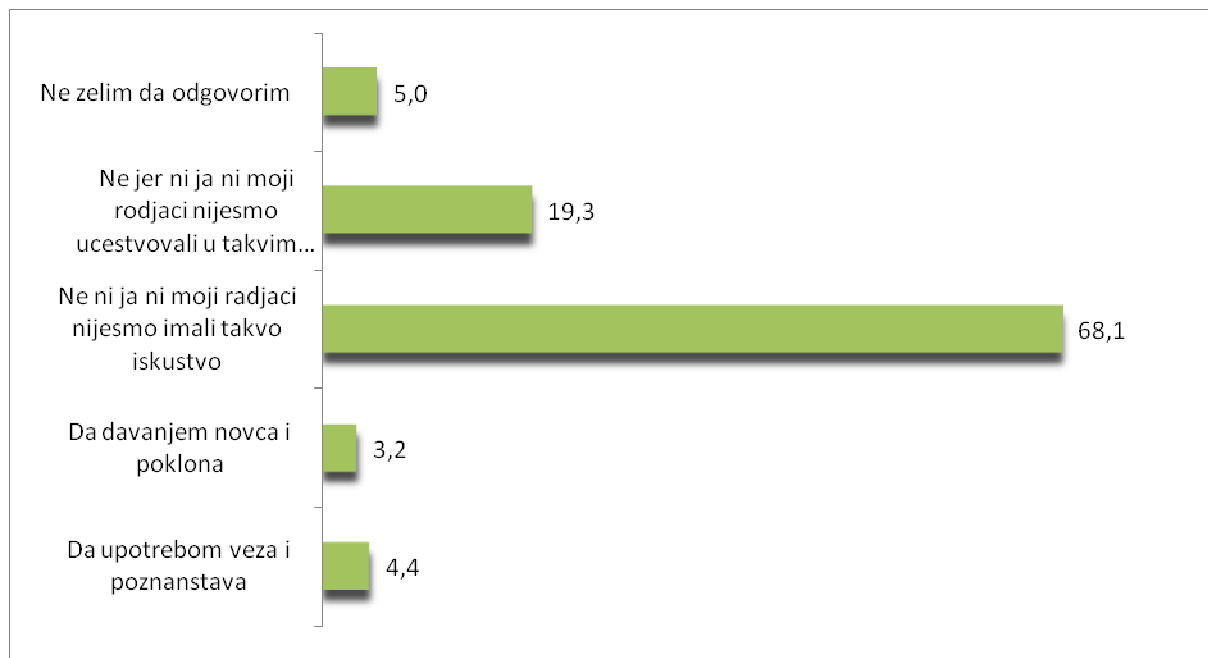
Značajno je veći broj ispitanika koji tvrdi da je koristio veze i poznanstva u postupcima za dobijanje prava na penziju, različite vrste pomoći i naknada (8,4%), uz njih 2,5% koji tvrdi da je za ovu svrhu davao novac (Fig 80).

Fig 80. Iskustvo sa korupcijom pri uvažavanju prava na penziju ili različitih pomoći, naknada, te pri uvažavanju naknade za nezaposlene %

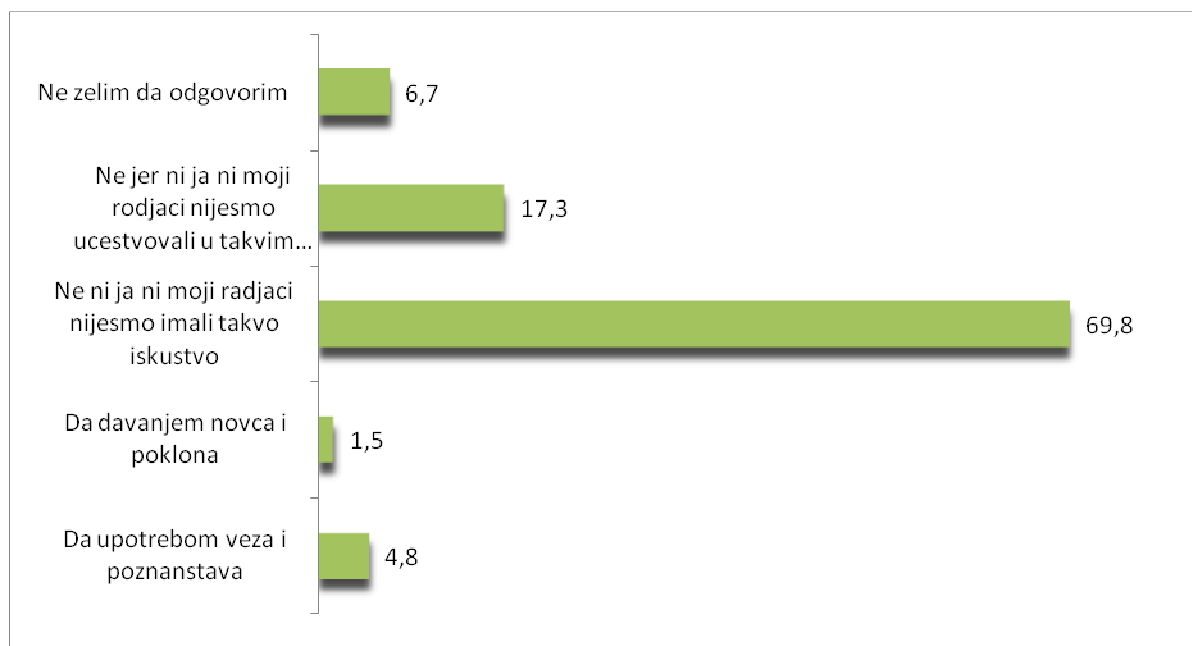
U carinskim postupcima 4,4% ispitanika intevenisalo je upotrebom veza i poznanstava, dok je davanjem novca i poklona u korupciji učestvovalo njih 3,2% (Fig 81).

Fig 81. Iskustvo sa korupcijom kod carinskih postupaka %

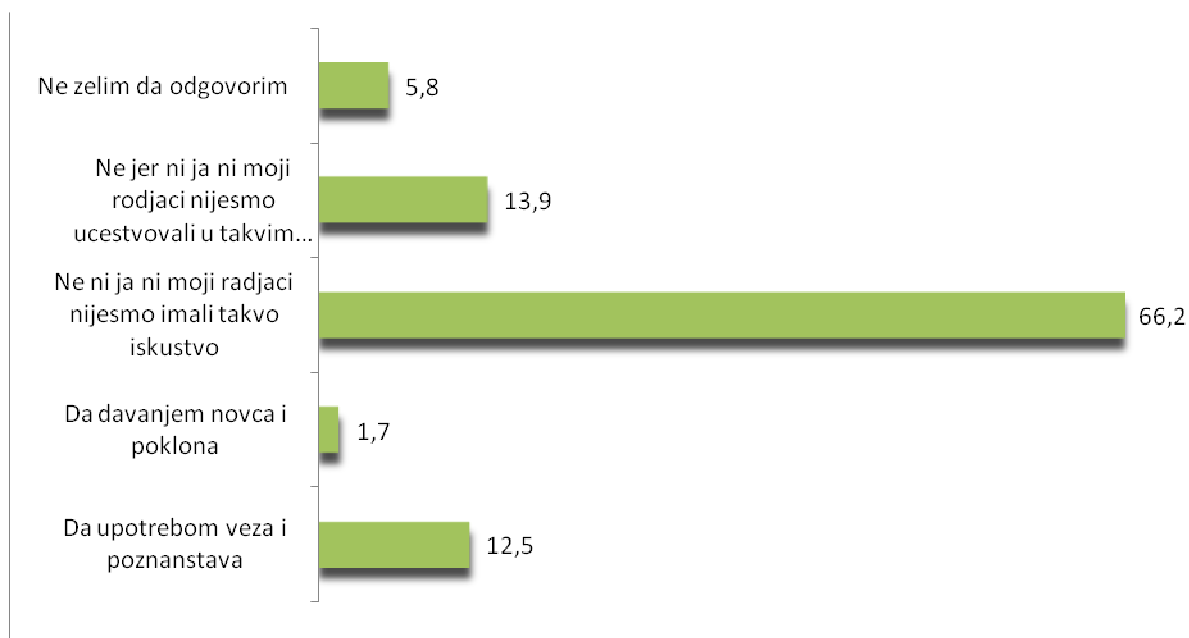
U postupcima na sudu je veze i poznanstvo koristilo je 4,8% građana, dok je novac ili poklone kao način da se utiče na odluku suda koristilo 1,5% ispitanika (Fig 82).

Fig 82. Iskustvo sa korupcijom u postupcima na sudu %

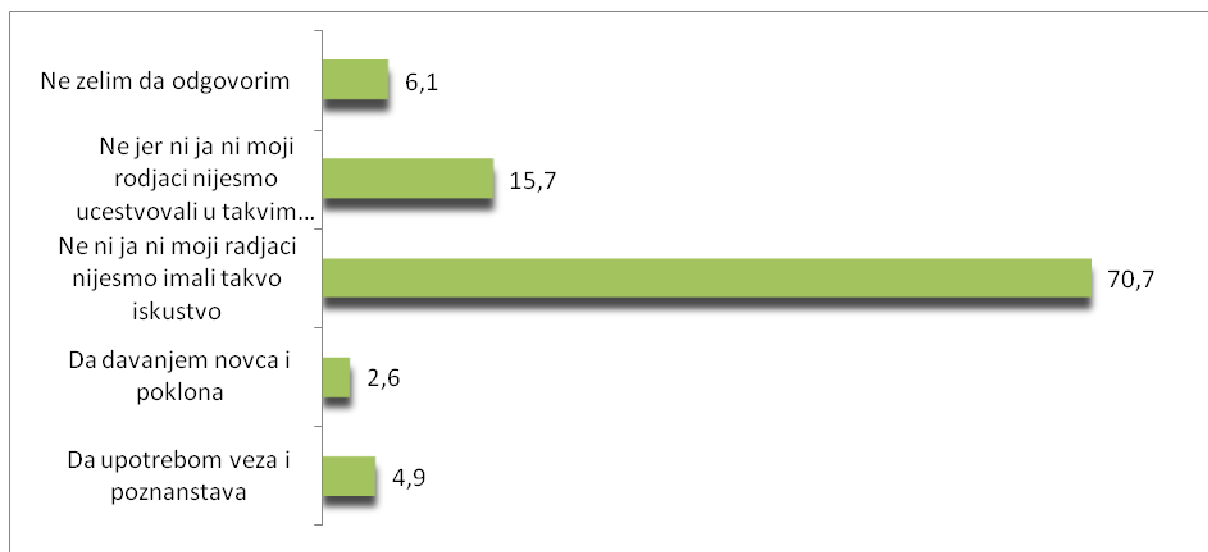
Komparativno je značajno veći procenat onih koji su upotrebom veza i poznanstava uticali na rad opštinske uprave u njihovom interesu (12,5%), uz njih 1,7% koji su davali novac ili poklone (Fig 83).

Fig 83. Iskustvo sa korupcijom u postupku pred opštinskom upravom (izdavanje različitih dozvola, potvrda, rješenja u lokalnoj samoupravi) %

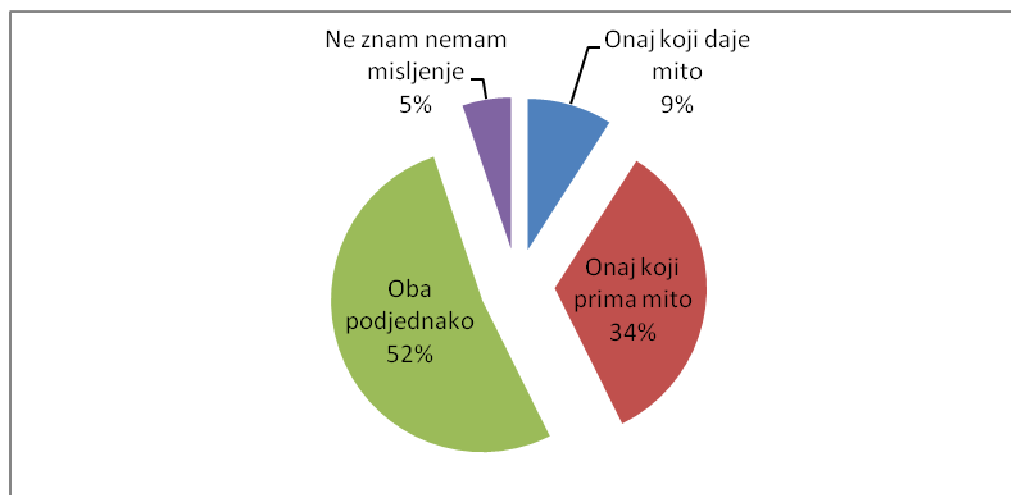
U postupku inspeksijskih službi, 4,9% ispitanika koristilo je veze i poznanstva, a novac i poklone 2,6% ispitanika (Fig 84).

Fig 84. Iskustvo sa korupcijom u postupku inspeksijskih službi %

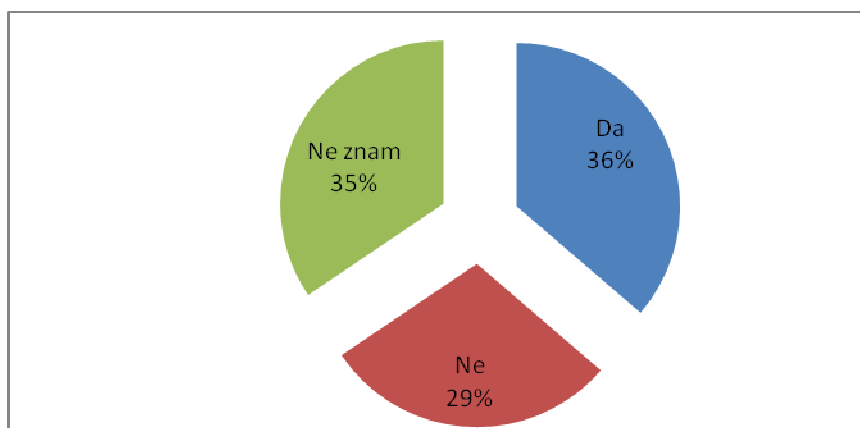
U finalnom dijelu istraživanja postavili smo još nekoliko pitanja koja tretiraju percepciju ali i vrijednosni odnos o pitanjima korupcije. Najprije, postavili smo pitanje krivice aktera u korupciji (Fig 85). U ovom pogledu, 52% ispitanika smatra je jednako kriv i onaj koji daje i onaj koji prima mito. Međutim, interesantno je da je značajno veći broj onih koji smatraju da je kriv onaj koji prima mito (34%) u odnosu na broj onih koji smatraju da je kriv onaj koji daje mito (9%). O ovom pitanju nema stav 5% ispitanika.

Fig 85. Ko je po Vašem mišljenju više kriv - onaj ko daje mito ili onaj koji ga primi? %

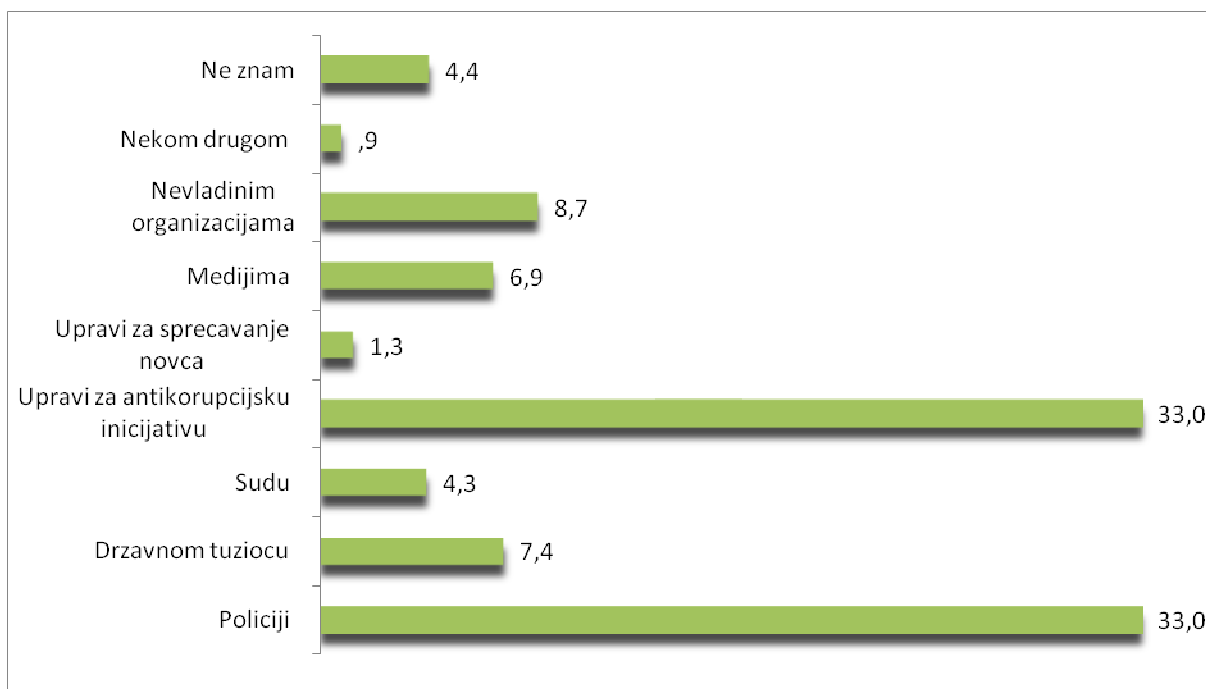
Istraživali smo takođe i akcioni potencijal u situacijama kada bi građani znali za slučajeve korupcije (Fig 86). Relativno veliki broj ispitanika u ovom pogledu ističe da bi prijavili slučaj korupcije ukoliko bi za njega znali (36%), dok 29% ističe da ne bi prijavili.

Fig 86. Da li biste Vi prijavili slučaj korupcije ako bi za njega znali? %

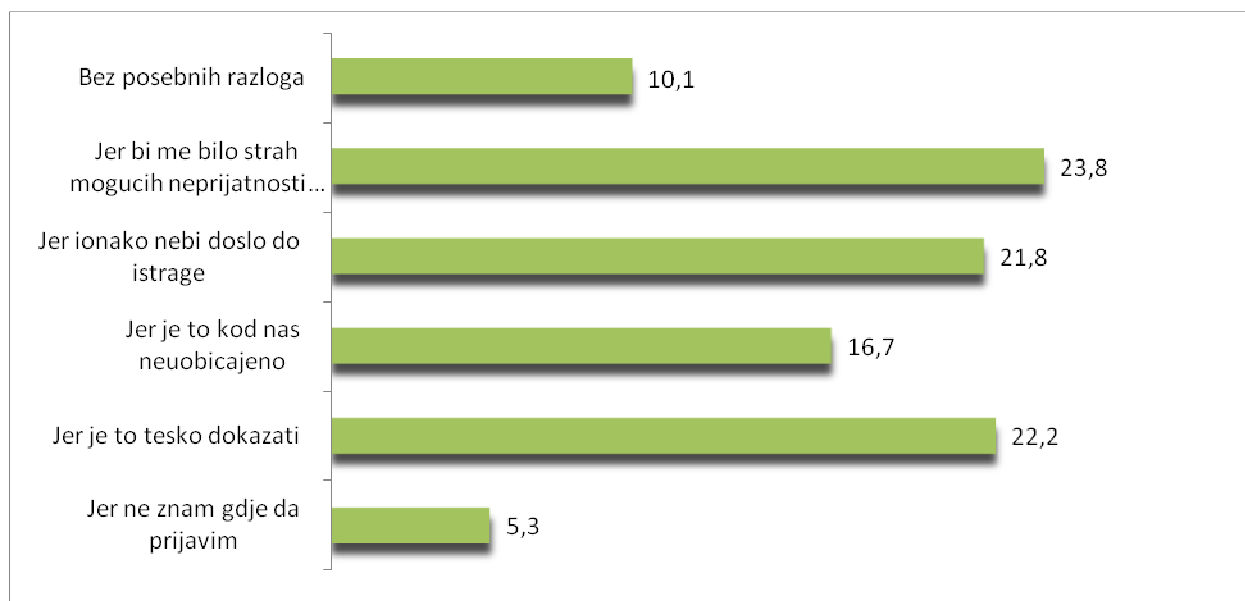
Od onih koji kažu da bi prijavili slučaj korupcije ukoliko bi za njega znali, po 1/3 bi prijavu podnijeli policiji i upravi za antikorupcijsku inicijativu, i ovo su dvije institucije koje građani doživljavaju kao ključne u borbi protiv korupcije. Dalje, 8,7% ispitanika bi slučaj korupcije prijavilo NVO, 7,4% državnom tužiocu, 6,9% medijima, a 4,3% sudu (Fig 87).

Fig 87. Kome bi prijavili korupciju oni koji BI prijavili %

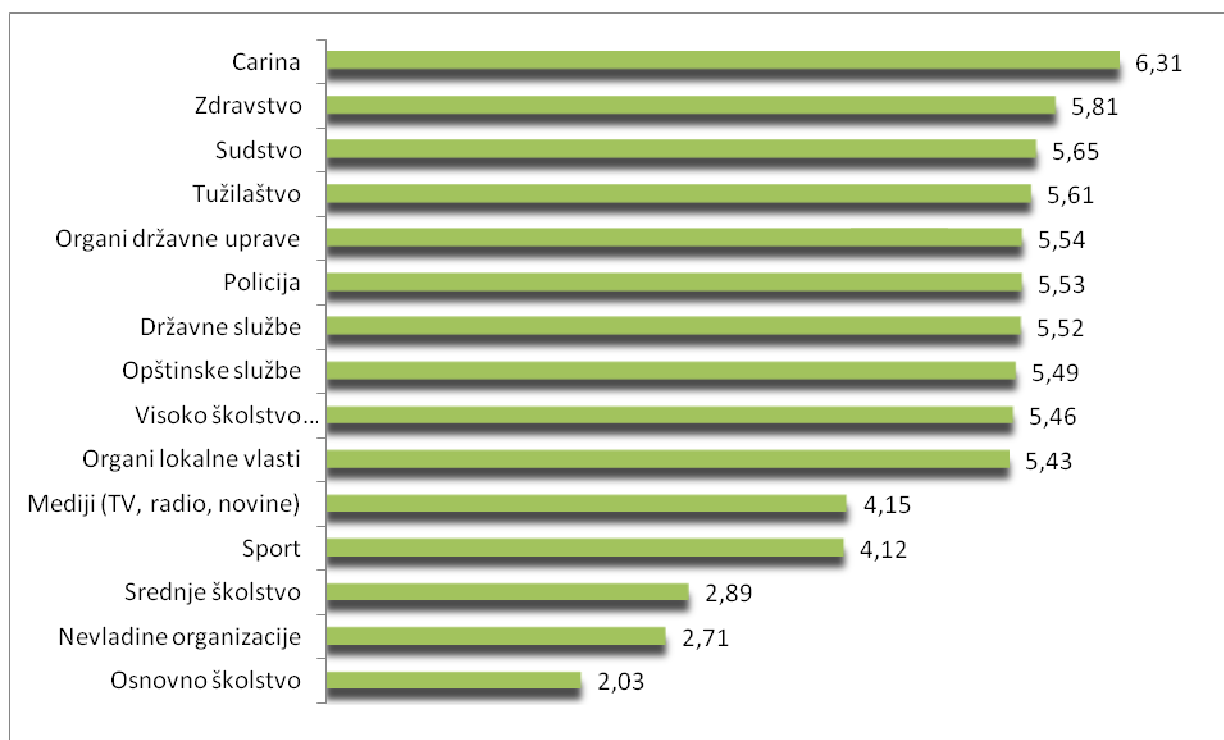
Sa druge strane posebno su nas zanimali razlozi zbog kojih građani ne bi prijavili korupciju (Fig 88). U ovom pogledu interesantno je da je približan broj građana koji to ne bi učinili iz straha od posljedica (23,8%), usljed teškoća u dokazivanju (22,2%), te usljed nedostatka povjerenja da bi došlo do istrage (21,8%). Nešto niži, ali još uvek značajan broj građana - 16,7% ne bi prijavilo korupciju iz kulturoloških razloga, dok svaki deseti ne bi prijavio ne identifikujući zbog čega. Konačno, tek svaki dvadeseti građanin ne bi prijavio korupciju zato što ne zna kome da prijavi, te je problem adresiranja prijave najmanji problem.

Fig 88. Zašto NE BI prijavili korupciju %

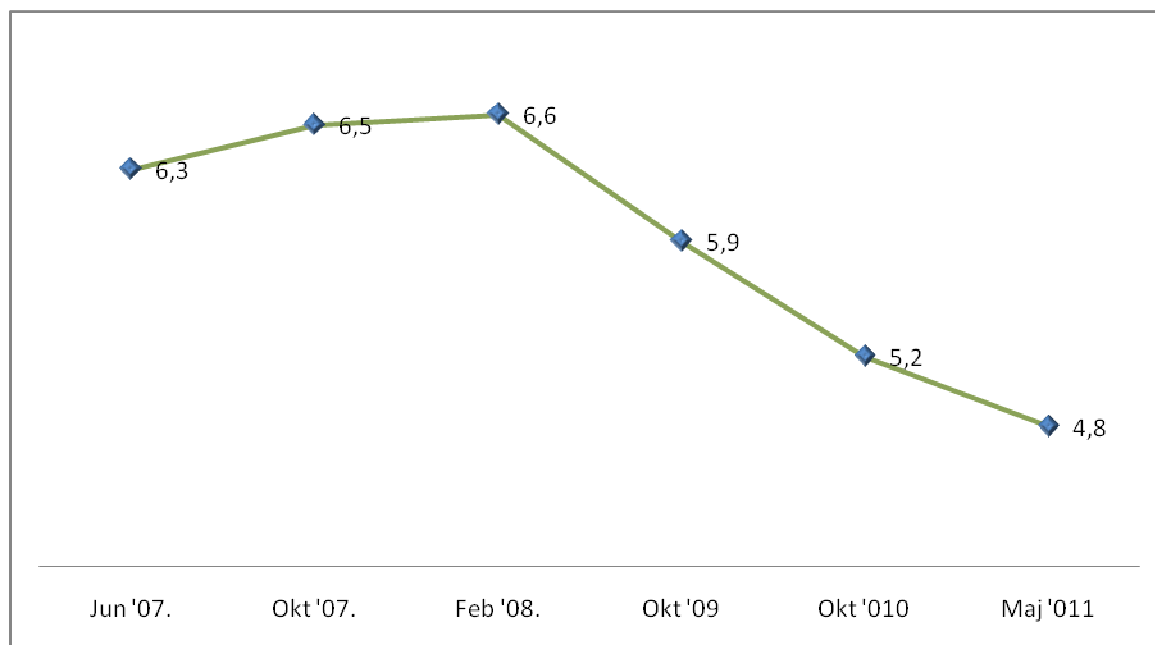
Na kraju istraživanja mjerili smo i percepciju korupcije na skali od 0 (nema korupcije) do 10 (ima korupcije). U Fig 89 prezentirane su srednje vrijednosti na ovoj skali. Podaci ukazuju da je najviši stepen percepcije korupcije prisutan kada je riječ o carini, a zatim sa približnim vrijednostima slijede: sudstvo, organi državne uprave, lokalne vlasti, policija, tužilaštvo, zdravstvo, državne službe, opštinske službe i univerziteti. Niži je stepen percepcije kada je riječ o sportu i medijima, a najniži stepen percepcije korupcije mjerimo kod srednjeg školstva, nevladinih organizacija i osnovnog školstva.

Fig 89 INDEX percepcije korupcije

Na kraju, treba imati u vidu i trend percepcije korupcije (Fig 90), naime, trend je sasvim jasno pozitivan, i na skali od 0 do 10, srednja vrijednost je danas niža za 1,8 indexni poen u odnosu na februar 2008 godine. Dakle, očito da su svi naponi koji su uloženi u prethodnih nekoliko godina dali određene rezultate, makar je to slučaj kada je riječ o percepciji korupcije.

Fig 90 INDEX percepcije korupcije- TREND

Neki analitičko-sintetički nalazi važni za formulisanje javnih politika

U finalnom dijelu ovog izvještaja, ponudićemo nekoliko značajnih analitičko-sintetičkih pogleda na pitanja koja su bila predmet našeg interesovanja, sa ciljem da ponudimo izvjesna saznanja koja mogu biti korisna za formiranje javnih politika. Za ovu svrhu formirali smo dodatne sintetičke varijable koje nam omogućavaju analitiku koju imamo za cilj da izvedemo na narednim stranicama. U ovom smislu postavljamo i dajemo odgovore na neka ključna pitanja.

1. Da li i u kojoj mjeri povjerenje u institucije utiče na percepciju korupcije?

Odgovor je pozitivan, dakle, što je viši nivo povjerenja u institucije društva, to je niži nivo percepcije korupcije i obrnuto (Fig 91). Prema tome, podizanje povjerenja u institucije bi moglo da utiče na smanjenja stepena percepcije korupcije.

Fig 91. Povezasnost povjerenja u institucije i Indexa percepcije korupcije

		Index percepcije korupcije			Total
		nizak nivo	srednji nivo	visok nivo	
Povjerenje u institucije	nisko povjerenje	11,2%	34,2%	54,6%	100,0%
	srednje povjerenje	37,8%	40,1%	22,2%	100,0%
	visoko povjerenje	59,1%	25,2%	15,7%	100,0%

$$\chi^2(df, 4) = 275,8 \quad p < 0.01$$

2. Da li i u kojoj mjeri politička informisanost utiče na percepciju korupcije?

Odgovor na ovo pitanje je veoma indikativan i interesantan (Fig 92). Naime, rezultati ukazuju da što je viši nivo političke informisanosti, to je niži nivo percepcije korupcije. Drugim riječima, visok nivo percepcije korupcije u dobroj mjeri rezultat je političke neinformisanosti i konsekvntno, povećanjem nivoa političke informisanosti možemo očekivati smanjenje nivoa percepcije korupcije.

Fig 92. Povezanost političke informisanosti i Indexa percepcije korupcije

		Index percepcije korupcije			Total
		nizak nivo	srednji nivo	visok nivo	
Politička informisanost	nizak nivo	29,6%	31,5%	38,8%	100,0%
	srednji nivo	30,5%	40,2%	29,3%	100,0%
	visok nivo	34,7%	30,6%	34,7%	100,0%

$$\chi^2(df, 4) = 14,0 \quad p < 0.01$$

3. Da li i u kojoj mjeri povjerenje u medije utiče na percepciju korupcije?

Odgovor na ovo pitanje je negativan (Fig 93), naime, ne može se reći da veće ili manje povjerenje utiče na percepciju korupcije.

Fig 93. Povezanost povjerenja u medije i Indexa percepcije korupcije

		Index percepcije korupcije			Total
		nizak nivo	srednji nivo	visok nivo	
Povjerenje u medije	nizak nivo	29,5%	31,5%	39,0%	100,0%
	srednji nivo	31,3%	34,5%	34,2%	100,0%
	visok nivo	32,3%	36,7%	31,0%	100,0%

$$\chi^2(df, 4) = 5,8$$

$$p > 0.01$$

4. Da li i u kojoj mjeri nekonvencionalna politička participacija utiče na percepciju korupcije?

U ovom pogledu identifikovali smo snažnu vezu između nekonvencionalne političke participacije i percepcije korupcije (Fig 94). Tačnije, što je viši nivo spremnosti na nekonvencionalnu političku participaciju, to je i viši nivo percepcije korupcije.

Fig 94. Povezanost nekonvencionalne političke participacije i Indexa percepcije korupcije

		Index percepcije korupcije			Total
		nizak nivo	srednji nivo	visok nivo	
Nekonvencionalna politička participacija	nizak nivo	57,8%	27,6%	14,7%	100,0%
	srednji nivo	38,9%	30,9%	30,2%	100,0%
	visok nivo	20,3%	31,9%	47,8%	100,0%

$$\chi^2(df, 4) = 85,92$$

$$p < 0.01$$

5. Da li je i u kojoj mjeri iskustvo sa korupcijom povezano sa visokom percepcijom korupcije?

Odgovor je pozitivan, lična iskustva sa korupcijom jesu sasvim jasno povezana sa percepcijom same korupcije (Fig 95).

Fig 95. Povezanost iskustva sa korupcijom i Indexa percepcije korupcije

		Index percepcije korupcije			Total
		nizak nivo	srednji nivo	visok nivo	
Iskustvo sa korupcijom	bez iskustva	39,8%	30,6%	29,6%	100,0%
	malo iskustva	22,5%	40,2%	37,3%	100,0%
	veliko iskustvo	7,4%	38,9%	53,7%	100,0%

$\chi^2(df, 4) = 67,9$

$p < 0.01$

Zaključna razmatranja

- Povjerenje u institucije u Crnoj Gori je na 'srednjem' nivou. Sudstvo, javne službe i lokalna samouprava se nalaze u 'donjoj' polovini sa stanovišta povjerenja u odnosu na ostale institucije.
- U komunikaciji sa ministarstvima, najveći broj građana imao je iskustva sa Ministarstvom poljoprivrede, Ministarstvom prosvjete i Ministarstvom za rad i socijalno staranje, Ministarstvom unutrašnjih poslova, te Ministarstvom turizma i Ministarstvom finansija.
- Ujednačen broj građana ocjenjuje da su ministarstva efikasna odnosno neefikasna.
- Najveći stepen neefikasnosti u komunikaciji sa građanima, ministarstva pokazuju kada je riječ o rješavanju njihovih žalbi i primjedbi i zahtjeva za ostvarenje određenih prava.
- Kao ključni razlozi neefikasnosti ministarstva identifikovani su sporost, tromost, nebriga, samovolja, zatim, korupcija mito i nepotizam, zatim neprofesionalnost, neodgovornost i nestručnost, te politička diskriminacija.
- I kada je riječ o komunikaciji sa organima lokalne samouprave, gotovo polovina građana izražava nezadovoljstvo u pogledu procedura i načina na koji je rješavan njihov slučaj, a slično je i kada se ocjenjuje efikasnost rada lokalne samouprave.
- Slično kao i kada je riječ o ministarstvima i sudstvu, kao ključni razlozi neefikasnosti navode se sporost, tromost, neažurnost, nebriga i samovolja, slijede neprofesionalnost i nestručnost, a zatim korupcija mito i nepotizam, te konačno politizacija rada organa lokalne samouprave.
- Za razliku od prethodnih godina, danas u Crnoj Gori mjerimo znatno viši nivo nekonvencionalne političke participacije, tačnije, spremnost da se preduzmu određene nekonvencionalne akcije kako bi se ostvarila određena prava.
- Svaki deseti građanin ne bi podnio tužbu nadležnima u situaciji kada su njegova/njena prava oštećena, a kao razlozi navodi se nepovjerenje u sudstvo i uopšte u institucije društva kao i lični razlozi.

- Više nego svaki deseti građanin-ka nije i ne bi iskoristio Zakon o slobodnom pristupu informacijama kao način zaštite svojih prava. Kao razlog kod ovih građana-ki, navode se lični razlozi i nepovjerenje u institucije.
- U komunikaciji sa sudovima najčešći je kontakt sa osnovnim sudovima.
- Kumulativno, 1/3 građana nije imala zadovoljavajući uvid u načine i procedure na osnovu kojih je rješavan njihov slučaj.
- Gotovo svaki drugi građanin ima negativan stav o sudstvu, a i brzina i efikasnost sudova se ocjenjuje polovično, gotovo svaki drugi građanin nije zadovoljan efikasnošću sudova.
- Ključni faktori neefikasnosti (svaki drugi građanin ističe ovaj faktor)su: neažurnost, sporost, tromost, nebriga i samovolja zapošljenih u sudstvu. Zatim to su: korupcija, mito i nepotizam, nestručnost, neprofesionalnost i neodgovornost, te konačno politizacija u radu sudova.
- Kod značajnog broja građana-ki postoji uvjerenje da sudije ne sude po zakonu, već po određenim političkim, ličnim ili drugim kriterijumima.
- Ključni faktori koji, po mišljenju građana, ugrožavaju zakonitost rada sudija i sudstva uopšte jesu politika i politički pritisci, nepotizam i korupcija.
- Kada je riječ o građanskim parnicama, ove parnice se u najvećem broju slučajeva vode usljed imovinskih postupaka, kao i povodom tužbi za neostvarena prava.
- Glavni kanal informisanja strana u parničnom postupku jeste 'pošta' kao i informacije koje se dobijaju u samom postupku od sudije.
- I kada se dobija dokumentacija, pošta, dostava na ličnu adresu te davanje dokumentacije u samom postupku jesu načini na koji se odvija postupak.
- Značajan broj građana ističe da sud u parničnom postupku nije radio u skladu sa predviđenim vremenskim rasporedom.
- Svaki peti građanin tvrdi da mu je ili tražen novac/usluga u toku parničnog postupka, ili je uvjeren da bi, da je ponudio-la novac, postupak bio riješen u njegovu/njenu korist. Dodatno, još preko 11% građana-ki nije želio da da odgovor na ovo pitanje. Prema tome, stvarno ili potencijalno oko 30% parničnih postupaka se nalazi u zoni korupcije. Međutim, interesansno je da su stavovi o korupciji u parničnim postupcima mnogo izraženiji kod onih građana koji su izgubili parnicu nego kod onih koji su je dobili. To potencijalno govori o tome da se nezadovoljstvo gubitkom parnice kod samih ispitanika dešifruje njihovim uvjerenjem da je riječ o korupciji ili pak govori o tome da je korupcija zaista posredovala u ishodu parničnog postupka.
- Kada je riječ o krivičnim postupcima, najveći broj građana koji su imali ovo iskustvo jesu u krivičnom postupku zbog nasilnog ponašanja ili teških saobraćajnih nezgoda.
- U toku postupka oni najčešće dobijaju informacije putem pošte ili od službenika suda.
- Svaki treći građanin smatra da se u krivičnom postupku sud ne drži vremenski predviđenog rasporeda.
- Kada je riječ o krivičnim postupcima, 20% slučajeva se potencijalno nalazi u zoni korupcije, i to jako mali broj eksplicitno govori da je korupcija bila prisutna; veći broj ističe da je mogao uticati na slučaj da je ponudio mito, uz veliki broj onih koji odbijaju da razgovaraju o tome.
- Preko 40% građana negativno ocjenjuje iskustvo u procesu dobijanja građevinske dozvole (naravno, od onih koji su imali to iskustvo).
- I u ovom kao i u prethodnim slučajevima, ključni razlog nezadovoljstva jeste procjena građana da se službenici ponašaju sporo, tromo, nebržno i samovoljno. Drugi razlog je

korupcija/mito/nepotizam, a treći uvjerenje da u dobijanju građevinske dozvole posreduju političko diskriminativni kriterijumi. U ovom pogledu, za razliku od prethodnih slučajeva, komparativno se značajno manji broj građana žali na neprofesionalnost i nestručnost službenika.

- Skoro 1/3 građana tvrdi da je manje ili više teško došao-la do informacija o tome šta je potrebno za dobijanje građevinske dozvole, a preko 40% smatra da službe nisu efikasne u postupku izdavanja dozvola (35% kaže da su predugo čekali na dozvolu), i dodatno preko 37% ističe da im nisu data potrebna objašnjenja o postupku dobijanja građevinske dozvole.
- I kada je o izdavanju građevinskih dozvola riječ, komparativno mjerimo najveći mogući stepen potencijalne korupcije. Naime, više nego svaki peti građanin kaže ili da mu je traženo nešto da bi dobio dozvolu ili je uvjeren da je ponudio nešto da bi lakše dobio dozvolu. No, najindikativniji je podatak da preko 30% građana koji su bili u postupku izdavanja dozvole 'ne želi' da odgovori na ovo pitanje.
- Od svih intervjuisanih građana koji su imali iskustvo sa tenderima, njih manje od 30% izražava nezadovoljstvo, ali u ovom pogledu indikativno je da se kao razlog nezadovoljstva kod onih koji su nezadovoljni gotovo isključivo ističe jedan razlog, a to je namještanje tendera. Podatak koji dodatno ukazuje na problem korupcije u ovoj oblasti jeste da svaki šesti ispitanik tvrdi ili da mu je traženo nešto za dobijanje tendera, ili da je ponudio da bi lakše dobio, no, posebno je važan podatak da gotovo 40% ispitanika nije željelo da odgovori na ovo pitanje.
- U ovom pogledu, komparativno u odnosu na ostale procedure i postupke koje smo istraživali dobijanje informacija i efikasnost nadležnih službi manji je problem.
- U postupku izdavanja građevinskih dozvola, oko 40% ispitanika je po vlastitom iskustvu imalo negativno iskustvo, a kao ključni razlog za nezadovoljstvo navodi se način na koji se ponašao inspektor-ka, dok svaki treći izražava nezadovoljstvo zbog nalaza inspeksijskog nadzora. U preko 16% slučajeva, tvrdi se da je bilo riječi o korupciji, dok 14% njih problem identifikuje sa političkim pritiscima i političkom diskriminacijom.
- Gotovo 30% građana izražava nezadovoljstvo u pogledu dobijanja informacija o tome kako rade inspeksijski organi, dok gotovo 40% negativno ocjenjuje efikasnost rada inspeksijskih organa i dalje, preko 40% ističe da im nije objašnjen način na koji inspeksijski organi rade i donose odluke.
- Svaki deseti građanin koji je imao iskustva sa inspeksijskim nadzorom tvrdi da mu je traženo nešto za pozitivan nalaz uz preko 16% njih koji vjeruju da bi dobili željeni nalaz da su ponudili nešto.
- Analizom percepcije korupcije utvrdili smo da građani smatraju da u Crnoj Gori postoji visok stepen korupcije, a kada je o javnim službama riječ, 40% građana smatra da su slučajevi korupcije veoma rašireni.
- Visoka percepcija korupcije u Crnoj Gori nije samo rezultat javnih političkih diskursa, tačnije, 2/3 građana stav o korupciji gradi na iskustvima ljudi koje poznaje (opet značaj neformalne komunikacije), **a svaki treći građanin je imao lično iskustva sa korupcijom.**
- Posmatrano po vrsti posla koju državni službenici obavljaju, građani vjeruju da je korupcija najprisutnija kada je riječ o ljekarima i zdravstvenim radnicima (svaki drugi građanin), zatim kada je riječ o carinicima, inspektorima, policajcima, te sudijama i sudskim službenicima.
- Po mišljenju građana, za efektivnu borbu protiv korupcije, prvenstveno je potrebno da nadležni državni organi budu efikasniji, te da se sami građani aktiviraju u borbi protiv korupcije. Veliki broj građana ističe da je razlog korupcije zapravo pitanje 'ustaljenih navika'

(problem legitimizacije korupcije). Za neefikasnu borbu protiv korupcije po građanima odgovorni su još i neefikasnost sudstva i nedostatak političke volje.

- Kada je o građanskom potencijalu za prijavu korupcije riječ, gotovo 30% građana nije spremno da prijavi slučaj korupcije u situaciji kada bi znali za taj slučaj, a kao razlozi se navode: strah od posljedica, nepovjerenje u institucije i problemi u dokazivanju korupcije.